

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2023 · JANUÁR ■

XXXII. ÉVFOLYAM, 2023. JANUÁR

T A R T A L O M

- 3 **KIRÁLY KINGA JÚLIA** _____ ■
Méhemnek gyümölcse (regényrészlet)
- 19 **TÖZSÉR ÁRPÁD** _____ ■
A platán szerkezete (versek)
Ernest Jandl-átirat a halálról
- 20 **BEDECS LÁSZLÓ** _____ ■
Egy idős ember (Tözsér Árpád: *Suttogások sötétben*) (kritika)
- 24 **NAGY GERZSON** _____ ■
Call me Tom (regényrészlet)
- 29 **ZÁVADA PÉTER** _____ ■
A polip mint szó behatol a nyelvbe mint tengerbe (versek)
Negatív torony
- 32 **YU ZEMIN** _____ ■
Mennyei ketrec (regényrészlet)
- 44 **IZSÓ ZITA** _____ ■
A vízszint változásairól (versek)
Szerelem
Süllyedés
Morzsák
- 48 **BÓDI PÉTER** _____ ■
Dopamin (regényrészlet)

A békáról
Galambfohász
Eltöltjük
Kiöntve

(versek)

A harangok és az áldozat értelmezése
Lars von Trier *Hullámtörés* c. filmjében

(tanulmány)

Egy metaforológia paradigmái

(tanulmány)

Mozaiktársadalom felé

(esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:

Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlače;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk
Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári
Társulás/OZ Kalligram, Hlavná
/ Fő utca 37/19, SK-929 01
Dunajská Streda / Dunaszerdahely
[ICO:42291810] és a Pesti Kalligram
Kft., 1094 Budapest, Tűzoltó u. 8. sz.
fél em. 2. Adószám: 12241273-2-43
Nyomda / Tlačiareň: Colortoys Bt., Győr.
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft/2,5 EUR.
Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.
EV 358/08 ISSN 1335-1826
Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.
www.kalligramoz.eu

Méhemnek gyümölcse

A tágabb értelemben vett külvilág, de még a falu közössége sem sejtett semmit Serafino és Massa összejátszásáról, ami óvatosan indult, és egyikük sem remélte, hogy hosszúéletű lesz. A titkolózás ötlete Serafinótól származott; Massa, arra hivatkozva, hogy sosem volt mestere a színlelésnek, csak Francesca hozzászias győzködésére adta be a derekát. Abban könnyen megállapodtak, hogy Serafino nem változtat az eddigi hozzáállásán: párttitkári és patikusi minőségében is kedvére kellemetlenkedhet, csak a célon ne lőjön túl. Féken tudja tartani magát? Féken, persze. Ha az emberek valamiért mégis meggajdulnának, Massa békés úton lerendezi őket, újabb *squadrát* csak végső esetben vetnek be ellenük. Erre viszont Serafino nem mondhatott könnyen igent.

Mégis, mekkora az a meggajdulás, amit elnéznek nekem, signor podestà, odafönn?

Vérontás előttig enyém a terep.

Vérontás előttig mennyivel?

Kicsivel.

Ezt a kicsit volt nehéz meghatározni. Serafino szerette volna az első hangos szónál meghúzni a határt. Az első hangos szónál, csattant fel Massa, hiszen nem telik el úgy nap, hogy ne ugranának egymásnak! Nekem mondja, signor podestà, hunyorgott gúnyosan Serafino, nekem mondja?

Massa csak nagy sokára értette meg vele, ha megértette egyáltalán, hogy addig vannak biztonságban, amíg távol tartják a fegyvereseket. Rosszkor, rossz helyen született, drága barátom, felelte Serafino, maholnap magának is fegyvert kell ragadnia. Drága barátom. Ezt a két szót ismételte, forgatta a szájában Massa akkor is, amikor lejöttek San Marcellótól, ahol hajnalonta vagy késő este találkoztak, a hajnali mise előtt vagy vecsernye után.

Ezerkilencszázharmincnyégy februárja volt ekkor, itt-ott, főként a koradélutáni órákban már kilyukadt az égája, és megjelent rajta egy zöldes-sárgás napfolt, egy penészes sajt darab. Az emberek ritkán jöttek elő a házaikból, az Európa Kávéház a szokottnál csendesebb volt, úgy tűnt, két hónap alatt elült a népharag. Massa néhányszor összefutott Luciával, és óvatosan faggatózott, de nem lett okosabb. Ezt már a múltkor is kérdezte, signor podestà, minek nem hagy engem békibe'. A besúgóit ráállította a mihasznákra, akik telente rosszabbul túrték a semmittevést. Mintha a semmittevés időidőben hozna élvezetet vagy megkönnyebbülést, a mihasznák télen merészkedtek a világ szeme elé. Csakhogy a világ a falak mögött zajlott, senki nem vett róluk tudomást. Néhány csörtét leszámítva, aminek főként a söntés látta kárát, ők sem okoztak felfordulást. Március elején, amikor a zöldes-sárga napfolt kicsikét feljebb kúszott és megnagyobbodott az égen, a besúgók jelentést tettek néhány asszonyról, köztük pár Cipolláról is, akik mostanában mintha gyakrabban találkozgatnának. Mintha? Azt mondja: mintha? Lepedőt hímeznek kelengyének, a vénebbje szemfedőt. A Cipollák? Hiszen férjhez menni sose fognak, a halál is messze van. Ezt azonban nem kötötte senkinek az orrára; Francescának sem mondta el. Úgy döntött, maga megy utána a dolognak. Bevezette a délutáni sétákat, járőrözésnek hívni szégyellte volna. A hivatali idő végeztével minden áldott nap útnak indult, sötétedésig csatangolt a faluban. Fel a kaputón, le a következő síkátoron. Órákon át. Sorra vette azokat a házakat, ahol a Cipollák laktak, belesett azokba, ahol félárván-özvegyen több nemzedéknyi asszony élt egy fedél alatt. Ha valakiknek, nekik bizonyára megéri szervezkedni, ő is megtenné a helyükben. Teltek a napok, a hetek, március vége volt már, a napfolt ledobta a penészes fátylát, és acélosan hunyorgott az ég párkányán, míg fel nem jött a hold.

Egyik séta alkalmával arra lett figyelmes, hogy Coccuzzóék háza, akiket Serafino telepített ki a via Piaveról közvetlenül a Vorgia tanya alá, kékes-lilás ködben dereng. Arrafelé vette az irányt. Felkapatott a síkátoron, ami kivitt a dűlőbe, s a teraszos telek közelében döbbsen konstata, hogy a kékes-lilás derengés a kéményből jön, ám ahelyett, hogy az égre szállna, körbelengi a tetőt, majd visszahullik a földre. Életében nem látott még ilyet. A kocák nagyokat horkantottak, álmukban is kiszagolták az érkezését, lelassított. Nem akart feltűnést kelteni, indokot adni gyanakvásra vagy riadalomra, őszintén szólva: egyetlen épkezláb magyarázattal sem készült, hogy mire fel ez a hirtelen látogatás. Hiszen akkor sem avatkozott közbe, amikor Serafino hetekig járt a nyakukra, hogy rábírja a családot a kiköltözésre, nem ajánlott fel segítséget, amikor kölcsönszámáron hurcolkodtak ki a dűlőre, vagy amikor a fülébe jutott, hogy ponyva alatt aludtak hetekig. Egy-két kilakoltatás még nem a világvége. Akkor ezt gondolta, ma már nem tudná, mit lenne helyes gondolnia. Valamikor régen, akárha valaki más életében, még szentül hitte, hogy a miheztartás nem változik a körülményekkel, épp ellenkezőleg: maga formálja a körülményeket. A gyomra tájékán szorítást érzett, fájdalom sugárzott fel a mellkasáig, majd visszakúszott a szegycsontjához és körülmarta a gyomorfalat. Nevetséges, milyen aprócska dolgok húzzák keresztül az ember számításait. Egy pár milliméteres izomréteg, egy kanálnyi emésztőnedv. Csendben megköszörülte a torkát, megkapaszkodott egy kőrifában, és előre dőlt. Krárogott egyet, a felhabzott fehér nyála friss hófoltként terült el a füstszürke jégtakarón. Elővette a zsebkendőjét, beleszagolt. Francesca levendula tinktúrával itatta át a molyok ellen. Hozzányomkodta az ajkához, majd szájon át lélegzett, hogy kiszellőztesse a gyomorszagot. Aztán vett egy újabb korty levegőt, és az alsóajkát előre biggyesztve lassan kifújta. Savanykás meleg áramlott az orrába, ha kellő

távolságban marad tőlük, Cocuzzóék tán meg sem érzik rajta a rettegés bűzét. Elin-
dult. A kocák addigra megnyugodtak, a füst is vékonyabb volt, mint pár perccel előbb.
Az ajtóhoz érve ismét megtorpant. Fel-feltörő, majd elfúló nevetést hallott odabentről.
Mi lehet ez. A farsangnak réges-rég vége, ilyenkor, húsvét környékén még tartja magát
az elcsendesedés. Lábujjhegyen közelebb lépett, az ajtóra tapasztotta a fülét. Most én
jövök. Ezt valamelyik Cocuzzo-matróna mondta, háromszor köszörülte meg a torkát,
mire sikerült elcsitítania a többieket. Szépecske jány volt ez a Francesca, kezdett bele,
de jóformán végig se mondta, harsány jókedv söpört végig a bentieken. Massa homlo-
kán felfutottak a ráncok, ezerkilencszázharmincnyben a húsvét április elsejére esett.
A halak napjára, ahogy arrafelé hívták. Ilyenkor szokás elővenni a bolondokat, kötél-
lel szelet fogatni, lebertváltatni a tojást, összegereblyéztetni a szárított havat. Tán ezek
is meghibbantak, a maradék jámborság is kihalt belőlük, hogy így viháncolnak húsvét
előtt. Szépecske jány volt ez a Francesca, futott neki másodjára a mesélő, mikor elcsen-
desedett végre a közönsége, ahogy cseperedett, sápatag bőrét mind inkább rágni kezd-
ték a szeplők a lába közínél. Senkinek nem fűlött a foga rája, mert hát mi van, ha az
a sok kis pöttyöcske ráragad a férfiember micsodájára, s még ki se húzza belőle, kunco-
gás, pukkadózás, még úgy, ágaskodtában megbénítja, hogy örökre úgy maradjék. Sokat
búsult ez a Francesca, sokat a szülőanyja is. Most mondja meg, édesanyám, mit csinál-
jak? Na, vajon mit, feleltek vissza a többiek. Hát, hogy lehessen nekem így élni, öle-
lés nélkül, mintha ködből volnék. Mondja erre neki a jó öreg szülőanyja: Nagy keserű-
ség ez mindnyájunknak, jányom, de te egyet se búsulj, menjél csak ki az erdőre, keress
egy jó erős juharfát, telepedj le annak a tövibe, húzd le a bugyogódat, és csak várj. Te
csak várj. Na, a mi Franciscánknak több se kellett, nekiiramodott, ki a hegynek, az el-
ső vaskosabb juharnál még álltában lekapta a bugyiját, s szétvetett lábakkal lehuppant
a mohára. Hanem alighogy lehuppant, el is nyomta menten a buzgóság. Hogy meny-
nyit aludt, azt az ördög se tudja, de mikor felébredett, a bugyiját a juhar egyik ágán ta-
lálta, méghozzá egy ilyen cetlifélével: Amíg szundítottál, a bugyidat kimostam, bepa-
csuliztam. Aláírás, pecsét: Dottor Guido Massa.

Rövid csend következett, majd kirobbant belőlük a röhögés. Némelyikük még hor-
kantott is, s ahogy a kocák az ölban meghallották, ők is rázendítettek. Most mondd
meg, micsoda pipogya alak. Ó, be' szerencsés vagyok én az én Jacopómmal, teremtő
atyám, gondviselő szűzanyám. Hisz a te Jacopód sem téged ölel immáron, miket be-
szélsz. Mert a te urad téged tán. Ki tudhassa, lehet, mindketten ugyanazt ölelik odaát,
a *túlbanban*. Ezt valamelyik Cipolla mondta, a metsző gúny erről árulkodott.

Forgott a világ Guido Massával, de vett egy mély levegőt és könyökével benyom-
ta a viskó ajtaját.

Amint belépett, az asszonyok abbahagyták a nevetést, zavartan bámulták, akár egy
jelenést. Egy lúdvércet vagy az úrnak egy angyalát. Csak nagysokára bírt megszólal-
ni egyikük.

Isten hozta, signor podestà, mi járatban nálunk?

Massa torkát marta a füst, a gyomorsav megint előntötte a száját. Elővette a leven-
dulaillatú zsebkendőjét, megköszörülte a torkát, és alig észrevehetően beleköpött. Az
asszonyok arcára furcsa fintor ült ki, káröröm és együttérzés elegye.

Nos, láttam odalentől ezt a furcsa füstöt, azt hittem, tűz ütött ki maguknál.

Miket nem hisz, signor podestà! Hisz régi gazdaasszonyok vagyunk mink, tudunk
vigyázni magunkra.

Rossz a kéményük? Nem szelel jól?

Dehogyan rossz az, szelel is, mint a vemhes kanca valaga.

Nem értem. Akkor nedves a tűzfájuk? Hozassak maguknak szárazat?

Ismét felgyűlt a gyomorsav a szájában, de attól tartott, ha felöklendzné, a naspolás pite is kijönne, amit indulás előtt evett. Úgyhogy lenyelte inkább. Körbe hordozta a tekintetét, életében először járt ilyen nyomorúságos odúban. Füstös falak, döngölt padló, a dohos, alacsony helyiséget stelázsik futották körbe, kukoricát meg főként krumplit tároltak rajta, egyik-másik már kicsírázott, a halovány kacsok görcsösen tekergöztek a lőrészerű ablakszem felé. A magasított kőfekhely alatt, amit ágynak nehez lett volna nevezni, tán inkább boncasztalnak, teknőkben és fazekakban koszlott kelmék álltak kupacban, lepedők vagy dunyhahajak. A szoba egyik sarkában a sparthelten egy hatalmas lábában rotyogott valami. Rettenetes szaga volt. Benyúlt a kabát zsebébe, elővette a zsebkendőjét, mélyeket szippantott a levendulából. Ekkor az egyik Cipolla előlépett.

Signor podestà, ha szólt volna idejében, igazán összekaptuk volna a helyet. Nézze el ezt a kalamajkát, hagymalét főzünk tavaszi permetnek, mind megette a tavalyi termést valami.

Hagymalét?

Azt. Lucia Baccari szerint jó az mindenre.

Permetnek?

Úgy ám, felelte erre az egyik Cocuzzo-lány, aki szőke volt, fitos orrú, teljesen elütött a nővéreitől.

Azért csak szóljanak, ha szükségük van valamire.

Kötte hiszem, hogy signor podestà értene a kártevőkhöz.

Ezt ugyanaz a Cocuzzo-lány mondta, a többiek harsányan felnevettek, s volt ebben a nevetésben valami fenyegető. Valami, amivel korábban nem találkozott a faluban.

Haragudott magára, hogy néhány ostoba kérdésnél többre nem tellett aznap. A mocsok félhomályban, mintha a pokol bejáratánál ácsingált volna, megbénította ennek a sok asszonynak a jelenléte, attól tartott, hovatovább faggatózik, nekiesnek és ízekre szedik. Még csak nem is hasonlítottak azokra a derék, halkszavú teremtésekre, akik lesimított hajjal, fehér kendőben és pacchianában beülnek a vasárnapi misére. Másnap reggel, mindjárt az első órában bekérte a hivatalba Lucia Baccarit. Úgy gondolta, a permetlétől meg a kártevőktől majd csak eljutnak odáig, hogy mi folyik a Cocuzzo-rezidencián. Tévedett. Lucia másfél órán át áradozott a gyomokról, melyiket ki mire használja, melyik dűlőről és mikor érdemes leszedni, melyiket kell napon és melyiket a hűsön szárítani, hogyan készül a jó tinktúra, amit, csak egyetlenegyszer hallgatná végig ez a keményfejű Serafino, igazán felvehetnének a gyógyszerkészítmények közé. Még praktikákat is javallott a signorának. Vegyen egy nagy mozsarat, keverjen össze egy kanálnyi leforrázott kamillavirágot friss rozmaringrüggyel, búzacsírával és mézzel, abból vigyen fel arcpakolást, csak arra ügyeljen, ne hagyja ott fél óránál tovább. Olyan lesz a bőre, mint a hamvas rózsa, ami csak úgy epedezik egy csattanós csók után.

Egy hónappal később, amikor Mimma és Apus megérkeztek, bele a legnagyobb felfordulásba, Massát még mindig kételyek gyötörték, hogy Cocuzzóék főzetének csakugyan köze lenne a templomtoronyba kiaggatott zászlókhoz. Serafinóval többször is összeszólalkoztak, aki nap nap után követelte, hogy bevizsgálhassa a kelmét. Hátul, a patika szertárában, nem veri nagydobra, ne ízéljen már. Nem adta oda. Úgy rendel-

te, a ballilláktól kerüljön don Donato di Bona plébánoshoz, az meg személyesen vigye el neki.

Öt darab zászló hevert összehajtogatva a dolgozószobájában az íróasztalon. Öt lepedő vagy dunyhahaj lapja, inkább rozsdaszínű, az ember mégis vörösnek látta, mert annak akarta, mert hajlamos egész árnyalatokat kisatírozni, hogy ismerőssé tegye az ismeretlent. Az ötödiket, miután éppen csak elkerülték a szerencsétlenséget, már nem tudták kilógnatni, de az egyik szemfüles ballilla, történetesen valamelyik Cocuzzo-gyermek, megtalálta a harangtorony lépcsőfordulójában a hamus hordó fenekén. A hamu, amivel a nyirkos falépcsőket szórták le telente, március végére kifogyott.

Ez már bőven túlmegy a kicsin, Massa, fenyegetőzött Serafino, de további lépéseket egyelőre ő sem kezdeményezett. Örült neki, hogy nem lett nagyobb baj a dologból, bár még magának sem mert bevallani. Ha a túlvilági erőknek egy szikrányi fontosságot tulajdonított volna, tán még attól a feltevéstől sem riadna vissza, hogy a két idegen, akiket Francesca Sipari kocsjából látott kikecmeregni, szerencsét hoznak a falunak. Kiváltképp a férfi kápráztatta el. Két lépéssel mindig előrébb járt a nejenél, vagy kettővel mögötte maradt. Magányosságában a sajátját látta, gyors helyzetértékelése, amely szilárd jellemre vallott és katonai előképzettségre, ájult irigységgel töltötte el. Így elkapni egy zuhanó testet – tanítani kellene.

Igen, a zászlóagatások csakugyan akkor maradtak abba, amikor Benigno, a törpe, Apus karjába zuhant. Ez volt egyszersmind Guido Massa számára a perdöntő bizonyíték. Ha az elkövető férfi lett volna, egész biztosan nem hagyja annyiban. Ilyen hirtelen meghátrálásra csak az anyai szív képes, csak az anyák tudják megállítani a világ kerekét. Ők tudnak megálljt parancsolni az istencsapásra. Minél tovább töprengett a dologon, annál tetszetősebb volt a felvétele, hogy megszólalhatott az illetőnek a szíve, vagy egy másik asszonyé – például a kis Benigno anyjáié – hatott rá olyan erővel, ami felkorbácsolta az illető ősi érzéseit. Mindebből persze nem merne arra spekulálni, hogy azok ketten összejátszottak, neadjisten Benigno anyja is nyakig benne volt. De mi van, ha mégis. Akkor mi van. A sok kétség közepette egyetlenegy dolog volt, ami nem támasztott aggályokat: ha mélyebbre ásna, önként vonulna le a gyilkos karsztoakra. Már csak ezért sem akarta megtorolni az akciót.

Pedig szeretett volna erőt mutatni, leverni rajtuk keserűséget, csalódást. A napok múlásával egyre többször visszhangzott a fejében a rőfögéssel kiliggatott visítás. S ha csak a fejében visszahangzott volna! De bárhol, bármikor megszólalhatott. A legjellegtelenebb helyzetekben – vízcsobogásból, jégzajlásból –, a felhőkön túlról, a hazatérő kigyászölyvek rikoltozásából szüremkedett elő. Azt gyanította, hogy nem először lett elmesélve ez a szégyenteljes dolog. Az illető begyakorolta, egy másik illetőnek, esetleg többeknek megmutatta, aztán a sikerre való tekintettel egyre sűrűbben adta elő. A maró füstben, a permetlé- és pityókaszagban. Talán nem is ez az egyetlen történet, ami róla kering. Róla? Nem inkább Francescáról? Hiszen őt vették célba, őt, aki a legkevésbé látszik kettejük közül. Mintha nem lenne elég, ami nap nap után mindannyiuk életét megkeseríti, szükségük van egy sokadik indokra, egy szeplős micsodájú boszorkánynak – miféle istentelen dolog, az emberek altestéről így fantáziálni? –, hogy rásüthessék: mindenről ő tehet. Csak Francesca meg ne tudja. Amúgy is olyan nehéz bevonni a közösségi ügyekbe, a nagyobb ünnepeket leszámítva templomba is akkor megy, amikor mások sziesztáznak, s ha sétálni van kedve, friss levegőt szívni, inkább elhajt az autóban, semhogy megmutatná magát a faluban. Sajtszaguk van, mondja, nem bírom elvi-

selni ezt a tömény sajtuszagot. Ha egyszer sajtuszaguk van, akkor sajtuszaguk van. Kicsoda ő, hogy megszabja egy orrnak, miről vegyen és miről ne vegyen tudomást. Mindmáig a tudomány se képes ilyesmire. Haragudott a Cocuzzókra. És haragudott a Cipollákra is. Őrájuk csak igazán. Ő meg a felesége abban a hiszemben éltek mindezidáig, hogy a megalázottak könnyebben hajlanak az együttérzésre, hamarabb kiszagolják egy másik ember magára utaltságát, a tehetetlenséget, a csöndbe zárkózást. De hát, a szóban forgó eset homlokegyenest másról tanúskodott. Nem értették a Cipollák, nem is akarták érteni Francescát. Hiába halmozta el őket cipőkkel, kelmékkel, cicomákkal, hiába akart visszaadni nekik valamit mindabból, amit a purgálás során elvesztettek, csak a bennük tátongó feneketlen ürre emlékeztette őket, ami, szégyenszemre, mások számára is nyilvánvaló. Vagyis mindaz, amit ő meg a felesége vallott, valójában nem más, mint morális délibáb. Egy rosszul értelmezett példabeszéd. Mintha azzal, hogy valaki egyszer már feltámasztott egy-két holtat, meggyógyított vakokat és sántákat, a rákövetkező nemzedékek is részesültek valami kivételes adományban, egyszer s mindenkorra eltörölték az elesettséget. Volt, nincs. Örökérvényűleg számolták fel a világból a megaláztatást. Kényelmesebb volt ebben hinni, semmint belátni, hogy az elesetség az, ami örökérvényű. S hogy a világ kezdetétől fogva egy világvégéhez elegendő haragot gerjesztett a nyomorultakban, akik oda kapnak, ahová a láncra vert kutyák is – az első kinyújtott kéz felé. De mi, akik a kezünket nyújtjuk, rendelkezünk-e valamilyen praktikus tudással, ami véget vet a megaláztatások sorának, kigyomlálja a dühöt az emberekből? Ahogy orvosként nem sírunk rá a fekélyre, s a fejszerűlést nem hajkenőccsel kezeljük, van-e hatékony megoldás a lelki gyöttelemeire, ami megállítja ezt a görgeteget. Hacsak a bosszú nem az. A bosszú valóban ad némi megkönnyebbülést.

Mindketten hibáztak. Francesca azzal, hogy a szarszagot levendulaillatú göncökkel akarta eltakarni, ő pedig nemhogy lebeszélte volna róla, még örült is neki. Mondhatni, könnyekig hatódott, hogy a felesége kilépett végre a bordó drapériák mögül az emberek közé. Mégsem tudta megfékezni a Cipollák iránt érzett haragot. Legalább ne visítottak volna, mint a disznók. Ez a gúnyos hang jobban zavarta, mint a szervezkedés. De hogy megtorolja rajtuk, épp rajtuk torolja meg az egészet, arról hallani sem akart.

Fogta az öt rozsdavörös lepedőt, berakta egy zsákba, és autóba ült. Francesca Mimmánál volt, a gyerekek Matildával, ha beletapos, még előttük hazaér. A garázsból kitolatva nem tudta, hogy le, a Liri völgyébe, vagy inkább fel, a hegyekbe vegye az irányt. Végül a hegyek mellett döntött. Majd bolond lesz leúsztatni a folyón. A Monte Pizzuto csúcsához közel tudott egy helyet, oda fogja elrejtteni. Egy jókora hurkot leírva hajtott ki a faluból, hogy elkerülje a via Piavét és Serafinót.

Néhány méterrel a hegyiösvény előtt parkolt le, a zsákot a kabátjába rejtve vágott át a krisztustöviseken, ütötte-vágta a ragadós galajt, ami úgy tapadt hozzá, mint a balszenecse az utóbbi hetekben, hónapokban. Az órájára nézett, hová a fenébe rohan így az idő. A Cipollák iránt érzett haragja átterjedt a gyomokra, végül önmagára, fennhangon dohogott. Kellene nekem falurádió. Ott bassza ketté a kecske a világ összes rádióját, meg azt is, aki kitalálta. Még hogy világbajnokság, női futball, toronyóra zászlószul. Húzd meg magad, Guido Massa, elég volt a rongyrázásból.

Mielőtt a lepedőktől megszabadult volna, felkapaszzkodott a sziklaszirtre. A nap alacsonyán járt már, a fenyvesek kékes-fekete foltokban sötétlettek a csupasz tölgyek között. Odalent a faluban kezdték megrakni a kályhákat, az első füstpamacsokból mindjárt tudni való volt, kik fűtenek be napnyugta előtt. Elsőként Serafino Capogreco, őt

követte a panziós Gaudiello, harmadiknak a saját személyzete. Kilenc éve volt hivatalban, de most szembesült először azzal, hogy a párezres településen mindössze háromjuknak tart ki a tűzifájuk, meleg vacsorára is bizonyára nekik telik. Tekintetével a Cocuzzo-telket kereste a faluszéli viskók között. Ki tudja, hagymahéjon kívül mi mindent eltűzeltek az idén. Hogy lehetett ilyen érzéketlen, hol hagyta el a józan eszét? Minden szirszaron elmereng órák hosszát, a legapróbb részletekre is kiterjed a figyelem, képes vulkáni hamut hozatni az épülő iskolához, megjárni Rómát egy éjszaka alatt, csak épp a leghúsbavágóbb dolgokat téveszti szem elől. Már csak néhány hét, szerencsésebb esetben napok kérdése, és felmelegszik az idő. Jövőre gondoskodik róla, hogy senkinek ne kelljen fagyoskodnia. Óvatosan lekecmergett a szírtől, és elővette a lepedőket a kabátja alól.

– Buonasera! – a köszönés hátulról jött, a szakadék felől, ahová a szikla benyúlt. Volt valami fenyegető idegenség a dörmögő hanglejtésben, majd' becsinált ijedtében, de nyugalmat erőltetett magára, és megfordult.

Apus állt ott, egy vastag gyapjúsálba burkolózva, zsebre dugott kézzel, az ujjai belegalyodtak a bélés varratába, ahogy kirántotta, szabadulni próbált a rátekeredő cérnától.

– Guten Abend! – üdvözölte Massa zavartan, Francesca barátairól teljesen megfélelkezett. Azt sem tudja, hogyan szólítsa ezt a férfit, aki alig-alig beszélt, amikor elvitte őket ebédelni, más se hiányzott neki aznap. Hiába törte magát, vakarta elő a patinás német tudását, a férfiről lerítt, hogy nem jószántából van itt. Még ez is. Ki tudja, miben mesterkedik. Megvárta, míg a másik odanyújtja a kezét.

– Ne vegye zokon, de szeretnék egyedül lenni – hadarta a férfi az anyanyelvén. – Ahogy látom, magának sincs nagy kedve hozzám.

Massa bambán mosolygott, a hadarásból nehezen tudta az idegen szavak értelmét kihámozni, amikor leesett végre, hogy mit mondott a másik, elővette a legnyájásabb modorát.

– Tulajdonképpen nem lenne ellenemre folytatni az ismerkedést, de attól tartok, csakugyan nem vagyok valami jó társaság.

A férfi a távolba révedt, mintha keresne valamit.

– De mit szólnál ahhoz, ha eljőnnétek hozzánk vacsorára? Pénteken vagy szombaton. Vagy amikor nektek megfelel – tette hozzá kisvártatva, még mindig nyájasan.

– Nem szeretnénk alkalmatlankodni, túl sok minden zúdulhatott magára, tán egy későbbi alkalommal. De azért köszönöm.

Massa értetlenül meredt rá. Nem, nem értette félre, az idegen még arra sem emlékszik, hogy összetegeződtek, vagy ezzel akarja értésére adni, hogy méltatlannak tartja az ismeretségre, de rajta ne múljk, egy púppal kevesebb. Mekkora hólyag, kevésen múltott, hogy ki ne mondja, időben megfékezte magát.

– Ahogy gondolja – váltott vissza magázódásra. – Ha szüksége lenne olaszórákra, Francesca örömmel segít. Előbb vagy utóbb szót kell értenie a helyiekkel.

A férfi először emelte rá a szemét. Tekintete fakó volt, szája sarkában keserű mosoly. A kettő együtt kényszeredett elszántságot sugárzott, a *tulmanba* távozó ábrázatán látott hasonlót, indulásuk előtt közvetlenül.

– Itt hagyhatom? Nem fog örültséget csinálni, ugye? – kérdezte Massa gúnyosan.

– Menjen nyugodtan, ássa el azokat a lepedőket, én sem vetem a mélybe magam.

Massában meghűlt a vér. A férfi mindjárt észrevette rajta, felderült az arca, kiszélesedett a mosolya.

– A maga helyében én is így tennék. Vér nem tapad hozzá, tán már holnaputánra elfelejtük, csak tegyen róla, hogy így is legyen. Szolgáljon nekik valami újdonsággal. Az se baj, ha kivételesen most erőt mutat. Ne bízsa a véletlenre, tervezze meg az erejét.

– Miért mondja ezt nekem?

– A kérdés inkább az: én mihez kezdenék, ha magát leváltanák?

Guido Massa szeretett volna visszavágni, megmutatni a rejtett tartalékait, ha már a veséjébe látott ez a furcsa idegen. Mégis, ki ez? Ki a fene ez? De meggondolta magát.

– Ha megelégette az egyedüllétet, tudja, hol lakom – köszönt el tőle ugyanolyan nyájasan, mint a lelegején, majd hozzátette: – Azért köszönöm.

– Ugyan – felelte a férfi, és úgy emelte szája elé a mutatóujját, ahogy elsőszülöttje, Mauro szokta, amikor a délutáni séták alkalmával a dajka szeretője is hozzájuk csapódik, és édességgel, mandulás pereccel vagy abruzzói *sfgliatellával* vásárolja meg a hallgatását.

A következő szombaton ismét egymásba botlottak. Egész pontosan Massa mesterkedett úgy, hogy a találkozások véletlennek tűnjön. Napok óta leste az alkalmat, rögzítményesen képzelgett róla, nyomozott utána, elhithetve magával, hogy a nyugalomával akar eldicsekedni, a nyugalomból merítkező rendíthetlenségével, ami azt követően szállta meg, hogy túladott a lepedőkön.

Kilenc esztendeje nem tapasztalt ehhez hasonló könnyebbséget, mindig akadt valami – egy cselszövés, egy rendelet, egy kiskapu utáni kajtatás, egyik és másik fia születése, Francesca kelletlenkedése –, amire nem tudott nem feladatként tekinteni. Amint az egyiket megoldotta, csöstül zúdult rá a következő. A köztes időben a bajsza végit vagy a körmét rágta, aztán erről is le kellett szoknia. Az önfeledt szorongásról. Francesca tüzes pepperonijának köszönhetően, ami télen-nyáron ontotta a termést a konyhaablakban, most már a futballmeccseket is körömrágás nélkül ülte végig; kezét eleinte a combja közé szorította, később már elfogadta a farkasbabot egyik-másik mellett ültőtől, megtanulta a nyelvvel kihántani a héjából, együtt köpködött, nyáladzott és óbégatott a többiekkel, meccs végére tele volt babhéjjal a lelátó.

Aznap este, amikor megszabadult a lepedőktől, úgy érezte, hogy minden korábbi esemény a könnyebbség irányába sodorta, új ember lett, és ezt Mauro szúrta ki elsőként. Alighogy belépett a szalonba, a kisfiú az ölébe kéredezkedett. Behozta az összes kisautóját, bebugyolálta mindet egy párnacihába, majd elfészkelte magát az ölébe. Jingsad ej, parancsolt rá. Massa eleinte nem értette, mit akar. Megismételnéd, édes fi-am? Jingsad. Jingsad ej. Egy pillanat töredékéig késztetést érzett, hogy kijavítsa a gyermekét. Mióta megmutatták neki az újszülött öccsét, folyton gügyög és kényeskedik. De letett róla – rég nem érezte ilyen törekenynek, régen látta ilyen közelről a tekintét. Születésekor az augusztusvégi éjszakák sötétje keveredett a Tirrén tengermélylyel, most vette észre, hogy időközben barnára váltott, zaccszerű pontok kavarnak benne, és sárgán villog, ha nem teljesül az akarata. Átvette a batyut és ringatni kezdte. Így? Jó lesz így? Mauro bólintott, megemelte az ujját és a levegőt döfködve vezényelni kezdett a tűz pattogására. Énekelj, mondta, énekelj neki, ismételtette diadalittasan, amikor rájött, hogy ezt a szót tisztán ki tudja ejteni. Guido Massának botfüle volt és pocsek hangja, felesége tanácsára az állami ünnepeken is inkább csak tátozott. A fia előtt azonban nem akart szégyent vallani. Segélykérőn nézett Franciscára, aki Ugóval a karjában a kandalló tövében ült, a szokott helyén. Az asszony kuncogva figyelte őket, a segélykérésre biztatólag biccentett egyet, ám amikor Mauro rárivallt az apjára – Énekelj, bassa ketté a kecske, énekelj! –, kirobbant belőle a nevetés. Néhány

órával korábban Massa bizonyára legorombítja, tán még meg is bünteti a fiát. Csúnya szavakat csak a dühös felnőttek mondhatnak, a gyermekeknek nincs okuk dühöngeni. Ám felesége nevetése rá is átragadt, előre-hátra dülöngélt a fotelben, csörögtek, csörögtek a batyuban a kisautók. Mauro egy ideig megrendülten figyelte a batyut, oda-oda kapott, próbálta kiszabadítani a játékait, a szeme sárgán villogott, de a túlerővel, a görcsös rázkódással és az apja malacszerű visítésével nem tudott mit kezdeni. Kényszeredetten vigyorgott egy ideig, aztán addig-addig zihált, erőlködött, míg belőle is kirobbant a nevetés. Csurgott a könnyük. Francesca az arcához emelte Ugót, és a pályába törölte a szemét. Mauro az anyjára nézett, majd vissza az apjára, akinek megcsillant a tűz az egérfogain. Fokozatosan csúszott át nevetésből sírásba, a végén már jajveszékelt szegény. Massa magához vonta, még mindig dülöngélt a röhögéstől, a gyerek keservesen óbégatott. Ninna-nanna, mondta az apja fuldokolva, ninna-nanna, aludj el szépen, kiskocsi, és minden levegővételnél belehorkantott a saját visítésába, akár a Cipollák a Cocuzzo-rezidencián.

Aznap este, harminchárom éves fejjel először találkozott egy addig ismeretlen oldallal is. Megrészedve a röhögéstől, elengedte a másnapi teendőket, megfeledkezett a gyomorégésről. Lefekvés után nem kért engedélyt, hogy lekapcsolhassa az éjjeli lámpát és kibújhasson a pizsamájából, egész egyszerűen lekapta magáról, nem várt ügyességgel szabadította ki a testét a pávaszemes szatén alól, amit ráhajított a lámpaernyőre. Mintha a múltkori szerencse mámore tetőzött volna benne, amit tévesen diadalnak gondolt, a bátorságáért és találékonyságáért járó jutalomnak. Már a mozdulat is felcsigázta. A könnyedsége. A könnyedség erő. Suhogva szelte át a szobát a bordó szatén. Lassú mozdulatokkal lépett az ágyhoz. Megragadta a felesége bokáját, meg rántotta, rávetette magát. Arccal az ölének. Egy pötty, meg még egy, sorra csókolta a szeplőit, nem volt sok belőlük, nem is szeplők ezek. Az asszony beleremegett a bajusza érintésébe, erre elhúzta az arcát, várt egy kicsit, hogy elmúljon a nő lúdbőrözése, nem tudta, voltaképpen mindezidáig nem is érdekelte, miért merednek meg a szörtüszők a viszolygástól meg a gyönyörtől, s miért az áhítattól. Az állatoknál vékonyka lég réteg képződik a bőr felett. Páncélt növesztenek levegőből a testük köré. De az állatok nem érznek viszolygást, gyönyört és áhítatot. Belelehel a nő ölébe. Érezte, ahogy kinyílik a másik teste, érezte ennek a nyitásnak a hangjait, a szövetek fellazulását, a cupogást. Hallotta, ahogy elnehezül a saját légzése. A hasába préselt levegő valami furcsa, idegen erővé tömbösödött benne, az hajtotta, felerősödött a bőrfelületek neszezése, a véráram surrogása, a szív zakatolása, ami egyre vadabb lett, dobogás, dübörgés, csend, újabb dübörgés. Lehunyta a szemét. Felülről látta, ahogy végig kúszik Francesca törekeny alakján, látta az ágyat a mennyezet magasságából, amikor belecsusszant, aztán a házat a Madonna del Carmine harangtornyából, végül ott lebegett a csillagokkal az elcsendesedett, pislákoló városka felett. Vissza kellett fognia a heves dőféseket. Ne állj le, kúszott be valahonnan a felesége rimánkodása; nem állok, soha nem állok le. Lihegése fentről jött, onnan, ahol már nem volt ura a testének, megkapaszkodott az asszony fejében, rászorított a halántékra, a steppelt ágytámla díszgombjai a homlokát súrolták, előre-hátra, előre-hátra, egyre gyorsabban, ne nézz így, ne nézz rám, hunyd be. A nő szeme lecsukódott, szája elnyílt, kilökött valamit. Forró levegő csapódott a mellkasának, a sikolyát valamivel később hallotta meg. Éles volt, mint a jégcsapok szakadása, mint a tramontana sípolása a kéményben. Fájdalom hasított át a fején. Üveggolyók gurultak szét az agyában, körbe-körbe, egyre vadabban, előre-hátra, elő-

re-hátra, az ágytámla gombjain ott volt a vére, az én vérem, az enyém. Odafönt, a csilagok közt lüktetett a feje. Meg fogok halni, baszva halok meg, hippocampus, corpus callum, fornix, sorolta, előre-hátra, mert amíg sorolni tudja, előre-hátra, életben marad. Francesca hánykolódott, majd megfeszült. Ekkor megállt egy pillanatra, az üvegolyók feltorlódtak a tarkójában, lezúdultak a gerincén. Zuhanni kezdett ő is. Elérte a Madonna del Carmine harangtornyát, a mennyezetet, az ágytámlánál visszacsusszant a testébe, kicsusszant a nő testéből. Csend lett és sötét. Pirkadt már, amikor kibontakoztak egymásból. Massa felült, összegörnyedve tartotta markában a szederjes hímtagját.

Hadd nézzem, kérlelte a felesége, majd összecsapta a kezét. Te jóisten. A feldörzsölt homloka nem érdekelte, tán észre se vette a sérülését, Massa lekapta az éjjeli lámpáról a pizsamáját, abba törölte a vért. Aztán ismét összekapaszkodtak, és úgy maradtak, mozdulatlanul. A nő nyaka lüktetett a levendulaillatú lucsokban, magába ita Massa könnyeit.

A reggelinél harsányan nevettek, ugratták egymást, mint régi harcostársak, akiket a külvilág számára felfoghatatlan kötelékek fűznek össze, bakancsba csempészett varangyok, zimankós hajnalok, beszáradt vér a köröm alatt. De a másik szemébe nézni egyikük sem mert. A gyermekek csak később ébredtek, Matilda azt mondta, Mauro többször is szirénázott álmában, nem is érti, honnan ennyi hang egy gyermekecskében, biztosan nagyon fáradt lesz szegény. Amikor leszedte az asztalt, és ismét magukra maradtak, Francesca megkérdezte, lenne-e kedve találkozni a barátaikkal. Lenni épenséggel lenne, de félt, hogy az *ipse* – életében először használta ezt a kifejezést, amit a római trattoriában hallott a szomszéd asztalnál – nem tart erre igényt. Honnan veszi? Onnan, hogy amikor elvitte őket ebédelni, szemernyi érdeklődést nem mutatott iránta, még kevésbé érdekelték a falu viselt dolgai. Pedig Appennini-pizzát rendelt nekik. Igen, ezt már mondtad, én üzentem meg Matildával, hogy fűtsék be a kemencét idejében, még tűzifát és friss ricottát is küldtem. Ó, hát te voltál. Persze hogy te. Hallgattak egy sort. Na, és Mimma? Ó hogy' tetszik? Massa felkapta a fejét. Mióta kivirradt, először találkozott a tekintetük. Az a nő. A nagy kalamajkában róla meg is fedkezett. Hogy ő, a férjével ellentétben, tetszett neki. Volt valami szomorú izgátság benne. Valami furcsa erő, ami a végponton, az elporladáshoz közel kel életre kevesekben. Emlékezett a segélykérő grimaszra, a zezugokra a szembogarában, a hűvös ujjaira, amint megérintették az abrosz fölött. Mintha márványból lettek volna, seholy egy bőrhiba, egy folt, egy redő. Mégsem tűntek élettelennek, igaz, abban a pillanatban hatni se hatottak rá. Nem úgy, mint most. Most vajon miért? A kórházi környezetet leszámítva soha, semmilyen körülmények között nem érintette meg a nőket, bőre a bőrükkel nem találkozott. Most megjelent előtte csupaszon. Próbálta elhessegetni, nem akarta így látni, révetegen mosolygott Francescára, aztán mégis így akarta, pontosan így. Akár egy szobor, olyan mereven feküdt az egyik szirten, fent a hegyen. Márványajkai résnyire nyitva, ám amint megcsókolná, a nyelve kőbe ütközik. Francesca fellapozza az újságot, zörgeti a papírt, minek zörgeti. Nem bírja elhessegetni azt a nőt. Lejjebb csúszik, le egészen a bokájához. Nincs cipő rajta, a lába mégis patyolatliszta, esőillatú. Nagyokat szippant, milliméterenként halad a térdéig, nyoma sincs rajta levendulaszagnak, valahonnan mégis beúszik, Francesca megrázza a haját, kifésüli az ujjjaival, megül az orrában a levendulaszag, hiába keresi az esőillatot. A vádljától kék erek futnak fel az ágyékáig, kitapintja, fel a bugyijáig, nem lúdbőrözik a bajuszától, nem remeg. Itt vagy, szívem, úszott be messziről a felesége hangja. Bocsánat, kicsit kótyagos vagyok.

Valamikor mégis csak át kell hívnom őket, melyik nap lenne jó. Nem tudta megmondani. Honnan is tudta volna. Elővette a zsebkendőjét, és beleszagolt.

Előző este még a fél életét odaadta volna, gondolta hirtelen kijózanodva, hogy a férfi éleslátását vagy mijét a magáénak tudja, most meg Mimmáról fantáziál. A hibátlan márványtestéről, ami azonnal felenged, mihelyst magához öleli. Elég, hagyd abba, honnan veszi, hogy hibátlan, mi a fene ütött belé. Nem értelek, Francesca felkelt a székből, megkerülte az ebédlőasztalt, hogy az ölébe üljön, de Massa gyengéden eltolta magától. Te berezeltél, cirógatta meg az asszony a feje búbját, ekkor vette észre a sebet a homlokán. Odahajolt, hogy megcsókolja, a férfi felszisszent, hátra vetette a fejét, hagyta, hogy a nő kiszörnyülködje magát. Tévedsz, felelte alig hallhatóan, mi sem áll tőlem távolabb. Mégis, honnan veszi ezt a felesége? Milyen jogon akar bármit is rábizonyítani? Évekig hagyta, hogy megmondja, mit, mikor és hogyan csináljon, apránként levegőt nem mert venni a jóváhagyása nélkül. De véget vetünk ennek a szokásnak, véget bizony. Újra megjelent előtte Mimma. Tán, ha elég erőt gyűjt hozzá, ha marad ereje a falu dolgai mellett, egyszer majd lecsókolja a könnyeit. Francesca ajka eltávolodott a homlokától, a hideg bizsergés egy darabig még ott maradt, aztán újra lüktetni kezdett a horzsolás. Továbbra sem értette magát. Ha döntenie kellett volna aközött, hogy kivívja a férfi elismerését, vagy elcsábítsa Mimmát, választása tegnap estig minden kétséget kizáróan a férfira esik. Még a feltételezéstől is a csömör kerülgette volna, hogy egy másik valakivel henteregjen, méghozzá a felesége barátjánéval. A tegnap és ma között azonban ott volt az éjszaka. Ha vágy és ösztön dolgában járatlan is volt, azt az egyet pontosan tudta, hogy megismételni sosem fogják. Nem mintha ne akarnák – ellenkezőleg. Annyira fogják akarni, hogy mindent ehhez mérnek majd. Eleinte kedveskedéssel leplezik a csalódottságukat. Tán még drága ajándékot is vesznek egymásnak, csupa haszontalan holmit, amiket az éjjeliszekrény fiókjában őriznek a díszcsomagolással és a bilétával együtt. Szép, kerek betűk lesznek rajta, kimódolt üzenetek. Aztán a csalódottságot ingerültség, düh, végül – ha szerencséjük van – lemondás követi. Francesca egyre gyakrabban rukkan le egyedül rokonlátogatásba, ő pedig beköltözik a hivatalba, és a munkájának szenteli az életét. Erőt mutat, rendet csinál. Szellősebb napokon tán önkénteskedik a sorai kórházban vagy a környékbeli falvakban. A féktelenség emléke ott marad velük. Újra és újra meg akarják élni, minden egyes ismeretlen helyzetben, idegen testben ennek lehetőségét látják. Aztán az évek múlásával minden örömtelen napban a halál settenkedését. Bárcsak visszacsinálhatna mindent. Kimalatják magukat a szalonban, jóéjt kívánnak Matildának, leteszik a fiúkat, s miután Francesca kifésülte a haját, ő bebújik a pávaszemes szaténpizsamába, lekapcsolja a villanyt. A sötétben elmonyol a könnyű dunyhával, kirúgja a gyűrődéseket, amik közékük ékelődnek, majd ráfordul a nőre, és elfészkelődik a lába közt. A gatyáját magán hagyja, épp csak annyira tolja le, amennyire kell. Nem számolja meg a szeplőit, a szeplőit, hétszentség, hogy nem számolja meg. Reggel felkelnek, nem sajog a testük, nem kótyagos a fejük. Felesége ötletére átfutja a naptárát, még másnapra meghívják a baráti házaspárt, akármi is legyen a nevük. Rendel pár üveg Trebbianót és Montepulcianót, felhossa a pincéből az utolsó palack *ratafiát*, a borban érlelt amarena meggyet, amit – mint magára valamit is adó abruzzói podestà – évente egyszer, a Rómába menetelés emléknapján elküld a Viminaléba, s aminek nevéhez és állagához híven megisszák az áldomást a férfival, mintegy vérszerződést kötnek – *Rata fiat*, megkötetett –, megalapodva abban, hogy amíg erő dolgában hajlandó neki tanácsokat adni, ő kezességet

vállal mindkettejükért, gondoskodik arról, hogy ittlétük alatt semmiben, legfőképp biztonságban ne szenvedjenek hiányt. Szép ívű gondolat volt, mestertervhez hasonló, Francesca töltött még egy bögre kávé magának, ott álldogált előtte az ütött-kopott ibrikkel: akarsz te is? Csakhogy az éjszaka visszafordíthatatlan, nem kérek, köszönöm. A teste megint hamarabb eszmélt az agyánál, nemcsak az éjszakára reagált, hanem arra is, ami az éjszakával elszabadult. Az agyának idő kell, hogy feldolgozza a féktelenséget, amely mostantól bármikor belobbanthatja a testét. A férfira kell koncentrálnia. Ezt hajtogatja az elméjének, miközben kiveszi Francesca kezéből az ibriket. Valamilyik itteni asszonytól kapták nászajándékba, tán épp egy Cocuzzótól. A felesége értetlenül méregeti. Idegességét palástolja, amikor összefogja és kontyba tekeri a haját. Azt próbálja takargatni, szánalmas ügyetlenséggel, hogy soha nem érezte ilyen távolinak őt. Pedig néhány perce, még pontosabban párszáz szívveréssel ezelőtt olyan közel álltak egymáshoz, amely közelség már istennek sem tetsző. Szegény isten. A férfira fog koncentrálni, Mimmát kerüli. Nem akarja a házukban látni, egyetlen nőt sem akar látni egy darabig. Gyere, ülj csak ide, mondta a feleségének, és az ölébe vette. El akarta terelni a figyelmét, megzabolázni a gondolatait, visszacsinálni, amit lehet. De a szokásos reggeli egyeztetés helyett – mikor jön haza ebédelni, megrendeljük-e a zongorát Maurónak, szüksége van-e a kocsira aznap – azon kapta magát, hogy róluk faggatózik. A férfiről szeretne többet tudni, kizárólag a férfi érdekl.

Honnan ismered őket?

Csak a Mimmát. Még Svájc-ból, a bentlakásos iskolából.

Ő is oda járt?

Dehogy, az istállóban dolgozott vagy hol. Aztán elszegődött dadának. Azt hiszem, Bolzanóba. Onnantól kezdve nem találkoztunk, csak leveleztünk. Egy ideig egész sűrűn.

Várj, te összebarátkoztál egy parasztlánnyal? Ez nem vall rád.

Nem parasztlány.

Hanem?

Nem is tudom, a származását nem említette.

Akkor hát nem is volt sajtzaga?

Furcsa, de nem. Esőillata volt. Szabadidejében a kertben ült és olvasott. Ha esett, akkor is. Négy nyelven. Én hordtam neki a könyveket.

Te? Neki?

Képzeld: igen.

Szerintem valami oltári hülyeséget csinálhattál. Tartoztál neki?

Én? Dehogy.

Cesca, ne akarj engem átverni.

Elástam az osztálynaplót.

Hogy mi?

Mimma segített elásni az osztálynaplót.

Édes fiaim, köszönjete el derék anyátoktól, Massa hangja megélenkül, karját szétárta, mintha üdvözölne valakit.

Francesca összerezsent, odafordult az ebédlő ajtaja felé.

A frászt hozod rám, mondta, és felkapta a szalvétát, hogy a férjéhez vágja, de túl közel volt hozzá, épp csak meghessentette a vállát. Massa nevetni próbált, itt kéne abba hagyni, most hagyod abba, nem akarod tudni, hogy mit műveltek ezek ketten, a férfiről kérdezd, a férfiről. Ehelyett szorosabbra hurkolta a karját a nő derekán, és dobol-

ni kezdett a lábával. A nő észre sem vette, hogy fel-le rázkódik a térdén, gyámoltalanul, akár egy kisgyerek.

De miért ástátok el?

Muszájból.

Ami egész pontosan mit is jelent?

Francesca lesütötte a tekintetét, és motyogott valamit. Néhány tincs kiszabadult a kontyából, és az arcába hullt. Massa abbahagyta a dobolást, elengedte a derekát. Kismította a haját az arcából, és a mutatóujjával megemelte az állát. Nos?

Nem mondhatom el.

A szentségit, az előbb még ott sikoltoztál alattam, minek kéreted magad?

Jaj, Guido, ne beszélj így, kérlek, nem áll jól neked.

A szép beszédemmel, lám, mire mentem.

Hogyhogy mire? Bravúrosan elsimítottad a dolgot.

Csak én tudom, mibe került nekem ez a bravúr.

Elmondom, ha megígéred, hogy nem mutatod ki a csalódásodat.

Épeszű ember ilyet hogy' ígérjen? Húzzak zsákot a fejemre?

Elmondom máskor. Holnap, jó?

Mennem kell, Massa felnyalabolta a feleségét, letette.

Akkor hívhatom őket?

Majd megbeszéljük máskor. Holnap, jó?

Érezte, hogy túllőtt a célon, de sem ereje, sem kedve nem volt hozzá, hogy visszaforduljon és kiengesztelje Francescát. Csak élje túl valahogy ezt a napot. Felkapta a táskáját, és elviharzott hazulról. Amikor beért a községhez, Lucia ott várakozott az irodája előtt. Hátát nekivetette a lambériának, és önfelédten piszkálta a koszt a körme alól. Ez is minek jött ide. Ma nincs időm, Bacca, mondta szárazon, amint a nő észrevette a folyosó végén, de abban a pillanatban meg is bánta, elszégyellte magát. Nem volt ismeretlen előtte ez a készülődés, sokakat rajta kapott már, hogy a körmüket tisztítják, megköpködik a zsebendő sarkát és a nyálukkal simítják le a hajukat vagy szemöldöküket. Lucia Baccari zavartan kapta a háta mögé a kezét. Csak egyetlen percet, signor podestà. Mondja hát. Lucia intett a fejével, hogy nem lehet. Kinyitotta az ajtót, s miközben betessékelte, hátulról végigmérte a nőt. A szokásos bocskor helyett selyemharisnyát hordott és csatos cipőt, a vádlíja, mint két sárgadinnye, minden lépésnél megfeszült. Miért ne tetszhetne valakinek, miért ne járna neki is a törődés, babusgatás. Így, rendes cipővel a lábán határozottan fess. Bizonyára Ciro Picirillo keze van a dologban, hogy ennyire kikupálta magát. Különben sose venne fel ilyen drága cipőt. Nem hordta azt sem, pedig milyen elegáns darab volt, amit Francescától kapott. Már csak a haját kéne rendbe hoznia. Fodrász létere ő a legloncosabb a faluban. Arra se veszi a fáradságot, hogy a kezével megigazítsa, ha elaludta hátul, a tarkóján.

Tudom, hogy látta, hogy a körmömet pucóvalom, rohamozta meg Lucia, amikor Massa becsukta az ajtót, és a táskáját ráhajtotta az asztalra. Meglepettségében bukott ki belőle, előljáró náluk ilyet nem csinált. Késő estig medvehagymát daráltam, nézze, milyen zöld a kezem, tartotta oda Massa elé.

Bacca, erre semmi szükség, nekem sem mindig tiszta.

Lucia ezen szemmel láthatólag meghökkent. S ahogy meghökkent, bamba lett a képe, a nagy kerek tüzes tekintetével olyan bárgyún tudott nézni, hogy az ember félkegyelműnek hitte. Ott állingált selyemharisnyában, csatos cipőben, az alsó része kiku-

pálva, felül loncsosan és bambán. Massában szánalom és viszolygás keveredett. Szegény pára, nincs az a férfi, aki a bambaságot kibabusgatná belőle. Mondani akart volna valami kedveset, de Lucia Baccari felcsattant:

– Épp ezért gyüttem!

– Márhogya miért?

– Nem való magának, hogy bepiszkítsa a kezét. Miért nem bízza rám?

– Nem értelek, Bacca, tényleg nem.

– Minek nem adta nekem azokat a lepedőket? Ilyen meggondolatlanságot, felvinni a hegyre most, amikor megindulnak éhesen a vaddisznók.

– Milyen lepedőket, Bacca? Miről beszélsz? – ripakodott rá, próbált úrrá lenni a riadalmán, s harapdálni kezdte az ajka szélét, majd a bajuszát.

– Ne rájga a bajszát, signor Massa, tőlem senki nem tudja meg.

– Te kémkedtél utánam? Rám állítottak?

– Jaj, miket nem mond, dehogyis kémkedtem én. Nem maga után. – Majd kisvárta hozzatette: – Az az új pár, signor podestà. Hogy az a nő mit összeszenved. Nem látta tán? Gondoltam, megnézem magamnak a férfit közelebből.

Massa még mindig a bajuszát rágta. Most kéne visszavágni, erőt mutatni, leszerelni ezt a minden lében kanál teremtést, aki egyre fenyegetőbbben emlékeztette arra, milyen lehetetlen vállalkozásba kezdett, amikor ezerkilencszázharmincegy októberében elfogadta Ciro Picirillo meghívását a Napoli–Lazio mérkőzésre, és a második hazai gólt követően – micsoda gól volt, hirtelen beadás jobb szélről, fejes a bal alsóba –, némi habozás után rábólintott az együttműködésre. Szakadt az eső, a pálya felázott, okáda magából a földdarabokat. A második gólnál tomboltak az emberek, a Lazio edzői ötszáz lírást lobogtatva rohamozták meg a bírókat, kis híján megverték őket, amiért nem fújták le Vincenzi kezését. Átellenben a dísztribünben a Duce gyerekei unottan követték a patáliát. Az apjuk a Plebiscitón tartott győzelmi beszédet a gazdasági fellendülésről, őket küldte el maga helyett. Massa a szeme sarkából a Mussolini fiúkat figyelte. Meg van kötve a kezem, mondta összepréselt ajkakkal, de azt meg tudom ígérni, hogy szemet hunyok a dolgok felett. Az nekem édeskevés, felelte Ciro, szükségem van egy emberre a faluban. Szemmel láthatólag nem feszélyezte magát a dísztribün miatt. Éppen az enyémben? Igen, ott. De hát mi értelme? Értelmet sokszor későbbben nyernek maguknak a dolgok. A Lazio játékosai dühödten vágták a sárba a mezüket. Eredetileg mindkét csapat égszínkékekben játszott volna, a Lazio azonban tűzpirosra cserélte a trikókat, amelyek az elázott pályán úgy festettek, mint friss lávafoltok. Rossz ómen mindazoknak, akik közelről ismerik a föld belsejének indulatait. Ciro a fejébe látott, ez csak egy játék, signor podestà, ne becsülje túl az indulatokat. A dísztribünben szedelőzködni kezdtek a vendégek, esernyős lakájok ugráltak körötük, Massa fellélegzhetett. Hadd gondolkodjam. Sok időnk nincsen, felelte Ciro, és elővett a reverendája zsebéből egy pakli cigarettát. Megkínálhatom? Massa gépiesen kihúzott egy szálat. Kamaszkora óta nem dohányzott, nem is merte letüdözni eleinte, de aztán mind mélyebbre és mélyebbre szívta a füstöt, ujjai ráhurkolódtak a cigarettára, valósággal megkapaszkodott benne. Maga elé képzelte a falugyűléseket. A Munkaszüneti Bizottság szombati találkozóit. Sorra vette a Coletti tér környékén lakó fiatal és középkorú férfiakat. Egytől-egyig derék fasiszták. Voltak néhányan az idősebb nemzedékből, akiket a *tulnanból* csábítottak vissza. Házról házra jártak Bostonban és Chicagóban a kormány emberei, meséltek, fogjátok a motyót meg a családot, odahaza nincs világválság. Akik kötélnek álltak,

saját költségen hajóztatták haza az ingóságot, majd beadták a közösbe, az ígéret földjéről csak Hoover fotója maradt meg, Jézus Krisztus vagy a Madonna képe helyett őránéztek az ágy előtt térdepelve, miközben fohászkoztak. Ők nem voltak fasiszták, nagyarat fizettek a honvágyukért. A gyerekeik ott maradtak a túlnanban, nincs az az isten, s a világválságos idők ellenére kéthavonta küldtek haza csomagot. De mihez kezdjenCiro egy öregemberrel. Akinek a hányódás meg a honvágy kicszerzte a lelkét, nehezen mozdul el a kemencepadkáról, annak a szabadság egyet jelent a meleg vacokkal. Lehet nő is az illető, Ciro elhajtotta a félig szívott cigarettáját. Nő? Massa hunyorogva nézett rá, szemébe csurgott az eső. Ekkor jutott eszébe Lucia. A semmiből villant be, indoklás nélkül mégsem állhat elő vele. Lássuk csak. A purgálás óta eltelt esztendőkbent megtanulta szétválasztani a dolgokat. Nem ugrott neki az első szembejövőnek, Serafinót messze elkerülte, inni sem itta le magát. Maga mellé állított a Cipollák között néhányat, berendezett velük egy csinos fodrászüzletet. Már ha jelent egyáltalán valamit. Ciro szerint a fodrászüzlet jellemnagyságra vallott, külön örült, hogy meg volt purgálva, kell nekem ez a nő. Kezet ráztak, kért még egy cigarettát, a római találkozásukról kerülő úton értesült. Nem esett jól, nagyon is rosszul esett. Most meg itt állt előtte, egyik percben préda, a másikban nagyvad, leleskedik utána, tán azt is tudja, mi történt a hálószobájában. Ő viszont semmit nem tud róla. Ha faggatni próbálja, kicsúszik a karmai közül. A Cipollákat nem csak maga mellé állítja, de szembe fordítja vele. A feje még mindig hasogatott, perzselt az ágyéka, ahogy a gatyája hozzátapadt.

Lucia harcias arc kifejezése meglágyult. Se bamba nem volt már, se pöffeszkedő. Kinyitotta a kopott retiküljét, és elővett egy barna üvegcsét.

– Hadd törülöm le a homlokát! Üljön csak le oda! – utasította Massát, és belenyomta a székbe. – Így ni, csípni fog kicsikét, ne restellkedjen, majd szépen megfúvom. Adja ide a zsebkendőjét, az enyémnek medvehagymaszaga van.

Massa odaadta a zsebkendőjét, hagyta, hogy a nő karon fogja, eltámogassa a székig és belenyomja.

– Akkor bizonyára azt is hallottad, Bacca, amiről odafenn, a hegyen diskuráltam vele – maga sem értette, miért akarta tudni, hogy mit hallott vagy mit nem, hát nem bőven elegendő, hogy ilyen közlelri érzi a lélegzését, a tavaszi avarillatát, hallja a szájában elpukkanó nyálbuborékokat?

– Hallottam egy részit. Bár inkább csak ő beszélt magához, nem igaz, signor podestà?

– Mindketten beszéltünk. Nincs valami jó bőrben. Azt hittem, leveti magát a szikláról.

– Ez? A szikláról? Soha. Nem olyan fából van az kifaragva.

– Hanem hát?

– Jobban félti a szaros életét, különben minek menekült volna ide? Hát nincs elég hegy másutt? Bolzanóban ne lennének hegyek?

– Igazad van.

– Meg is vagyunk. Nagyon csípett?

– Egyáltalán nem csípett, köszönöm, Bacca.

– Akkor most mi legyen? Szimatoljak utánuk?

– Ezt miért tőlem kérded? Én bíztalak meg vele? Ha mindenáron segíteni akarsz, inkább azt mondd meg, ki rakta ki a zászlókat.

– Annak már vége. A mával törődjön. Igaza van annak a pasasnak, erőt kell mutatnia. Tán, ha felvenné maga mellé tanácsnoknak, vagy hogy a rossebbe hívják az ilyet. Túl jó ember maga ahhoz, hogy elboldoguljék egyedül.

– Kéressek be? Hívjam meg vacsorára? Mitévő legyek?

– Ide semmi szín alatt ne hívassa, a vacsorán ott lesznek a nejek.

Massa Mimmára gondolt, elidőzött a reggeli látomáson, és megkönnyebbülve vette tudomásul, hogy már nem akarja mindenáron megszökölteni.

– Tudja, mit? Majd én megszervezem, hogy véletlenül tűnjék.

Visszanyomta a barna üvegsére a kupakot, betette a retikülbe, és elment.

Massa ott maradt a székben, tekintetét a becsapódó ajtóra szegezte, a teste rándult egyet, megint gyorsabb volt az agyánál, ki tudja, lehet, hogy ez már mindig így lesz. Eszébe jutott a reggel, aztán az éjszaka, az este a kandalló mellett. Visszafele haladt az időben, megállapodott a Monte Pizzutón, nem messze a szirttől. Húsz-harminc méterrel lejjebb, hogy Apus is láthassa, a csupasz kezével ásta körbe az egyik követ, majd megdöntötte és berakta alá a zsákot a lepedőkkel. A kő visszabillent, a talaj szusszant egyet alatta, sziszegtek a pondrók, recsegtek a rovarpáncélok. Mosolyogva egyenesedett ki, tudta, hogy a férfi nézi. Imponált neki. Könnyebbség járta át. Tulajdonképpen Luciával is végig ezt érezte, lebegett, miközben az avarszagú fertőtlenítővel letörülgette a homlokát. Ismét bekúszott Mimma alakja, nem kell neki Mimma, miért is kellene. Felállt a székből és nyújtózott egyet. Az ajtóhoz ment, szólani akart a titkárnőjének, hogy tárcsázza Francescát, hallani akarta a felesége hangját, bocsánatot kérni, amikor belé hasított, hogy ők ott fenn, a sziklaszirt tövében németül beszélgettek. Lenyomta a kilincset, az ajtót azonban már nem nyitotta ki. A gyomrából éles sugárban lőtt ki a fájdalom. A szívéhez kapott. Lucia Baccari, aki az olaszt is abruzzóival keverte, megtanult valamikor németül. ■ ■ ■

■ **Király Kinga Júlia** (1976), Marosvásárhelyen született, jelenleg Budapesten él. Író, műfordító. A Kalligram Kiadónál eddig megjelent kötetei: *A test hangjai*; Giambattista Basile: *Pentameron – A mesék meséje*; *Apa Szarajevóba ment*.

A platán szerkezete

A platán töpreng: mikor
és szerkezetének mely részeiben
van ő leginkább jelen?
Nyáron, a lombjaiban
vagy télen, a gyökereiben?
Netán Van Gogh platánjainak
időtlen törzseiben?
S leveleinek öt ujjával
mit markol? Az időt? S látni véli,
hogy Szókratész s Phaidrosz
hogyan vívnak a filozófia nyelvén
szerelmi csatát két és fél ezer
évvél korábban, az ő lombjai alatt.
Közben egy szarka visszatalál a fán
a tavalyi fészkében elrejtett
törött tükrébe. Illegeti magát,
fehérebbre húzza hátán
a kondenzcsíkot, s én-tudatát,
mintegy fészek-bérbékné,
a platán sárga fürtökben csüngő
szenzoraihoz igazítja.
Fekete-fehér drónként
ki-kivágódik az ágak közül,
a fa fölötti teret méregeti:
eléggé csúcson van-e a fészke?
Ő a platán szerkezetének
legvariábilisabb doménje.

Ernest Jandl- -átirat a halálról

A halál beül a karszékedbe,
s felét megeszi fasír(t)odnak. –
Fogyaszthatóbb a nemlét is, ha
nem látsz gyomrába a sírodnak.

A természetes vég gyengéiddel,
gyengeségeddel él így vissza. –
(Élni s visszaélni, a születésig,
s van olyan szó, hogy létpremissza?)

Meurs sans parler... ne ily halált adj,
egy pusztá tört csak... száz vers átkoz...
Fogyaszthatóbb a nemlét is ha...
karszék hozz nekem... mást halált hozz! –

Sír az önrészvéttől, míg írja
búcsúlevelét önmagához,
tegezve magát, hogy a költött
kötélen ne legyen oly magányos.

EGY IDŐS EMBER

Tózsér Árpád: *Suttogások sötétben*
Kortárs, Budapest, 2021

Szerencsére egyre több nyolcvan, sőt nyolcvanöt év fölötti, aktív, rendszeresen publikáló szerzője van a magyar irodalomnak. Lator László, Gergely Ágnes, Ágh István, Takács Zsuzsa és Tolnai Ottó mellett Tózsér Árpád is a nagy tiszteletnek örvendő, megbecsült, a magyar költészet sok-sok poétikai változását átélte, sőt saját munkáikkal is alakító költők sorába tartozik. Ő maga kifejezetten sokat írt, miközben következetesen őrizte egyedi világlátását, ragaszkodott a hosszú évtizedek alatt kimunkált versnyelvéhez, illetve a költészetéről, a költő szerepéről és a vers státuszáról kiérlelt elképzeléséhez és ahhoz az összetéveszthetetlen tőzséri hanghoz, ami a lét kérdéseiről filozofáló, de a világ aktuális kérdésein is elgondolkodó, visszavonultan élő, a versekben gondosan megformált bölcs öregemberhez kapcsolódik. A 2016-os *Imágók* és a 2019-es *Lélek-vándor* után a legújabb, 2021-es *Suttogások sötétben* is közöl könnyen olvasható dalokat, hosszú szabadverseket és nagy figyelmet követelő, terjedelmes esszéverseket – de már a dalokban is erős gondolati elem, a látszólagos könnyedség mögött a súlyos tartalom.

A legfontosabb kérdés a halálé. Mondhatnánk, hogy ez nem meglepő, de épp az

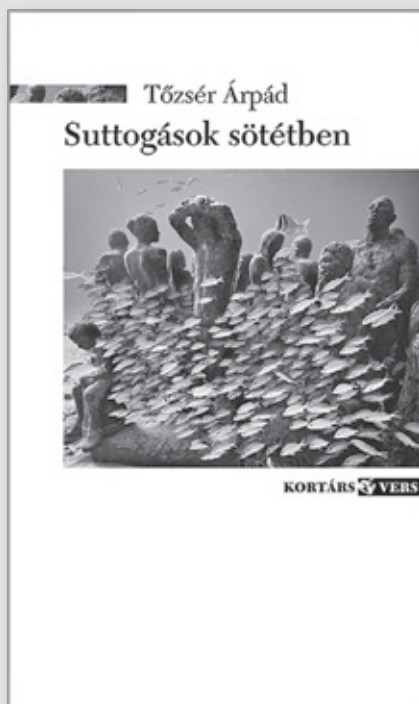
'időskori' költészet nagy, Tózsér által is hangsúlyosan idézett klasszikusától, Füst Milántól tudjuk, hogy egyáltalán nem kell ahhoz nyolcvanévesnek lenni, hogy valaki a búcsúzás, a számvetés és a költői végrendelet verseit írja, hiszen a halálra készülni sosem túl korán. Ahogy az sem magától értetődő, hogy egy idősebb költő a saját élethelyzetéről ír, hogy a versben megalkotott és megszólaló én is egy korosabb, a test romlásától, leépülésétől, az elhunyt barátok és családtagok miatti magánytól szenved, és a modern kor felgyorsult hétköznapjaitól zaklatott, a fiatal költők nyelvhasználatán, formai igénytelenségén, esetleg műveletlenségén csodálkozik el vagy háborog – egy kicsit már eltávolodva a kortársaktól, kívülről. Márpedig Tózsér Árpád éppen ezt teszi: miközben hangot ad saját, az elmúlással kapcsolatos félelmeinek és idegenségégerzésének, amit a kor nagyon gyorsan változó technikai és értékrendi változása okoz, rácsodálkozik a körülötte lévő, rá egyre kevésbé figyelemmel lévő világ változásaira, és a magyar költészet újabb divatjaira.

Az előző kötetből került át ide is, némileg átírva, javítgatva a *Hogyan készüljünk derűsen a túlvilágra?* című, Zs. Nagy Lajos, az egykori pályatárs előtt tisztelgő, neki méltó emléket

állító, de persze a saját halálfélelemről beszélő vers, mely nem annyira életvezetési tanácsadó, mint inkább bölcséleti reflexió. Reflexió első-sorban Umberto Eco hasonló című játékos esszéjére, amely részben a halálra készülődés kultúrtörténeti körülményeire. Tözsér előző kötete a lélekvándorlás problémáját vette címmel is a középpontba, ami, természetesen egy vallási hitbeli válasz a halál szorongató gondolatára: ha halálunk után újjászületünk, és a jelenlegi életünk is csak egy az újjászületések sorában, akkor nem olyan nagy tragédia kilépni belőle. De mindezt abban a kötetben sem azért írta, mert ő maga hinne a lélekvándorlásban, inkább azért, hogy rámutasson, könnyebb annak, aki hisz valamiben, újjászületésben, túlvilágban, mennyországban, feltámadásban, Nirvánában – mert bár számukra is lehet olyan jó a földi élet, hogy csak könnyek között tudjanak búcsúzni tőle, igazán a hitetleneknek jelent óriási súlyt az élet végleges és visszavonhatatlan lezárása. Hasonló okokból, de a mostani kötet központjában is az angyalok világa áll, verscímekben, cikluscímekben, mottókban, fülszövegben és persze a versek szövegében térnek újra és újra vissza az angyalok, mint egykor talán emberként élt vagy később emberré váló létezők, esetleg egy, az emberi világgal át nem járható angyali világ képviselői. Paul Klee festménye és más műalkotások gondolkoztatják el Tözsért az angyali lét valóságosságáról, és mutatnak rá arra, hogy könnyű a halálról filozofálni, könnyű kimondani, hogy minden ember halandó, amíg mi magunk nem érezzük, hogy talán már csak nagyon kevés, egy kezünkön megszámálható év van hátra, ha már nem általában a halálról, hanem a saját halálunkról beszélünk. A kötet első ciklusa, az *Angelus Novus* Klee ugyanilyen című képét idézi meg – az utalást fülszöveg külön is kiemeli. Ebben a fülszövegben Tözsér „ambivalens állapot”-ról beszél, és ekkor arra gondol, hogy ugyan előre tekintene még, azt firkészné, mennyi van még hátra, de végül mégis a múlton mereng, és arról beszél legszíve-

sebben, mennyi minden történt, milyen szép időszakok voltak az élete során.

Ez ebben a költészetben régóta kiegészül azzal a keserű megállapítással, hogy mennyi minden történhetett volna még, ha a legszébb éveit nem a kommunista rendszerben, kisebbségi létben, minden értelemben határok közé szorítva kellett volna leélnie – itt a nyitóvers, a *Fogadás a pozsonyi várban* szól erről a legnyíltabban az egykor az ottani várban álló Petőfi-szoborra utalva: „Emlékszel, barátom?”. A beszélő és az egész, gondosan szerkesztett kötet kérdése ugyanis az, hogy mivé enged válni valakit a család és az iskola, és mivé kényszerít válni a hatalom, a történelmi helyzet és a politika. Ez a fajta önmegismerés ebben a kötetben nem juttat el az „igazság”-hoz, de a folyamat, az önvizsgálat maga végső soron önépítéssé válik. Az önmegismerés útja tehát a saját esetlegességünk belátása, a saját életünket befolyásoló véletlenekkel történő konfrontáció. Újabb verseivel Tözsér a halál viszonylagos közelségéből

a személyiség esetlegességére kérdez rá, hiszen nála sohasem az emberi sors univerzális, hanem épp az emberi sors esetlegessége az: nincs sorsszerűség, inkább véletlenek vannak, nincs semmi célirányos a sorsban, ugyanígy nincs teljes és kimerítő esemény vagy élmény-leltár, nincs az emberi életnek egyetemes kontextusa, nincs teljes és igaz története egyetlen életnek sem. Nem menekülni kell tehát az esetlegességtől, nem arra kell törekedni, hogy elkerüljük a véletleneket, hanem költőként is inkább elismerni ezek létét, és értékelni hatásukat az élettörténet alakulására. Az esztétikait, a szépet, a felemelőt vagy épp a tragikusait és a dermesztőt keresni benne.

De amikor arra gondolunk, kik is vagyunk, óhatatlanul felmerül, hogy még amit egyedinek, különlegesnek érzünk magunkban, az is csak tanult, másoktól ellesett, másokat utánzó tulajdonság. És talán a meghalás is ilyen, vagyis tanult folyamat. „Túl sok bennünk a »hozott« halál, / s kevés a saját, a hités.” – olvashatjuk *A végső mérlegen* című versben, ami tehát pont arra mutat rá, hogy még a halálunkat is nehéz hitelesen, önállóan, a saját magunkhoz illő módon megélni. Viselkedési mintákat követünk, készen kapott panelekben gondolkozunk. De épp azért költő a költő, hogy ő ne így tegyen – és esetleg másoknak is új 'paneleket' kínáljon. Ebben Tözsér Árpád élen jár, hiszen nagyon sokat és nagyon régóta, ráadásul filozofikus érdeklődéssel foglalkozik a halállal, egy korábbi, a *Boszorkány-hétfő* című versében pedig egészen nyersen fogalmazza meg az ezzel kapcsolatos alapkérdését: „Hogyan kéne elütni még ezt az időt, / amit itt vagyok?” Az öregedés és a halál tehát nem csak a költészettörténet nagy témája, de már a tözséri költészetben belül is van története: kötetről kötetre előkerülnek az ezzel kapcsolatos, mindig újrahangolt gondolatok, félelmek, szorongások – vagy épp a higgadt és bölcs tudomásulvétel versei. Kifejezetten jellemző rá, hogy nem siránkozik, pláne nem sajnálatja magát az emberi sors rá is érvényes törvényszerűségei miatt, inkább a ké-

nyes kérdéseket sem kikerülve beszél mindarról, ami az utolsó életszakaszban kihívást, szégyent vagy örömet jelent számára.

Régen minden jobb volt, azaz a mai világ nemcsak idegen a beszélő számára, de általában is a romlást, a kiüresedést, a gépiesedést látja benne. A *Teatrum mundi* prózai versmondattal valami olyasmit állítanak, hogy egykor régen a színház szinte templom volt, „néző s hívó számára az ég is megnyílt”, mára azonban az „embertől különvált poszthumán tudat” tölti ott fel magát, és a jövőben ennél is rosszabb lesz a helyzet. Ha egyáltalán lesz még színház, ott a „bionikus ember” / elektromágneses hullámokkal-algortimussal töltekezik majd. Régen jobb volt, most már elég rossz, de a jövő egyenesen pokoli lesz – nagyjából ez a vers, és általában a kötet elképzelése a történelem folyásáról. Az említett Eco-esszében egyébként pont arról van szó, hogy azoknak, akiknek a hit nem kínál vigaszt (mert nem hisznek), az egyetlen vigaszuk az lehet, hogy a világ, amit kénytelek vagyunk itt hagyni, rossz irányba megy, kifordul önmagából, nem biztonságos, és majd minden értéket tagad, ami nekünk magunknak fontos. Ez érthető logika: ha a világról mint szép és szépülő, biztonságos és egyre rendezettebb helyről gondolkodnánk, a halál gondolata sokkal nagyobb fájdalmat jelentene. A pandémia pedig kifejezetten táplálta a világot feketének és menthetetlennek látó gondolkodást, hiszen immár kézzelfogható oka lett úgy gondolni, hogy a hétköznapiak soha többé nem lesznek olyanok, mint korábban voltak, és jogosan lehetett felteni azt a kérdést is, hogy szeretnék-e a pandémia utáni (ha egyáltalán lesz 'után') világban élni. A *Karantén-rigmusok*, 2020 és a *Joseph Grand naplója*, amely Camus *Pestis* című regényére reflektál kifejezetten kreatívan, már ezt a kérdést is érinti.

Ugyanakkor fontos látni, hogy Tözsér reflektál a saját költő gyakorlatára, ő is érzi, hogy a nagy gondolati szabadversekkel, vagyis az esszéversekkel a költészet határán jár, és né-

ha valóban tűnik prózában írt esszének egy-egy (és nem kevés) szöveg, mint versnek, bár tudjuk, a vers sok mindent elbír, a határai tulajdonképpen végtelenül tágíthatók. „mit csinál a költő, hogy verse vers / legyen, ne pusztá okoskodás?” – teszi fel a nagyon is adekvát kérdést a *Fejezetek egy mobiltelefonból* egyik sorában, és a válasz, ugyanott, még ennél is sokatmondóbb: „Lebutított / énjének szellemidéző asztalát táncoltatja.” Vagyis, ha jól értem, a vers a esszéhez és pláne az értekezéshez képest szükségképpen lebutított megszólalás, inkább csak asztaltáncoltatás és szellemidézés, amiben a megidézendő szellem maga a filozófiai gondolat, a létre vonatkozó ’üzenet’, ami vagy megjelenik az olvasó előtt, vagy nem, és akkor is csak annyira és úgy, mint a szellem egy szeánsz alkalmával: senki sem látja, de néhányan talán érzik, és kapcsolatba tudnak lépni vele. Legalább időlegesen. Vagyis a versbeli ’okoskodás’ akkor hatékony, ha meg sem próbál mindennek a végére járni, inkább csak utal a lényegre, sejteti a költő által megértett és átadni kívánt megfjtéseket.

Én magam mégis sokkal szívesebben olvasom a hagyományos, sokszor rímes, négy soros strófaikba rendezett Tözsér-verseket. Ha nincs is rím, mint például a *Poszthumán* versben, a *Perszephone*-őszben vagy az *Alkméné*-ben, a forma megkövetelte sűrítés és nyelvi elegancia a gondolati elemet is érdekesebbé teszi. Lehet, hogy az ’üzenet’ nincs olyan részletesen elmondva, mint a két-három oldalas szabadversekben, mégis érdekesebben, a gondolkodásra és a megértésre nagyobb játékteret biztosítva beszélnek ezek a szövegek ugyanarról a lét-problémáról

Ez a kérdés azért is fontos, mert azt is olvassuk, hogy ha a világ állapota nem lenne elég a kedvetlenséghez, a jövő elutasításához, akkor ott az igazi fájdalom, a költészet romlása: „a vers, amely / valaha a lét belakásának elvethetetlen hangja / volt, ma a szado-mazo halál kéjes nyögése” (*Post-danse macabre*), és prózában: „A mai költőket az jellemzi, hogy

/ elfelejtették a szerelem és a szeretet szavakat” (*Emlékezés a lírai versre*). Vagyis Tözsér Árpádnak, értelemszerűen, valami ezzel ellentétet kell felmutatnia. Majdhogynem természetes, hogy a világ romlásába a költészet színvonalának romlása is beletartozik, és ez imént idézett szöveg szerint nemcsak egyre kidolgozatlanabb, igénytelenebb, egyre kevesebb műveltséganyagot felhasználó és így a világirodalom sodrába egyre kevésbe belekapaszkodó vers születik, de a költők világszemléletével is nagy problémák lehetnek: az önzés nyer a versben is teret. De ennél is érdekesebb, hogy a „mai vers”-ről beszélve a Tözsér-vers ebből magát kivonva beszél, kívülről tehát – pedig az ő verse is mai vers, nem is kérdés. És ha továbbolvassuk, rá is találunk a keserű önreflexióra: „Nem vers e méla / szöveg se, csak emlékezés a Versre”, az egykor volt, nagybetűs, de ma már régen nem létező Versre tehát. Vagyis nincs a létnek olyan része, ami miatt érdemes lenne tovább élni, és ami miatt szomorkodni kéne, ha egyszer majd menni kell. „Utánunk már csak a Jelené- / sek könyvének szörnnyetegei s nem-idő- / s nem-térszerű őskáosza következhet”, mondja ki a kötet megnyugtató végkövetkeztetését a *Gonoszok* című vers. Talán sikerült elmondanom, miért nevezem ezt a jövendölést megnyugtatónak, minden ironia nélkül, a legkomolyabban. Hiszen súlyos, egzisztenciális, a halálról drámaian, de mégis nagyon érthetően beszélő költészet és kötet ez, épp a halálfélelem ellenében írt kiváló versek miatt. ■ ■ ■

Bedecs László (1974, Budapest) irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi könyve: *Egy lehetséges változat. Tanulmányok, kritikák a kortárs magyar költészetéről* (2016). A kortárs magyar irodalmat bolgár fordításban reprezentáló 2017-es *Местa на специ* antológia szerkesztője.

Call me Tom

Call me

Reusz az utazás előtt kopaszra vágatta a haját. Tízéves kora óta nem volt rövid, észrevette, hogy a forgónál ritkul. A koponyája tetején. Kipróbálja, milyen. Nem a haját vágják kopaszra, gondolta, a haját lenyírják, a feje kopasz. Megállt a piros lámpánál a Yonge streeten, tenyerét végighúzta a fején, sercegett a szőr. Ez nem kopasz. A lámpa zöldre váltott, Reusz visszafordult, megmondja a kínainak, csinálja meg rendesen. You got to do it properly. Nézte magát a kirakatban, közel hajolt, hunyorgott, a női próbababa feje teljesen sima, ez volna a minta. Mondja a kínainak, hogy a próbababa feje a minta? Hogy van ez angolul. Reménytelen, a kínai azt fogja felelni, proper. A Yonge streeten hideg szél fúj, Torontóban április a szelek hónapja, feltette a sapkát. Otthon, zuhanyzás után végigment a fején borotvával. A koponya teteje meglepően lapos, azt képzelte, ívesebb, a homlok vonala szinte derékszöveget zár be a fejtető síkjával.

Négy év után elege lett az ablakmosásból. Nem tudja, miért lett elege, miért pont most, alapvetően élvezte a lógást utca és ég között az ujjnyi vastag köteleken. Élvezte, hogy beleshet az irodákba. Nem lesett be, nem különösebben érdekelte, mi történik odabent, de izgalmas volt, hogy beleshetett volna. Az ablaküvegen tükröződő várost nézte inkább. A déli oldalon az Ontario-tavat. Könnyen szerzett munkát, olyan embert kerestek, akinek nincs tériszonya. Ipari alpinista. Indiánok a Sziklás-hegységből, a szakadék permén hasalnak. Nem járt a Sziklás-hegységben, és kevés indiánnal találkozott. A lengyelek és a magyarok az indiánok. Honvágya volt, ezt be merte vállalni magának, már korábban is, de mostanra jött össze annyi pénz, amennyit tervezett. Eldöntötte, hogy hazamegy, de előtte utazik kicsit.

És mielőtt meghal az anyja.

Dél-Amerikában utazni egyedül, hátizsákkal riasztónak tűnt, remélte, hogy összebarátkozik valakivel, olvasta az útikönyvben, hogy kettesben biztonságosabb. *Valparáisban nagyon egészségtelen a tél. A levegő fülledt, büdös és párás, az ég, mint egy*

hályogos szem, ónszínű mozdulatlansággal borong a város felett. Rejtő könyveit magával vitte Kanadába, ez a kedvence, az *Utolsó szó jogán*, kevesen ismerik, a vékony papírborító szétszakadt. Kívülről tudja az első bekezdést. Ha május végén Valparaisoba ér, a saját bőrén érezheti a telet.

Limában nem jött meg a csomagja. Egyetlen hátizsákot adott fel, csővázás, hosszú, zöld és lila, ruhákkal telegyömöszölve. Egy kövér férfi és három nő állt a repülőtér *Baggage Claim* feliratú pultjánál, a férfi idegesen rázza az öklét, a pultra hajolt, hádart, Reusz nem értette. Mindjárt beesik a pult mögé. A férfi takarásában alacsony, fekete hajú lány, arca sima, ránctalan, Reusz nem tudta megállapítani a korát, húsz és harminc közt bármennyi lehet. A plafont nézi, nem unottan, hanem mintha volna ott valami a vastraverzek között. Mandulavágású szem, ázsiai, talán japán. Hosszú ujjú fehér póló, vízlepergetős, farmersort, sötét harisnya, túracipő. Felkészült utazó. A tető alatt sötét madarak repdestek gerendáról gerendára. Verebek.

Reusz visszaneézett, a lány ott állt közvetlenül előtte. A mellkasáig ér. Are you lost, kérdezte a lány határozott, tiszta hangon. Nem, én nem, vagyis igen, a csomagom nem jött meg, Reusz a kövér férfira mutatott, nem csak az enyém, Torontóban maradt. Neked ez az első? Az első mi? Most veszítettél el először csomagot? Ja, nem, de igen. Már-mint nem én veszítettem el a csomagot, hanem a légitársaság. Diktáld be a neved, a címed, és tűnjünk innen. Utasításnak hangzott, Reuszban fel sem merült az ellenállás lehetősége, befurakodott a kövér férfi és a nők közé, bediktálta a címét, a nevét, leskiccelte a hátizsák formáját a nyomtatvány alsó négyzetébe, nem sikerült túl jól, a legelső rubrikába nagy betűkkel beírta, hogy 500 dollár. Kanadai. CAD. Körülbelül ennyit érhet a csomagja. A lány mögötte állt, Reusz majdnem feldöntötte, amikor hátrafordult. Excuse me. Te már kitöltötted a lapokat? A lány nem felelt, elindult a kijárat felé, bakancsa talpa csattogott a kövön. Reusz a taxiknál érte utol. Akira vagyok, mondta a lány. Ha együtt megyünk, olcsóbb. Reusz is bemutatkozott, call me Tom. Szóval így megy ez. A levegő meleg volt, fülledt, a homloka azonnal izzadni kezdett. Akira spanyolul beszélt a sofőrhez, avenida por favor, Reusz ezt értette. Where are you from? Miért kérdezi, ugyanazzal a géppel jöttek. Hungary. Igen, sejtettem, hogy nem kanadai vagy, mondta Akira. A legjobb barátom is magyar. Reusz letekerte az ablakot, Akira hangja zavaróan visszahangzott a szűk térben. Egyedül utazol? Akira bólintott. Miért? Miért egyedül? Amiért te, gondolom. Két hetem van, nincs időm alkalmazkodni senkihez. Reusz a szögletes, tető nélküli házakat nézte a taxi ablakából. Furcsa lány. Beül egy idegen mellé? Így megbízik bennem, a magyar akcentusom miatt? Meddig mész le, kérdezte. Honnan tudod, hogy lemegyek? Mindenki lemegy. Talán Santiagoig. Ha volna még egy hetem, Patagóniába is. Galápagos túl nagy kitérő, majd egy másik alkalommal. A Machu Picchu fontosabb. És te? Amíg kitart a pénzem. Nincs terv, vettem egy opciós jegyet vissza, félévig érvényes. És aztán már nem maradok ott. Hol nem maradsz? Torontóban. Haza-

megyek. Hazaköltözöl, végleg? Reusz bólintott, nem volt kedve újra kimondani. Akira, különös név, biztos, hogy japán, ismerős valahonnan. Akela a dzsungel könyvéből.

Kiszállt a taxiból, nyújtózkodott. Alig aludt a nyolcórás repülőút alatt. Nem fért el a lába. Elfért, de nem tudta kinyújtani. Körbesétálta a kocsit, a vezető mögötti ajtó nyitva, az ülés üres. Kopogott az üvegen, a sofőr leengedte az ablakot. Quanto, kérdezte Reusz. A sofőr mutogatott, la senora pagó el taxi. Az autó megindult, a hátsó ajtó lengett, Reusz félreugrott, becsapta, nem záródott be teljesen. Akirát kereste a tömegben. Plaza San Martín, a perui alacsony nép, a turistafejek kiemelkednek a tömegből, Akira is alacsony, Akira feje nem. Sok rendőr, mintha felvonulás vagy tüntetés készülődne. Erős a nap, de a levegő szürke. Torontóban nincs ennyi rendőr. Budapesten sem. A Plaza De Armasról nyíló utca egyik étteremében megebédelt. Rántothús, majdnem olyan, mint amit az anyja csinál. Ropogós, a hústól elváló panír. A hús kicsit rágós, nem is a hús, az inas részek. Pont jó. A belvárosban az autók kilenc-

ven százaléka taxi. Ötszázból négyszázötven. Fáradt volt, délután iránytaxival ment Mirafloresbe, a szállására. A tengerparton sétált, kitisztult az ég.

Másnap kora reggel felzörgették, megjött a csomagja. Két ugyanolyan hátizsák dőlt a recepciós pultnak, ugyanazok a színek, az egyik új vagy alig használt. Az nem az enyém, mutatta. A futár már elment, felelte a recepciós. Akkor minek ébresztettek föl? Leguggolt, széthúzta a cipzárt, a saját ruhái. A másikon, a pántokat összekötő csaton fóliával védett cédula lógott. Akira Yano, 633 Bay street, Toronto, ON. Elképzelte Akirát a hátizsákkal, könnyedén belefér, bele is bújhat, saját magát cipeli. De hogy kerül ide a csomagja? Valószínűtlen, hogy ő is ebben a hostelben lakik. Lehetetlen, nem valószínűtlen. Could you please come here. A recepciós áthajolt a pulton. Do you have a guest named Akira Yano? Disculpe, senior? Reusz elmagyarázta újra, hogy a másik hátizsák nem az övé. Tévedés történt, összefoghatták a reptéren. Vagy Akira nem adta meg a szállása címét. Már teljesen mindegy. Idehozták. A recepciós rázta a fejét, nincs ilyen vendégünk, uram.

Reusz felment a szobába, átöltözött. Délután indul a gépe Cuzcoba. Hogyan találja meg Akirát egy nyolcmillió városban. Itt kell hagynia a hátizsákokat. Vigyék vissza a reptérre, Akira nyilván ott fogja keresni először. Baggage Claim. Kiabál majd a megrettent perui légiirányítókkal. Reusz nem értette, hogy jöhet ki ebből az apró emberből ekkora hang. Összeszorított szájjal beszél. Miért összeszorított szájjal? A fogszabályozóját rejtegeti? Divat lett, a harmincasok fogszabályozót hordanak. Reusz úgy képzelte, ha Akira valóban fogszabályozót hord, a családja elől is titkolja. Hétfvégenként együtt ebédelnek a Red Lobsterben, ne valami japán hely legyen, legyen a kanadaiak kedvenc gyorsétterme, bár inkább a nagymama lakásán gyűlnek össze, másfél szoba az Eglintonnál, kilátás a szomszéd tízemeletesre, a tűzhely körül vastag párafelhő, az Ontario-tó szürke csíkja, a parkettára terített gyékényszőnyegen ülnek, a nagymama ki-be szaladgál a konyhába. Pont, mint a saját anyja, Reusz ezért képzelet így. Az

anyja is folyton ki-be szaladgál, mást tesz a tényérokra, ez a különbség. Rántotthúst a szusi helyett. Torontóban mindenféle ételt lehet kapni, ha paprika van a kirakatban, az a magyar bolt. Akira keveset beszél, a száját csak annyira nyitja ki, hogy a pálcika és a hal beférjen, ha nevet, a szája elé kapja a kezét, beszéd közben is, itt végre nem kell erre ügyelnie, szabad lehet, kieresztheti a hangját. A családi ebéd után a ruhákat azonnal mosógépbe dobja, a tömény ételszag kiszellőztethetetlen. Kinyúlt, kényelmes melegítő, puha kapucnis felső, szorosan összefogott haj. A kimonót évente kétszer viselik, a nagy ünnepeken. Mik a nagy ünnepek? Reusz úgy képzelte, két nagy japán ünnep van. Legfeljebb három.

Megdörzsölte az állát, a tarkóját, ugyanaz a borosta. Az állán mintha erősebb volna. Pólója alá fölcsatolta a gumipántos erszényt, betette az útlevelét, a jogosítványt, a hitelkártyát, az American Express utazási csekkjeit, és a nagyobb címletű dollár bankjegyeket. Az aprót és a solt nadrágja cipzárás zsebébe gyűrte. Az útikönyvek kiemelték, hogy gyakori a rablás, különösen a zsúfolt helyeken. Lima belvárosában minden hely zsúfolt. Elcsomagolta a szennyest, a fogkefét, a hátizsákot a vállára dobta. Nem hagyja itt a hostelben. A recepciós pultnál már nem volt ott a másik. Kifizette a szállást, a sugárúton leintett egy iránytaxit. Biztosan visszaküldték a reptérre, gondolta. Vagy bedobták a raktárba a többi közé. A kis termetű emberek ruhái kisebb helyet foglalnak, Akira arányosan kétszer annyi ruhát hozhatott magával, mint ő. A taxi tele volt, rajta kívül csak helyi fiatal férfiak, elegánsak, világosszürke öltönyben, jól áll a sötét bőrhükhöz a szürke, csendben ültek, Reusz összekapart néhány szót a szegényes spanyol szó-készletéből, que te recomendas visitar, egyszerre kezdtek beszélni, gesztikulálva, Reusz közbeszólt, solo hoy, négykor indul a repülő, ezt már nem tudta lefordítani, az első ülésen a férfi feltérdelt, Basilica de San Francisco. Reusz Torontóban, a munkásszálláson tanult meg valamennyire spanyolul, a mexikóiaktól, velük volt legkönnyebb barátkozni, olcsó, füstös éttermekbe vitték, úgy itták a tequilát, ahogy a pálinkát kell, egy hajtásra igyad, hermano, nem sóval és citrommal, mint a buzik, vagy a kanadaiak.

A repülőút Cuzcoba rövid, kevesebb, mint egy óra, a gép szinte végig emelkedik, a tengerszintről 3300 méter magasságba. Coca teát szolgáltak fel. A Coca tea, más néven mate, olvasta Reusz a magyar nyelvű Lonely Planetben, egy gyógynövény tea, amelyet a Dél-Amerikában őshonos coca növény nyers vagy szárított leveleinek felhasználásával készítenek. A teát leggyakrabban az Andok hegységben fogyasztják, Bolíviában, Ecuadorban, Peruban. Zöldessárga színű, enyhébb keserű íze a zöld teához hasonló, de természetesen édesebb. A coca növény levelei alkaloidokat tartalmaznak, melyek vegyileg kivonva a kokain alapanyagát adják. A nyers levelekben kevés a coca alkaloid mennyisége. Egy csésze Coca tea, amit egy gramm coca levélből készítenek, hozzávetőlegesen 4,2 mg szerves coca alkaloidot tartalmaz. Reusz összevagyodott, elolvasta újra. Az alkaloidok jelenlétének köszönhetően a coca tea enyhe stimuláns, fogyasztása össze-

hasonlítható egy közepesen erős csésze kávé vagy fekete tea fogyasztásával. Egy csésze coca tea elfogyasztása pozitív eredményt eredményezhet a kokain kábítószer tesztjén.

Did you know it's been banned in the States, kérdezte a mellette ülő középkorú nő. Betiltották, ismételte Reusz. A nő hunyorgott, kivillant a felső fogsora. Kivéve, ha dekokanizált. Apró madárcarca van, nem is madár, egér, kicsit már részeg, gondolta Reusz, viszkizik. Egyesült állatok. Are you traveling alone? A nő megigazította magán a kinyúlt tréningfelsőt. Reusz odanézett. A tréningfelső elején nyomtatott I'm hot you are not felirat. Hiányzik az aposztróf az I és az m között. Látszik, hogy ott volt, sötétebb az anyag. A nő követte a tekintetét. Most azt hiszi, a mellét bámulom, gondolta Reusz. Igen, egyedül utazom, mondta a nő. I go all the way down to Machu Picchu.

A reptérről együtt sétáltak be az óvárosba. A nő húzta a gurulós bőröndjét a porban, Reusz lassan lépegetett mellette. Miért all the way down? Ez olyan, mint amikor lemegy a boltba? Vagy vidékre? Ő is így mondta Akirának. How far are you going down. Reusz a Machu Picchut mindig nagyon magasan képzelte, a felhők felett. A főtéren a kétemeletes házak alsó szintjét végig utazási irodák foglalták el. Keressünk egy internet kávézót. Az emeletre vezették őket, hozták a Coca teát. Do you feel different, kérdezte a nő. Yes, dizzy, felelte Reusz. Valójában nem érzett semmit, szédülést, hányingert, émelygést, amivel riogatták. Csak a könnyűséget. Rendelt egy sört is. Apró, félkör alakú teraszon ültek, alkonyodott, a levegő hűvös. Meg kéne kérdezni a nőtől, hol száll meg, gondolta. Talán a szálláson is megosztozhatnak. Az utcán több a hátizsákos, európai arcú, mint a bennszülött. A nő vihogott. Reusz a repülőn azt hitte, hamar megszokja majd az egérképét.

A szomszéd asztalnál hárman angolul beszélgettek. British accent. Reusz odanézett, a bal oldalon ülő, magas, szőke férfi felkapta a fejét, rámosolygott. Világosbarna haj, a szeme kék, Reusz külsőre németnek tippelte volna, így még feltűnőbb a londoni akcentus. Egyenes tartással ül a kényelmetlen nádszéken, arisztokratikus arcél, biztosan Andrew vagy Philip, gondolta Reusz. Vagy Anthony. Antal, Tóni, ez jó név, Tóninak fogja hívni. Meglepődött, hogy arról fantáziál, mostantól együtt utaznak tovább. Utálja a londoni angol kiejtést. Torontóban a munkásszállón volt egy londoni, a legpiszkosabb munkákat vállalta el, keveset beszélt, Reusz azt sem értette. Odakint sötétedett, az amerikai nő rángatta a szvetterje ujját. Reusz az angolt figyelte, a kávézóban egyre erősödő hangzavar miatt a szájáról próbált olvasni. I need to pee, suttogta a nő. Tessék? I need to pee, ismételte a nő hangosabban, és lehajtotta a fejét. Reusz körbenézett, ki kéne kísérnie? A konyha melletti ajtón fekete filctollal írt felirat, banos, odamutatott. A nő ijedten felugrott, Reusz meglökte kicsit, induljon már. Elképzelte, hogy a nő kibújik a nadrágból, lehúzza a bugyiját, guggolva pisil. Nem ül a deszkára, lehet, hogy nincs is deszka. Csak egy nagy lyuk van. Lepisili a lyukat. Az angol felállt, let's get outta here, kiáltotta indokolatlanul harsányan, Reusz úgy gondolta, neki kiáltotta, ez egyértelműnek tűnt, a zsebébe nyúlt, két dollárt tett az asztalra, kisimította. Miért a dollárt? Visszagyúrta a bankjegyeket a zsebébe, kivett egy ötszós érmét. Az angol az ajtóból hátrafordult. ■ ■ ■

Nagy Gerzson 1975-ben született, Budapesten él, könyvvizsgálóként dolgozik. Mindkét eddigi kötete a Kalligram kiadónál jelent meg, az első 2020-ban *Délután apámmal* címmel, a második, az *Ablak az Ontario-tóra* 2022 áprilisában.

A polip mint szó behatol a nyelvbe mint tengerbe

A polip mint szó behatol a nyelvbe mint tengerbe, feltölti a kiáramló víz helyét, a nyelv igényt formál rá, és így a polipnak új piac nyílik a tengerben mint jelentéshordozóban.

Tudjuk, a polipnak előfeltétele a tenger, a víz összenyomhatatlansága az izmos úszózsáknak, az állatot hátrafelé pumpáló mozgása löki a közeg ellenállásával szemben.

A környezeti tényezők formálták olyanná, amilyen, akárcsak hosszas viselése az elnyűtt bőrkesztyűt, vagy a szemfüles suszter üzletpolitikáját a lábbelik piaci viszonyai. Végeredményben a polip is áru, a természet kaján válasza az összenyomhatatlan vízre, a tenger bonyolult cserefolyamatainak rendszerében.

De nem csupán egyetlen változót kell figyelembe venni, hogy ha teszem azt, csökken a kereslet, zuhan a kínálat is. Megannyi tényező komplex együtt mozgását, függvények és görbék féktelen táncát kell követnünk, melyek leginkább elszabadult polipkarokhoz hasonlítanak.

A közeg megváltoztathatatlansága tehát folyamatos alkalmazkodást kíván, épp úgy, ahogy polipembrió protoplazmájának élő harangjátéka összehangolódik a hullámokkal.

Negatív torony

Ki szeretne az lenni, akire bárgyú derűvel néznek, és mint az ütődöttek, előszeretettel mutogatnak, hogy mikor zsákokba gyűjti az ideit termést, rögtön gyanakodni kezdjen, mostantól ő is egy lesz csupán szuvas őrlőfogai közül az értelmes nyilvánosságnak? Ez ugyanaz a kérdés, mint hogy a kesztyű, ha kifordítják, kesztyű-e még?

Akik törődéssel, elnézően mosolyognak, azokra te vissza mindig, kellő gyanakvással. Mert mikor a telekhatáron túl jelöletlen területre tévedsz, hogy meddig merészkedsz, örömmel követi a báméskodók tekintete. Ez a gondolat magánlaksértése.

De a folytonosság, csak mert sűrű és burjánzó, nem azonos a vakmerő megszakítottsággal. Hogy át ne vegyük a korábbi értelmezéseket, jobb, ha most közelebb férközünk érdeklődésünk tárgyához. A felforgató, az elkalandozó, az öntörvényű, a bosszantó arra irányul mind, hogy fölszámolja az elképzelt érték egyértelmű közvetítését, a könnyen dekódolható tanulságot.

Az illő megfogalmazás faragott márványbüsztsjei szemben a deformált, kerékbe tört testtel, a szétfeszített karok és lábak sugaraival, melyeket fekvő helyzetben a küllőkhez kötöztek, szemben a kerékagyon megroppanó gerinccel és a husángokkal, amik a végtagokat, vagy olykor a mellkast és a koponyát is könnyedén bezúzzák, hogy megrövidítsék a szenvedést.

Az ellentét most mégis túl banális, noha kijelöli a szélsőértékeket. Megszoktuk, hogy a történet váratlanul ránt minket magával, mint óvatlan áldozatát a hangyaleső lárvája a homokban megbúvó forgótölcsérjével. De nem mindegy, hogy csupán a forma vagy a tartalom is fölforgató, igába hajtja-e egyik a másikat, míg nem az szolgálatába áll, és aláveti magát, vagy, mint két eltérő méretű fogaskerék, rivalizálva őrlődnek egymáson tovább, harapva az eltérést, belesorbulva a különbségbe.

De az élet előtt lebegő fekete fátyolban kár is volna értelmet keresni. Épp annyira áttetsző, hogy még keresztül lássunk rajta, ám ha nem tesszük idézőjelbe, amit látni enged, képtelenek vagyunk elviselni. Az idézőjel tükör: megkettőz, negatívan tételez, benne tüzetesen szemügyre vehetem magam. Beláttatja velem tökéletlenségem, míg bugyuta kérdéseimmel, mint egy jóra való félkegyelmű, ellentmondásokba keverem vitapartneremet.

Máskor az idézőjel finom gúnyra utal, forrása a komolyság látszata mögött megbúvó tréfa vagy csipkelődés, melyet épp a magasztalás vagy a nagyrabecsülés leplezhet le. Állandó lebegés ábrázoló és ábrázolt között, a szellem szabadsága, fölmentés az uralkodó szokásjog alól, hogy semmit nem kell úgy elmesélnem, ahogy történt.

Mert meglehet, hogy éppen én sétálok át a náddal és hínárral borított, homokos fővenyen, de már mindig is jelen volt mellettem egy másik, árnyékom, mely csupán nyelvíleg adott, és mint valamely rosszakaró vagy féltékeny barát, nem győzi hangsúlyozni nem-valódiságom.

Nem csoda, ha mindennek a következménye rám nézve egyfajta beteges széplelkűség, alaphangoltságom üres hiábavalóság, sóvárgás, mely a semmisség érzéséből fakad. Hisz távolságtartásom egyszersmind hazugság is. Mennyire lehetek tisztességes vajon, ha a tagadáson kívül nem teszek mást, és az öntőforma, melytől a vágyott tartalmat remélem, a valóságban nincsen, szellemkép csupán.

Az idézőjel ugyanakkor szigorú porkoláb, tartást ad, ám egyszerre számon is kér, pálcát tör fölöttem, s ugyanúgy mások felett is. Leginkább mégis elcsökevényesedett szárnyhoz hasonló, mely állandóan mondandóm fölött lebeg, vagy madár porba markoló lábához, mikor körme karmol földbe, fűbe, húsba. Aki nem ismeri, fél tőle, de aki ismeri, szereti, mert ez maga a költői igazságszolgáltatás.

És engem ki helyett hívnak úgy, ahogy? Minden név tévedés, kitérő sasszé, a hétköznapok bájos katakrézise. Mikor a szónok váratlanul kiszól közönségéhez, és kiesik szerepéből, nyelvbólása nem szimpla ficam csupán, egy nyálban tocsogó, húsos boka egyszeri kifordulása, hanem kiterjed egész mondandójára, és végeláthatatlan gagyogásba fullad.

Ez volna maga a kiábrándulás. De a kiábrándulás egyszersmind kritika is: negatív torony, mely mélyen, a föld alá, saját törmelékéből épült, rombolás, mi mégis létrehoz, megtartó gyűlölet, teremtő hiány.

Závada Péter 1982-ben született Budapesten. Verset, drámát, dalszöveget ír. Az ELTE Esztétika szakán doktorált. Legutóbbi, *Gondoskodás* című kötete 2021-ben jelent meg a Jelenkor kiadónál. A Negyed folyóirat szerkesztője, a Délkör tagja.

Mennyei ketrec

2. rész

Sok év telt el, és azt hittem, hogy az a fiatalkori, hirtelen támadt, pillanatnyi felizgalulás rég el is tűnt a számtalan eltemetett emlék mélyén, ezért nem számítottam rá, hogy ilyen tisztán vissza tud jönni, ebben a pillanatban újra valósággá vált az izgalom és a szabadság, amit vágnék megismertetni az egész világgal. Igen, ez az arc az enyém, efelől semmi kétség! Hiszen ebben a mostani másodpercben is meglévő fizikai érzés és az izomrostok emléke szorosan kötődik ehhez az arckifejezéshez. Ez volt mihaszna fél-életem legféltetlenebb pillanata.

Csengés-bongás, csengés-bongás... a város templomainak harangjai hirtelen egyszerre megszólaltak, a hangjuk zúgott, zengett, tompán, ércesen, sietősen, ráérősen, és mindez koncertté olvadt össze, ami visszhangzott az éjszakában. Nyolc óra van, itt a kijárási tilalom kezdete! Körülnéztem, eltűntek az utasok, csak a két fős fertőtlenítő személyzet maradt az állomáson, karanténöltözetben, arcpajzsban, mindketten műanyag vödört cipeltek, kezükben hosszú szárú spriccelővel permetezték a fertőtlenítőt a földre, a bejárási ajtónak csak az egyik szárnyát zárták be, így egyenesen kimentem, senki sem vett észre.

Annak idején az éjszakai belváros sokkal pezsgőbb volt, különösen a pályaudvar környékén, éjjel-nappal végelethatalatlan forgalom nyüzsgött, de most a járvány miatt „olyan elhagyatottá vált, mint a háború utáni romok”. Ezt a hasonlatot először az öreg szomszédom szájából hallottam, Gábor bácsi már kilencvenéves, de még mindig kiváló egészségnek örvend, minden nap a függőfolyosón levegőzik és sétál, akárki is megy el az ajtaja előtt, az öreg megállítja, hogy beszélgessen vele. Elmeséli, hogy az életében három kijárási tilalmat is átélte: először 1944 karácsonytól kezdve, amikor körbevették Budapestet, megállás nélkül szólt a légiriadó, a városban mindenhol lángok látszottak, a családjával együtt közel másfél hónapig rettegvé kuporogtak a légópincében, tetőtől talpig átfagytak, átáztak, megpenészedtek, beléjük ivódott a halál szaga; másodszer 1956 késő őszén, amikor a szovjet hadsereg behatolt Budapestre, a kiélezett utcai harcok közepette minden csataterrré változott, a tankok lánctalpa alatt megremegett és besüppedt a föld, számtalan házon

keletkezett lövésnyom, úgy néztek ki, akár egy nyitott száj, amelyikből kiverték a fogakat, és az emberek újra a föld alá bújtak. Sosem gondolta volna, hogy még egyszer megéli azt, amikor újra kijárási tilalmat vezetnek be, ráadásul most még az ellenség sem látható, pedig mindenhol jelen van, és habár az épületek nem omlottak le, de ugyanúgy eltűnt az életerő.

A környező országokkal összehasonlítva a járvány első és második hulláma viszonylag enyhén érintette Magyarországot, igaz, eleinte az emberek nagyon óvatosak voltak, azonban a harmadik hullám kirobbanását követően az új fertőzések és halálozások száma rohamosan emelkedett, egyre több ismerősöm vált érintetté, a házban, ahol laktam, szintén sokan megbetegedtek, a liftet már rég nem merete senki használni, az udvarra vezető ajtó is mindig nyitva állt, mivel mindenki félt a kilincshez nyúlni... Újra kijárási tilalmat vezettek be, leállt a tanítás, még az utca végi kis parkon is tilos volt keresztülvágni. Noha az éttermek szállíthattak házhoz, de a szakácsom és a pincérem is elment, így nem maradt más, mint kiakasztani a „zárva” táblát, és otthon henyélni, végre kihasználtam az alkalmat egy alapos takarításra, ha vásárolni mentem, azt is gyorsan lezavartam, a kezem ügyében pedig állandóan fertőtlenítő volt. Ahogy most visszagondolok, lehet, hogy a vírust apám hozta haza, mivel az egyik budai körzeti kórháznak adományozott egy pár doboz N95-ös maszkot és kézfertőtlenítő gélt, amit a szakácsomtól, Öreg Tangtól kapott, ugyanis megtudta, hogy Ilona is abban az intézményben önkénteskedik, bár tulajdonképpen Ilona barátja dolgozott ott. Apám azért csinálta ezt, mert egyfelől szeretett volna kicsit segíteni a kapcsolatunkon, másrészt Tominak is vitt pár maszkot, egyúttal megérdeklődte, hogy mi van az unokájával... Le merem volna fogadni, hogy apám nagyon jó eséllyel ekkor fertőződött meg, ha nem a kórházban, akkor a taxiban, miután bekövetkezett, már hiába is elégedetlenkedtem volna: az ember sorsát az ég dönti el, úgyszemint lehet elbújni előle.

Ráébredtem, hogy most kell elmennem megnézni Tomit, ez az utolsó alkalom, ezért önkéntelenül is szaporán kezdtem a lépteimet, hirtelen egyfajta sürgetést éreztem, nem tudtam, hogy meddig maradhatok még ebben a világban, de bármelyik pillanatban elhívhatnak innen. Elhívhatnak? Ki hívna el? Egy fentről jött angyal, vagy lentről érkezett kisördög? A halálról korábban annyiféle hallottam, hogy fogalmam sem volt róla, mi lehet az igazság.

Természetesen tudtam, hogy merre lakik anya és fia, az első lakásban, amit Budapesten vettem, Ilona terhessége után átírtam az ő nevére, hogy biztonságérzetet teremtsék neki, meg hát azért is, hogy csökkentsem a titokban érzett bűntudatom, ugyanúgy, ahogy Afang esetében is, ez volt az egyetlen lehetőségem, amivel kompenzálhattam őket. Eredetileg azt hittem, hogy pontosan tudom, milyen kompromisszumot kell hoznom, Ilonával szerelmesek voltunk, népiesen szólva Tomi a szerelmünk gyümölcse; Dasen viszont egy véletlen baleset eredménye volt. Viszont ha már egyszer így alakult, akkor mindaddig, amíg még volt rá lehetőségem, és a dolgok nem fajultak el teljesen, önámító módon húztam az időt, akár egy strucc, ami a homokba dugja a fejét. Apám is ezt tanácsolta: „Nem mindegy, hogy összeházasodtál-e Ilonával? Ha egyszer együtt éltek, akkor házastársak vagytok, Afang pedig nagy keservesen egyedül neveli a gyereket, nincs könnyű dolga, az is valami, ha legalább névlegesen a feleséged maradhat. Ha elválsz tőle, akkor szerinted milyen élet vár majd rád? Talán még egy mostohaapát is keresnél Dasennek? Úgy még ő is meg fog utálni téged... Ráadásul a lehulló levél visszatér a fa gyökeréhez, ki tudja, ha megöregedsz, akkor talán majd te is hazatérsz, mégiscsak jobb, ha van egy családod, aki vár rád.” Válaszul vissza akartam neki szúrni egy mondattal, hát te nem kerestél nekem ugyanúgy egy mostohát? De elnézve, hogy mennyire öregszik napról napra, inkább visszaszívtam. Ha jól belegondolok, amennyiben Ilona nem sürget engem, akkor a legjobb

döntés fenntartani a jelen állapotot, végtére is a két nő úgysem fog találkozni, én leszek az egyetlen, aki magában szenved, én kapom egyedül azt, amire rászolgáltam. Bár tudom, hogy ez a megoldás eléggé önző, de objektíven nézve mindkét nőnek jó, és én egyiktől sem tudtam volna könnyen megválni.

Csakhogy ember tervez, Isten végez, egy napon apám titokban újra Afangékkal beszélt videótelefonon, amit Ilona véletlenül észrevett, apám eredetileg költeni akart valami mesét, hogy lerázza, de ügyetlenül fejezte ki magát, és a nő ripsz-ropsz kiszedte belőle a dolgot. Ilona éktelen haragra gerjedt, ellentmondást sem tűrve apámmal együtt mindkettőnket elzavart a gyorsétterem feletti lakásba, ráadásul minden hónapban tartásdíjat is követelt, és ha bármi kifogást támasztottam, akkor azonnal megfenyegetett azzal, hogy „a bíróságon találkozunk”, én pedig tudtam, hogy ebben a perben nem nyerhetek, történjen bármi, kénytelen voltam fokról fokra engedni, de bárhogy is visszakoztam, kértem bocsánatot, fogadkoztam ünnepélyesen, a nő többé nem enyhült meg, sőt, egyenesen kijelentette, hogy már akkor sem jönne hozzám, ha elválnék Afangtól. Mélyen megsértettem az érzéseit, nem azzal, hogy családom volt Kínában, hanem hogy megtévesztetem. Ennek következtében nem maradt több lapom, amit Ilona felé kijátszhattam volna, Afangnak még kevésbé mertem megemlíteni a válást, újra meg újra nyomatékosítottam apámnak, hogy ha Afanggal beszél, akkor a jövőben se fecsegye ki a dolgot, félttem tőle, hogy a végén két szék között a pad alá kerülök, és mindketten engem fognak kárhozhatni.

A szélvihar lassan lecsendesedett, és a dolog ennyiben maradt. Két év telt el, hozzászoktam, hogy a napjaimban nincsen asszony, nincs nemi életem. Ilona összejött egy nála két évvel fiatalabb férfival, a K kerületi kórház endokrinológusával. Bár kapcsolatban maradhattam Tomival, de minden két-három hétben csak egyszer ehetünk együtt, ráadásul kizárólag étteremben, mivel Ilona nem engedte, hogy feljöjjön hozzám. Tomi rendkívüli mértékben hallgatott az anyjára, és noha érzékelttem, hogy megesett a szíve rajtam, de hiába, nem szegte meg az anyja által előírt szabályokat. Apám egészsége egyre romlott, az üzlet is mind nehezebbé vált, és az életem delére érve rájöttem, hogy nagy szorgalommal játszottam egy rohadt sakkjátszmát, ami már annyira megbűdösödött, hogy menthetetlen; ezután jöttek a különféle egyéb bosszúságok, a fiziológiai ösztöneim is meredeken hanyatlani kezdtek, nem is tudom, pontosan mikortól kezdve, de megszűntek a hajnali merevedések is. Ekkoriban kezdtem el nosztalgizálni Afang jóságán, persze kizárólag a racionalitás alapján.

Abban az évben, amikor Dasen mérnöki diplomát szerzett, elhoztam őt és Afangot egy európai körútra. Mielőtt megérkeztek, apámmal alaposan felkészültünk, és eltüntettünk minden olyan nyomot, ami anya és fia számára gyanakvást kelthetne Ilona és Tomi létezésével kapcsolatban, elrejtettem az összes fényképet és merevlemez, mindent az étterem raktárának egyik sarkába dugtam, semmiképpen nem akartam tovább feszíteni a húrt. Hát így került a csupa ismeretlenből álló családunk végre egy fedél alá, és egy darabig békében éltük a közös életünket, Dasen csak nagy ritkán szólt hozzám, pontosabban kizárólag udvariasságból vetett fel témákat, például, hogy Magyarországon mennyi az átlagkereset, meg hogy milyen körülmények között élnek a helyi kínaiak, kifinomult udvariassággal viselkedett, de nem volt meg az apa és fiú közötti kötődés; Afang úgy viszonyult hozzám, mint aki vendégségbe érkezett, noha együtt aludtunk egy nagy ágyban, de nyugodtan teltek a napok, sőt, buzgón igyekeztünk elkerülni bármilyen kölcsönös félreértésre okot adó hangnemet vagy mozdulatot, nehogy kínos helyzetbe kerüljünk. Bár én próbáltam összeszedni magam, de nem voltam képes felébreszteni az elfásult testemet. Másfél hónap múltán anya és fia hazautazott, én pedig megígértem nekik, hogy apámmal együtt

hazamegyünk a Tavaszünnepre. A családuk akkor ünnepelte először közösen az újévet, végül az egész nagyon kellemesen sült el, és én tisztáztam magamban: apámnak volt igaza, ha egy napon már nem bírom tovább a harcot, akkor a lehulló levél visszatér a fa gyökeréhez, mindegy, hogy mennyit éltem Kínán kívül, sosem lesz belőlem külföldi. Egyelőre dolgozom még tovább, ameddig csak bírom, hogy a családtagjaim számára pénzkereső gép maradhassak, de ezt is boldogan vállalom.

Csakhogy a gyűlöletes új koronavírus teljességgel csödbe vitte az öregkori terveimet, végül apámmal egyikünk sem tudott megtérni a gyökereihez. Az én esetemben még mindegy is, de apám végakarata sem tudott beteljesülni, ami egyfelől büntudatot keltett bennem, mivel nem tudtam teljesíteni a gyermeki kötelességem, másrésztől viszont elégtétellel teli örömet is okozott, mivel így legalább végleg nem kell semmiféle kapcsolatba keverednem Chen nénnivel; ellenkező esetben, ha a jövőben bármikor a sírjukat sepregetem, azzal csak újra megerősíteném a szívemben a gyűlöletet, mert akármilyen kapcsolatban is voltak valaha ők hárman, de mégis képtelen vagyok elfogadni, hogy az én anyámat lötték agyon.

Azonban ebben a pillanatban a büntudat és az öröm furcsa biokémiai reakciót szült, mint amikor a savat lúggal közömbösítik, vagy a kationok és anionok kölcsönösen semlegesítik egymást, a megtorlás után jön a sajnálat, vagy az ennél is egyszerűbb képlet, $1-1=0$, összességében egyszeriben elengedtem ezt az évek óta engem kízó problémát, és először váltam ilyen nyugodttá. Ezután váratlanul egy sürgető gondolatom támadt: nem tudom, mennyi ideig maradhatok még itt, a halandók világában! Sejtettem, hogy már nem sokáig, úgyhogy igyekeznem kellett, hogy végleg elbúcsúzzak Tomitól, Dasent pedig majd csak a következő életben láthatom újra; már persze akkor, ha tényleg van lélekvándorlás. Miközben ezen gondolkoztam, hamarosan meg is érkeztem a Margit hídra. A folyó mentén sokkal hűvösebbnek tűnt a levegő, mint a városban, ugyan a tavasz már beköszöntött, de a Duna vizén még hatalmas jégdarabok sodródtak Szlovákia felől lefelé, a nagyobb örvények környékén az egymásnak ütköző zajló jégdarabok csikorgó hangot adtak ki. A járvány idején a folyón rendkívül kevés hajó járt, ha nagy ritkán jött egy, az is csak az úszó jéghez hasonlóan zajtalanul közlekedő áruszállító uszály volt. Elértem a híd közepére, ahonnan aszfaltozott lejáró vezetett a Margitszigetre, a bekötőút piros-fehér figyelmeztető sálgal volt lezárva, senki sem mehetett be. Annak idején Ilonával gyakran jártunk ki ide, oly sűrűn zöldellt a növényzet, hogy eltakarta a napot, mindenfelé titkos zugokat lehetett találni, ahol a szerelmesek meghitten összebújhattak. A szigeten nem lakik senki, itt csak egy termálhotel, egy uszoda és egy középkori kolostor romjai találhatóak, Ilona rendszerint betett a hátizsákjába egy székpárnát, szeretett hozzám simulva nekidőlni az omladozó fal egyik sarkának, sőt, nagyon könnyen meglehet, hogy Tomi is ugyanott fogant meg.

Ilona Tomival együtt a Budai Vár alá, egy Attila úti négyemeletes házba költözött, a kijárási tilalom után az utcán egy árnyat sem lehetett látni, csak nagy ritkán menekült egy-egy kóbor macska riadtan az úton. A nyomasztó kapualjban szorosan bezárt ajtó fogadott, de találtam egy rést, ahol kiszűrődött a fény, ezért ott besuhantam. Ha ez korábban történik, akkor a kapu dörrenve zárul be mögöttem, a folyosó megtelik a léptek üres zajával, legjobban a lépcsőfordulóknál visszhangzik; de most a lépcsőház koromsötét és csendes, mintha én egyáltalán nem is léteznék. Igaz, valóban most készülök itt hagyni ezt a világot, tehát tulajdonképpen tényleg nem létezem; vagy másként szólva mindössze az a nélkülem lévő bőrtömlőm létezik, ott található a kórházi ágyon, amiben már vagy fél hónapnyit feküdtem, az imént Csaba és Szilvi, a főnővér irányításával, összeállított egy ideiglenes U alakú paravánt négy infúziósállványból és három fehér lepedőből, a főnővér szava-

ival élve, „megvárjuk, amíg távozik a lélek...”, de arra is legfeljebb egy-két órát tudnak szánni. Sokkal valószínűbb, hogy két férfi már kivitt engem, betoltak a halottasházba, és betettek egy rozsdamentes acélszekrény mínusz 15 fokok hidegébe, amint rá gondoltam, hogy mostanra már jégdarabbá fagytam össze, akkor egy másodpercre beleborzongtam.

Felmásztam, pontosabban inkább „fellebegtem” a harmadikra, ugyanis egy cseppnyi gravitációt sem éreztem. A magyarok azt mondják, hogy „harmadik”, de nekünk, kínaiaknak ez a „negyedik”, ugyanis a helyiek szokása szerint a földdel egyenlő magasságban, vagy attól csak fél méterrel magasabban lévő emeletet „földszintnek” hívják. Jó pár éve nem jártam itt, attól kezdve, hogy Ilonának barátja lett, ez a hely számomra tiltott területté vált, most is csak úgy osonhattam be, akár egy tolvaj. Amikor beértem a lépcsőházba, sorra, egymás után éledtek fel az ismerős emléktöredékek, akárha egy kirakósjáték darabjai, amelyek minden szabály nélkül kerülnek egymás mellé: először tíz lépcsőfok, azután egy háromszög alakú lépcsőforduló, ezt követően öt lépcsőfok, bekanyarodunk, újra tíz lépcső, megkerüljük a régi felvonó vörösre lakkozott ajtaját, majd megint tíz és öt és tíz lépcső... Mivel a liftet nagyon szűkre méretezték, ezért Tomi kiskorában szinte lehetetlen volt betolni a babakocsit, így megszoktam, hogy a kezemben cipelve gyalog járok fel-le, a kis gazfickó meg nagy kényelmesen üldögél a kocsiban, cumizva, lábujjait harapdálva, gügyörészve... Abban az időben azt képzeltem magamról, hogy izomember vagyok, vagy őrangyal, aki behúzta a szárnyait, arcomon a kispapák büszkesége ragyogott; Ilona rendszerint előttünk ment, időnként mosolyogva hátrafordult, ránézett a gyerekekre, majd rám is vetett egy pillantást. Ez volt az életem legszebb időszaka.

A harmadik emeletre érkezve balra kanyarodtam, majd ismét balra, utána egyenesen mentem tovább, végig egy keskeny és hosszú függőfolyosón, a folyosó jobb oldalán, a téglalap alakú udvar felé eső oldalon egy derékmagasságig érő, kovácsoltvas korlát állt, az udvar két végében virágágyások, a közepén pedig egy legalább százéves platánfa, valamint egy vasállvány, amit a régiek a takarók szellőztetésére és porolására használtak. A függőfolyosó bal oldalán három lakás ajtaja-ablaka helyezkedett el, a negyedik ablak Tomi szobája. Odabent égett az olvasólámpa, a fiú a számítógépsztal előtt ült, háttal az ablaknak, a híreket olvasgatta. Nem erőlködtem, hogy bejussak, úgysem tudok zajt csapni, sem hangot kiadni, hirtelen cunamiként borított el a szomorúság, tudtam, hogy hiába ütlegelném a mellkasomat, hiába toporzékolnék, siránkoznék az éghez, és verném a földbe a fejemet, a fiam akkor sem törődne velem, belegondolva, még a létezésemnek sem lenne tudatában, soha nem is sejtene: az apja valaha elbúcsúzott tőle.

Teljesen összezavarodva álltam egy jó darabig mögöttem, míg végül nem bírtam tovább, és hátulról átöleltem, átkaroltam a nyakát, a bal arcomat a jobb arcfeléhez szorítottam, ugyanúgy, ahogy kiskorában ő bújt hozzám. Elsírtam magam, a könnyeim az arcára és a vállára peregtek... persze ezek csak képzeletbeli könnyek voltak, ha valaki maga mögött hagyja a porhüvelyét, akkor hulladék válik belőle, bármilyen mélyek is az érzelmeid, már nem tudod őket kifejezni. Tomi mit sem érezve nézegette tovább a honlapokat, hirtelen a képernyő bal alsó sarkában felugrott egy erotikus hirdetés, a fiú reflexszerűen rákattintott az egérrel, a hússzínű kép egyszeriben megnőtt, bár láttam már én is ilyet, de mégis megmagyarázhatatlanul kellemetlen érzést, sőt, haragot keltett bennem, mintha valaki szándékosan rajtam gúnyolódna; pontosabban egy kirobbanó hormonokkal teli fiatal kímeletlenül megalázná az impotens apját. Éppen ki akartam engedni a szoros ölelésemből, amikor a szoba ajtaja hirtelen kitért, és Ilona jelent meg. Önkéntelenül el akartam bújni, de nem volt hova; Tomi is sietve az egér után kapott, és bezárta a vonaglással teli weboldalt.

- A kórházból értesítettek, meghalt az apád – közölte vele nyugodt hangon Ilona.
- Mikor? – kérdezte döbbenten a fiú, sokkal magasabb hangon, mint ahogy az anyja beszélt. Kihallottam belőle a rémületet, ami ellensúlyozta az imént támadt megmagyarázhatatlan dühömet.
- Este, négy órával ezelőtt.
- Akkor hogy-hogy csak most értesítettek?
- Azonnal szölkak, én Gergővel együtt már voltam is a kórházban.
- És én? Mikor mehetek?
- Megvárjuk a kórház értesítését holnap. Mi sem láttuk... csak azért mentünk be, hogy a papírokat intézzük. Tudod, a járvány ideje alatt... minden nagyon bonyolult.
- Csend.

Noha Tomi háttal ült nekem, de láttam, mennyire elkeseredett, és számomra ez nyújtotta a legnagyobb vigaszt. Ilona arcán a legkisebb érzelmi megingást sem észleltem, de hittem benne, hogy a halálom valamelyest előhívja az emlékeit, és titokban talán még sajnálni is fog. Szerettem volna odasétálni hozzá, és átölelni, sőt, szerettem volna megvárni, amíg lepihen, majd titokban bemászni abba az ágyba, ami valaha a miénk volt, mind egy, hogy Gergő ott van-e, úgysem tud megállítani... szerettem volna még egyszer, utoljára hozzábújni. Nyilván azonnal rájöttem a gondolat abszurditására, ez saját magam nyílt megalázása. Amíg élünk, mindig azt hisszük, hogy a lélek sokkal magasztosabb, mint a test, csak a halál után jövünk rá, hogy a test nélküli lélek milyen mélyre képes süllyedni a porban. Egyszeriben megéreztem, hogy mennyire kínos a saját jelenlétem, nem akartam tovább hallgatózni, amint anya és fia kibeszélnek engem, bár igazából ők ketten nem is rólam beszéltek, csak arról a jégderes tetemről.

Elindultam az ajtó felé, és még akkor is megállás nélkül haladtam tovább, amikor hozzászúrlódtam Ilonához, bár közben hangtalanul felsóhajtottam. Amint kijöttem Tomi szobájából, az előszobában szembetaláltam magam Gergővel, aki az imént levitte a szemeket, és éppen visszaérkezett, ő volt a korábbi házi orvosom, de mindig nagyon rendesen viselkedett velem, pár nappal korábban még fel is hívott megkérdezni, hogy vagyok. Soha nem irigyeltem, nem is gyűlöltem, legfeljebb egy kicsit féltékeny voltam, és ebben a pillanatban még hálásnak is éreztem magam. Gergőnek nagyon szép a szeme, tengerkék színű, ami a magyarok között ritka, és én bíztam benne, hogy Tomi jövőjében képes lesz átvenni az én helyemet. Miközben átmentem rajta, megöleltem, afféle férfiak között szokásos öleléssel, minden erőmet beleadva, szinte mintha ki akarnám belőle szorítani a szusz. Talán magamból akartam valamit a testébe plántálni, a lelkébe rejtteni.

Lesiettem a lépcsőn, áthaladtam a kapun, és csak ekkor vettem észre, hogy odakint havazni kezdett. A szállingózó pelyhek vékony fátyolként borultak az éjszakára, és egészen meglágyították. Egyenesen tovább sétáltam az Attila úton, majd egy kis utcánál jobbra fordultam, felmásztam egy szűk és hosszú lépcsősoron, és bekanyarodtam egy gyéren megvilágított utcácskába. Észre se vettem, hogy megérkeztem a Budai Várat övező kőfal aljába, a fal tövében haladtam egy darabig, majd egy rendkívül meredek, egyenesen felfelé vezető lépcsősorhoz jutottam. Ez egy száz fokból álló „égbe vezető grádics”, pontosabban „menyei lépcsőház”, mivel az egész lépcsősort fából készült tető borítja, hogy megvédjen az eső elől. Azokban az években, amikor Budán laktam, gyakran sétáltam fel ugyanezen az úton a Várba, a lépcsősor felül pont a várnegyed lakóövezetébe érkezik, rézsút szemben pedig a Hadtörténeti Múzeum található. A múzeum előtt egyenes sorban különféle régi ágyúk sorakoznak méltósággteljesen, emlékszem, hogy a kijáráthoz közeli két bronzágyú Kangxi

császár korában készült „Wucheng Yonggu Generális”. Vajon hogy keveredett a Budai Várba ez a két többtonnás kínai ágyú? Valaki azt mesélte, hogy a nyolcnemzeti szövetség hadserege rabolta el Kínából, más szerint az Osztrák–Magyar Monarchia korabeli kínai császár ajándéka volt... Noha minden alkalommal, amikor megláttam őket, felébredt a kíváncsiságom, de soha nem jutott eszembe kutatni a feliratait, igazából nem is lett volna rá szükség, elég lenne megkérdezni a múzeumi dolgozókat, de erre soha nem került sor. Egyrészt azért, mert nem vagyok olyan nagy tudásszomjjal rendelkező ember, nem kell mindennel tisztában lenni a világon, aranyat mosni jöttem külföldre, tehát az érdeklődésemet a pénzkeresés kötötte le; másfelől, mivel véleményem szerint a történelmet a későbbi emberek találták ki, ezért a történetmesélés is csak egyfajta népi rigmus, igencsak kérdéses a valóságalapja... úgyhogy kit érdekel, mindenki gondolja azt, amihez kedve van! Ami engem illet, persze inkább a második sztoriban hittem, mivel első hallásra az békésebb, barátságosabb; viszont a megérzésem azt súgta, hogy az első történet a valószínűbb. Gondoljon csak bele, ha a császár egyszer már ajándékoz, akkor miért nem hagyományos rekeszománcot vagy jádefaragást ad, miért választaná pont egy Ferdinand Verbiest holland misszionárius által tervezett és gyártatott ágyút?

Így gondolkoztam, miközben mentem felfelé a lépcsőn. Mivel nem volt világítás, ezért ebben a feljáróban sötétben tapogatózva kell felmenni, noha behullottak a hópelyhek, de azok is sötétre színeződtek. Egy rövid pillanatra valami furcsa békét éreztem, mintha elállt volna a szél és a havazás, vagy besétáltam volna valami ősi barlangba. Ez egy emlékezet-alagút, sok minden eszembe jutott, például az is, hogy egyszer Tomi rosszul lépett, és legurult a lépcsőn, engem azon nyomban kivert a hideg veríték, szerencsére a mögöttünk jövő turista egy mozdulattal elkapta a fiú lábszárát, ezért Tomi nem gurult tovább; belegondolva csak utólag ijedtem meg igazán. Viszont tényleg minden képzeletet felülmúl, hogy a gyerekeknek mennyire nincs veszélyérzetük, Tomi egyáltalán nem ijedt meg a gurulás közben, sőt, egészen jó mókának tartotta, de amikor valaki már a karját is megragadta, az egyáltalán nem tetszett neki, nem csak sírt és zokogott, hogy az a valaki engedje már el végre, hadd guruljon tovább, még kis vadállathoz hasonlóan egyszer bele is harapott abba a kézbe. Ettől fogva akár felfelé mentünk, akár lefelé, mindig én helyezkedtem el lentebb, hogy elkapjam, megakadályozzam a gyereket, nehogy elragadja a képzelete, és butaságot csináljon. Ahogy most belegondolok ebbe az egészbe, többé már nem aggodalmat érzek, hanem megnyugvást, azt, hogy ez nem valami törekeny kisgyerek, hanem egyénisége van, „jóféle alpanyag”, nem kell féltennem.

Egyszóval Tomi kiskorában nagyon szeretett idejárni, ugyanis a falépcső a lépései alatt nyikorgott, és amint megállt, a nyikorgás is abbamaradt, ha pedig futni kezdett, akkor a hang is gyorsabban hallatszott, imádkozta ezt a „nyikorgatójátékot” játszani. A csend közepette a lépteim által keltett zaj nagyon hangosnak tűnt, ráadásul nappal nem hallható visszhang is társult hozzá, mintha tényleg az én lépteimből eredt volna, tisztán és erősen hallhatóan, emiatt az a tévképzetem támadt, hogy visszanyertem a testemet. De ez persze nem így volt, amikor felértem az utolsó lépcsőfokra, rájöttem, hogy a nyikorgó nesz is csak az emlékeimben hangzott fel, és ez azonnal mélységesen lehangolt.

Ahogy fent előjöttem a kijáraton, teljesen megdöbentem, úgy éreztem, mintha mesevilágba kerültem volna: noha még mindig sötét éjszaka volt, viszont a sötétség itt fehér színű! A havazás nemhogy nem állt el, de még sűrűbbé, még intenzívebbé vált, a tollpihe méretű hópelyhek az egész eget betöltötték, és mivel a fal tövében harciasan álldogáló ágyúkat is vastagon belepte a hó, ezért olyan mókás lett a külsejük, akár az elefántok lelógó ormá-

nyai. A Kapisztrán térhez vezető út két oldalán a cseresznyefák a szokásosnál korábban virágba borultak, a virágföregteteg mindent elborított, akadálytalanul burjánzott, semmivel sem törődött, ha végignézttem az utca egyik végétől a másikig, nagy folyóhoz hasonlóan áradva hömpölygött; a hatalmas virágok csomókban és fürtökben függtek az ágakon, még a levelek sem látszottak, tűzijáték módjára robbantak bele az arcomba, befedték az eget és a földet. Az elmúlt évekkel összehasonlítva idén a virágok nem csak korábban nyíltak, de a színük is megváltozott, immár nem ragyogó rózsaszínűek, hanem tiszta hófehérek.

A záporozó hóesésben hirtelen megpillantottam egy emberi árnyat, csak elmosódottan láttam, de egyértelműen haladt, ezért habozás nélkül a nyomába eredtem, kíváncsi voltam rá, hogy a kijárási tilalom közepette ki mászkál itt, az elhagyatott várnegyedben? Mindössze azt találtam furcsának, hogy noha egyre közelebb jutottam hozzá, az árnyék nem hogy nem lett kivehetőbb, de még halványodott is, akár egy félig átlátszó test. Nem is tudom, hogyan írjam le: mintha fehér papírból kivágott emberi alak lenne, egy kicsipkézett, kilyuggatott papírkivágás. Végre annyira megközelítettem, hogy ha kinyújtom a kezem, akkor megérinthetem a vállát, s ekkor váratlanul ráébredtem: ez az emberi alak üres! De nem úgy, hogy nem létezik, nem a levegő üressége volt ez, hanem egy légüres térbeli alak a hózár közepén. Azért mondom, hogy „légüres tér”, mert a levegőt meg tudják tölteni a hópelyhek, de ebbe az ürességbe nem hullottak bele; pontosabban a hópelyhek elkerültek; ráadásul hozzám hasonlóan ő is hangtalanul lépkedett a havas földön. Nagyon meglepődtem, öntudatlanul is kinyújtottam a karomat, hogy ránézzek, majd a bal kezemmel megfogtam a jobb csuklómat, és rájöttem, hogy az én testem is hozzá hasonlóan „légüres”, a kezem át tud hatolni magamon, de a hópelyhek nem.

Ez izgalmas felfedezésnek bizonyult, felfogtam, hogy ez az alak is ugyanolyan friss szellem, mint én! Izgatottá váltam, bárhogya is, de nem vagyok magányos. Szerettem volna köszönni neki, de nem tudtam hangot kiadni, és azt sem fogja érezni, ha kinyújtom a kezem, és megveregetem a vállát. Ezért felgyorsítottam, hogy elébe kerüljek, és végül képes voltam észrevetetni magam. Az alak is meglepődött, szintén megpróbálta kinyújtani a kezét, hogy megérintsen, de döbbenetére ő is csak a semmire fogott rá. Megpróbáltam ebből az üres formából kitalálni, hogy ki lehet az, de sajnos nem sikerült, még azt sem, hogy mi a neve... Amikor gondolatban ideértem, elmosolyodtam, már nemi szervem sincs, semmi értelme ezen a kérdésen gondolkodni! Mihelyt kinyújtottam felé a kezemet, rémülten elhúzódott. Mindketten kérdezni akartunk a másiktól, de hiába, a némaság miatt a lelkek nem tudnak beszélni egymással, ezt biztos előzetesen az Isten tervezte meg így, hogy biztosítsa a mennyország csendjét és békéjét, nem engedve, hogy magunkkal vigyük a földi veszekedéseket. Ezután az a valaki lenyugodott, megértette, hogy én is ugyanolyan vagyok, mint ő, s ekkor újra felém emelte a karját. Azt hittem, hogy kezét akar velem fogni, de amikor éppen terveztem előrenyújtani a kezem, a másik behajtotta a karját, és a könyökét tartotta előre. Nem bírtam visszafojtani a nevetést, hát szerintem ez a másik teljesen bolond, ha már egyszer meghalt, akkor miért kellene még félni a fertőzéstől? De udvariasság okán én is viszonyoztam ezt a „könyökpacsit”. Ezután tovább álldogáltunk egymással szemtől szemben, az alakunk kontúrja kissé láthatóbbá vált. Valamivel magasabb és soványabb volt nálam, nem is, egyáltalán nem biztos, mivel kisvártatva inkább alacsonyabbnak és zömökebbnek tűnt, mint én, úgy látszik, hogy a szellemek formája nem állandó, persze ez is teljesen érthető, én magam is képes vagyok átalakulni, és füst módjára átsuhanni az ajtók résén. Így bámultuk egymást egy darabig, de hamarosan igen zavarba jöttünk, mivel nem tudtuk, ezután mitévők legyünk, egyáltalán, mit is csinálhatnánk?

Ugyanis arra nincs mód, hogy beszéljünk egymással. Egyszeriben felbukkant bennem egy gondolat: milyen jó lenne, ha ismernénk a jelbeszédet.

Miközben én még mindig bámultam, a másik eltökélten áthatolt rajtam, és haladt tovább egyenesen, mintha nem is léteznék, nem is történt volna semmi. Tompán követtem tizennéhány méteren keresztül a következő útkereszteződésig, ahol egy újabb kicsipkézett papírkivágás tűnt fel, és továbbment abba az irányba, amerre mi is.

Átvágtam egy ósdi sikátoron, és megérkeztem a Szentháromság térre, a rengeteg faragott emberalakkal ellátott Szentháromság emlékoszlop hóval vastagon belepve álldo-gált közepén, úgy nézett ki, akár egy fehér karácsonyfa. Láttam, hogy a talapzat körül tíz-nél is több, hozzánk hasonló vándorló lélek csoportosul, amikor észrevettek bennünket, papírkivágásszerű alakjuk lassan lengedezni kezdett, ezután kettesével-hármasával elmozdultak a folyó felé, amerre a gótikus stílusú Mátyás templom és Szent István lovasszobra állt, majd még tovább, a fehér mészkőből a folyó felé épített, hosszú folyosókkal ellátott, a hét magyar törzset szimbolizáló hét toronyból álló Halászbástya irányába. Minél elő-rébb jutottam, annál több lelket vettem észre, amint itt gyülekeztek, néhányan a Hilton felől érkeztek, voltak, akik a Halászbástya tövében lévő széles kőlépcsőn lebegtek fel, pá-ran a Jezsuita lépcső egyenesen a hegy lábáig vezető alagútjának kijáratánál bukkantak elő, de akadt olyan is, aki engem követve a környékbeli rejtett sikátorokból bújt ki.

Ahogy egyre több lélek gyűlt össze, a hópelyhek elől elzárt terület is egyre nagyobb, egyre sűrűbb lett, egészen annyira, hogy végül a templom előtti üres téren egy halvány-szürke hullám jött létre, viszont ez a szemem láttára összecsúfolódó tömegjelenet és a kör-nyék ijesztő csendje szöges ellentétben álltak egymással, emiatt kissé nyugtalanul, sőt fe-nyegelve éreztem magam. Ez a némaság olybá tűnt, mint egy nagy katasztrófa előjele, akár a nagy földrengések előestéjén a látóhatár peremén feltűnő, hangtalan ragyogás. Ránéz-tem az előttem haladó valakire, úgy tűnt, hogy sokkal stabilabban jár, mint én, gyorsabb is, habozás nélkül befurakodott, összefonódott a többi lélekkel, persze, én is ugyanígy tet-tem, és pillanatok alatt szem elől tévesztettem a célt, amelyet követtem.

Ebben a tömegben fokozatosan magamat is elveszítettem, fellöktek, összenyomtak, be-szorítottak, elborítottak, áthatoltak rajtam, nem csak az iménti szabadságérzetem és füg-getlenségem, de még az akaratom és az ítélőképességem is eltűnt, olyanná váltam, akár egy vízbe hullott falevél, amit elsodort a hirtelen támadt, örvényekkel teli áradat, nem voltam a magam ura, nem volt befolyásom arra, ami történik. Amint közelebb értünk a Halász-bástyához, éreztem, hogy a testem pillekönnyűvé válik, majd mintha forgószelel kerekedett volna, ami a mellettem lévőkhöz hasonlóan engem is felrepített a levegőbe, akadálytala-nul átsodrótta a kőfolyosó boltíves ablakain, a Duna irányába repültem, a kavargó víz felett köröztem, kavargogtam, egyre és egyre magasabban. Minél feljebb szálltam az égben, annál erősebbé vált a szél, örvénylő hó selyméhez hasonlóan ráncigált fel-alá, úgy lobog-tatott, akár egy vastag szövet, hol jobban, hol kevésbé, amint felnéztem, szinte láttam az ezüstfehér sarki fényt, mintha az egész égbolt engem vigasztalna, engem hívna, és arra biz-tatna, hogy vegyek végső búcsút ettől a világtól.

Lehajtottam a fejem, és a képzeletemben kutatva megláttam azt a betegágyat, amiben al-konyatkor még én feküdtem, e pillanatban már egy másik fertőzött feküdt benne, aki szin-tén kórházban kötött ki, száját és orrát halványzöld oxigénmaszk takarja, erejét megfeszítve lélegzik, szemében látszik a kimerültség és a rettegés; ha belegondolok, én már lefagyasz-tva a jégsekrénybe kerültem. Mivel rendkívüli időszak van, ezért Tomi valószínűleg csak a ham-vaimat láthatja majd. Ilona, Afang, mormoltam magam elé, miután én már nem leszek, az

a kettőtöket szétválasztó hazug papír is hamarosan szétszakad, egyáltalán nem bízom benne, hogy megbocsájtatok nekem, csak azt remélem, hogy nem fogtok túlzottan gyűlölni. Ami pedig titeket illet, Tomi és Dasen, ti ketten vagytok az én összes húsom és vérem, bárcsak egy nap közel kerülhetnétek egymáshoz, ha nem is egymást átkarolva, de legalább tartva a kapcsolatot. Gondolom, minden ős ugyanilyen reményt hagyott az utódaira, ennek ellenére kívánságom igen nehezen teljesülhet, hiszen kettőtöket egy ismeretlen apa választ széjjel, ez volt az életemben a legsikertelenebb dolog, és végül minden igyekezetem abba torkollott, hogy magam és másokat is becsaptam. Csakhogy van, akiknek mindössze ilyen rövid élet jut, cserbenhagytam Afangot, de hálás vagyok Ilonának, mert ha ő nem jelenik meg az életemben, akkor talán sohasem tudom meg, milyen érzés valakivel szoros kapcsolatban élni, ha újra kezdhetném, akkor is ugyanígy választanék, pedig az életem ezáltal nagyon fárasztó és zavaros lett. Most már el tudok búcsúzni, indulhatok végre, mindig hátrahagyunk valamit a világban, amit megbánunk, ennek semmi köze ahhoz, hogy szerencsések vagyunk-e.

Ilyesfajta gondolatok jártak a fejemben, miközben az egyre sűrűbb lélekhadsereg középebe szorulva elrepültünk a Lánchíd és az Erzsébet híd felett, majd a magasban megpördültünk, és budai hegyoldalon álló Szabadság-szobor, a városközpont legmagasabb pontja felé sodródtunk. Úgy tűnt, valószínűleg isteni kegyelemből még utoljára lepillanthattunk erre az üres városra. Csakhogy, amint a bronz női alak által magasba tartott pálmaág felé értünk, észrevettem, hogy lenézve már semmit sem látok. Budapest felett az ég egészen fehérré vált.

Most akkor merre tartunk? Tényleg a mennybe megyünk? Én egykor „második generációs ateista” voltam, régebben úgy véltem, hogy ugyan már, mennyország meg pokol, ezek mind csak mendemondák, miután az ember meghal, ha nem hamvasztják, akkor hullaként rohad el a földben, csontjaiból pár százmillió év múlva fosszília válik, és egyébként miféle mennyország tudna befogadni ennyi holt lelket? A pokol létezésében pedig még kevésbé hittem, ha az ember egyszer már meghalt, akkor mire volna jó még szórakozásból tovább gyötörni? Az már tisztára elmebaj lenne. A reinkarnációt pedig csak félig-meddig vettem komolyan, úgy mondják, hogy kizárólag a Nirvána állapotot elérő ember lelke születhet újjá. Mindenesetre, ha én választhatnék, akkor inkább a lélekvándorlásban szeretnék hinni, főleg, ha nem kell túl messzire menni, a legjobb az lenne, ha Tomi vagy Dasen utódjaként születhetnék újra, hiszen az adósuk vagyok, amit a következő életben törleszteni szeretnék. Ha viszont az újjászületésben is van vérrokonsági tilalom, akkor örömmel kerülnék Csabához és Szilvihez, az is jó lenne, ha ennek az angyalpárnak a gyerekeként születhetnék újra. Ha nem olyan jó sorsot kapnék, amiben emberként látom meg a napvilágot, akkor pedig szívesen válnék lajhárrá, csikóhallá vagy kameleonná, mert emlékeim szerint ez a három állat a világon a legkülönlegesebb, már születésüktől kezdve kivételesek. Összességében nincs abban semmi rossz, ha az életünk módja megváltozik, feltéve, ha eközben önmagunk maradhatunk.

A nagy havazásban a papírkívágás-szerű lelkek már meglepően sokan gyűltek össze, nem csak a lábam alatti városból érkeztek, hanem mindenfelől, a magyar alföldről, az Adria partjairól, az Alpok völgyeiből, Kárpátaljáról, Pozsonyból, Prágából, Milánóból, Bécsből... fokozatosan csendes áradattá váltunk, lassan hömpölyögtünk egy láthatatlan folyómederben, és mennybe tartó hadsereggé szerveződöttünk, a Nyugati-hegy egyetlen lajtorjáján kapaszkodtunk felfelé, esetleg az égben egy nagy lóerőre kapcsolt hatalmas porszívó szipantotta fel az ellenállásra képtelen tömegünket... összességében magatehetetlenül mozgottunk előre, felfelé, még feljebb, hangtalanul tartottunk valamilyen ismeretlen irányba, jó pár vastag felhőrétegen vágtunk már keresztül.

Nem gondoltam volna, hogy tényleg van mennyország, ki tudja, talán ott még édesanyámmal is találkozhatok...

Ekkorra Isten már elfogyasztotta éjszakai falatjait, jóllakottan szundított egyet, majd neki-dőlt a mennyország teraszán lévő jégkristály korlátnak, és gondterhelten nézett alá a lenti világra. A közelmúltban ritkán tudott nyugodtan aludni, mivel az emberi világban járvány tombolt, és kénytelen volt állandóan túlórázni. Ekkor fél szemmel meglátott egy Közép-Európa irányából közelebb, számtalan csipkemintás papírkivágásból álló lélekhadsereget, ami Száriel és Rafael arkangyalok vezetésével lassan emelkedett fel az égbe, már egészen közel jutottak a mennyország kapujához. Ekkor magában szertartásosan elmondott két kegyes mondatot, lehajolt, és felvette a jobb lába mellett lévő távirányítót, egy rövid pillanatig habozott, majd felemelte a kezét, és rámutatott egy nem túl messzi, bűvöskocka alakzatban elrendezett óriási ketrecre, nagy komolysággal lenyomta a 4-7-5-6 gombokat, ezután az egyik ketrec ajtaja lassan elkezdett kinyílni.

Isten kortyintott egy kis bort, türelmesen várt egy darabig, amíg ez a sereglet meg nem érkezett, a két kísérő arkangyal behúzta a szárnyát, kivont karddal a ketrec ajtajának két oldalára álltak, az egyiknek az őrzés, a másiknak pedig a bosszú a dolga, olyanok voltak, akár csak a kínai hitvilágban a két kapuőrző démon. A lelkek egymás hegyén-hátán beözönlöttek, senki sem nézett vissza, senki sem tétovázott, hamarosan megtöltötték az egész ketrecet. Isten újra felemelte a kezét, majd lenyomta a „zárás” és „végrehajtás” gombokat, a ketrec ajtaja bezárult, és a hatalmas bűvöskocka megkezdte a bonyolult, automatikus forgását, miközben lassan zsugorodott. A ketrecben eközben egyre kevesebb hely maradt, a lelkek ezrei szardíniás konzervvé préselődtek, már nem voltak önállóak, egyre kevésbé számított a szabadság, a tiéd, enyém, övé, az átlátszó formák összekeveredtek, és amint a ketrec egy urnává préselődött össze, a zsugorodás automatikusan leállt. Ekkor Isten lenyomta a „szabaddon engedés” gombot, az urna fedele kitért, és fehér felhő szállt ki belőle, fesztelenül, ráérősen ellebegett a lenti felhőhalmaz felé, majd eloszlott közöttük. A nem túl messzi jövőben a többi felhővel együtt esővé vagy hóvá válva hullanak vissza az emberek világába, véletlenszerűen belépnek valamelyik megtermékenyített petesejtbe, mindegy, hogy emberé, állaté, halé vagy hullóé, de még az is megtörténhet, hogy szimplán baktérium, vírus, mikoplazma, egyéb mikroorganizmus, vagy parazita lesz belőlük a földben és a barlangokban, netán moszattá válva lebegnek a folyók, tavak, tengerek, esetleg mocsarak mélyén.

Isten nagyon elégedett volt ezzel a Sátán által tervezett berendezéssel, de a teljesen biztonságos működés garantálása érdekében a ketrecen folyamatosan fejlesztéseket végzett, hogy minden teljesen csendben, rendben és hatékonyan menjen végbe, legyen egyszerű és biztonságos, szavatolja, hogy a használat után soha ne maradjon karmolásvaj vagy tisztátalanság, ezért soha ne is kelljen takarítani; továbbá az így létrehozott felhők legyenek sokkal szebbek és misztikusabbak, mint a vízpárából létrejötték, akár esőcsepp lesz belőlük, akár hópihe, hordja mindegyik magában az élet csíráját. Ezzel a megoldással attól sem kell tartani, hogy a mennyország megtelik, illetve a halandó világ életeinek körforgása is meg van oldva, mindössze az ő munkája lett egy kicsit fárasztóbb és egyhangúbb, viszont szerencsére élvezte ezt a fajta irányítást.

Ekkorra a fehér felhő már lassacskán messzire úszott, Isten magához hívott hat szeráfot, meghagyta nekik, hogy egy kicsit helyettesítsék, és ha bármi fennforgás történik, azonnal

ébrezzék fel. Kihasználva, hogy még nem érkezett meg a következő nagyobb sereglet, lehunyta a szemét, hogy szundítson egy kicsit.

Az urna fedele bezárult, lassan visszaváltozott ketrecalakúra, a hatalmas bűvös kocka csodálatos módon ismét forgott magától néhányat.

Kisvártatva a távirányító kiesett Isten jobb kezéből, és egy koppanással a jobb lába mellett ért földet.

Budapest, 2021. június 19.

Kinaiból fordította: Mohr Richárd

Yu Zemin (Jü Cömin): Magyarországon élő kínai író és műfordító. A Pekingi Idegen Nyelvi Tanulmányok Egyeteme (BISU) Európai Intézetének megbízott előadó professzora, az ELTE Fordítástudományi Intézetének szakmai témavezető tanára. 1989-ben végezte el a Pekingi Orvostudományi Egyetem klinikai orvos szakát, ugyanabban az évben felvételt nyert a Kínai Zeneakadémia Zenetudományi Karának művészetpszichológiai mesterszakára. 1991 őszén utazott Magyarországra, jelenleg Budapesten él.

Első, *Magyar tánc* című elbeszéléskötete 2005-ben jelent meg, amelyért ugyanebben az évben elnyerte a „21. század csillaga” irodalmi díjat, *Keskeny égbolt* című regényét 2007-ben az „Arany regények” sorozat egyik köteteként adták ki. *Papírvárium* című regényéért 2016-ban Zhongshan irodalmi díjat kapott. Több kulturális témáról szóló prózakötete is megjelent, például *Európa kávéházból nézve* (2007), *Európa más színben* (2008), *Bormámorosan Európán át* (2010), *Töredezett történetek Európáról* (2012) *Európai benyomások Európáról* (2012); valamint egy festőművészről írt életrajza, *Yiming Tibetje* (2018).

Elbeszélései és regényei az Európában élő kínaiakról szólnak, ő az első kínai író, aki kifejezetten Magyarországra helyezi történetei helyszínének középpontját. Színesen kidolgozott szereplőin keresztül kitűnően ábrázolja, hogy a hagyományos kínai mentalitást megőrző vagy abból kilépő kínaiak miként vegyülnek bele az európai kultúra közegébe, és milyen módon viszonyulnak a különböző kultúrák találkozása során adódó konfliktusokhoz; ezt a kínai olvasók nagyon egzotikusnak és különlegesnek tartják. *Papírvárium* című regénye magyar nyelven Mohr Richárd fordításában a Kossuth Kiadó gondozásában jelent meg 2021-ben.

Húsz év alatt rengeteg kiemelkedő magyar irodalmi alkotást ültetett át kínai nyelvre, a kínai olvasó lényegében rajta keresztül ismerhette meg a kortárs magyar írókat és remekműveiket. Fordításaiért nemcsak kínai műfordítói díjakat vehetett át, mint például a The Open Book Award (2016, Tajvan), Wu Chengen regénydíj (2016), Az Év Könyve díj (2017), JD Irodalmi díj (2018), Az Év Fordítója (2018), Kék Színű Kelet-Európa Fordítói Díj (2019), de 2017-ben a magyar állam is kitüntette Pro Cultura Hungarica díjjal.

Legjelentősebb fordításai: Kertész Imre: *Sorstalanság*, *Az angol lobogó*, *Valaki más*, *Gályanapló*; Esterházy Péter: *Egy nő*, *Hrabal könyve*, *Harmonia Caelestis*; Nádas Péter: *Párhuzamos történetek (I., II., III. kötet)*, *Egy családregény vége*; Krasznahorkai László: *Sátántangó*, *Kegyelmi viszonyok*, *Az ellenállás melankóliája*; Márai Sándor: *Egy polgár vallomásai*, *A gyertyák csonkig égnek*, *Hallgatni akartam*; Szabó Magda: *Az őz*; Bartis Attila: *A nyugalom*; József Attila válogatott versei; Szőcs Géza: *A napon*, *A szomorúság a csutakon*; Dragomán György: *A fehér király*; drMáriás: *Lomtalanítás*, *Egy halott naplója*, *Szabadkőműves szex*; Dalos György: *Ezerkilencszáznyolcvanöt*; Szántó T. Gábor: *1945 és más történetek*; Péterfy Gergely: *Petőfi utca 8.*; Péterfy Gergely – Péterfy-Novák Éva: *A panda ölelése (kínai útinapló)*; Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*; Müller Péter: *Jóskönyv*.

Mohr Richárd: sinológus, Kína-kutató, tolmács, fordító, műfordító, egyetemi oktató. Az SZTE Konfuciusz Intézet korábbi igazgatója. Tíz évet élt Kínában, ahol az üzleti szektorban dolgozott. Kínával kapcsolatos érdeklődése széles területet fed le: az üzleti kultúra, gazdasági kapcsolatok és modern kínai nyelv mellett foglalkozik magyar–kínai interkulturális ismeretekkel, valamint kínai mű- és szakfordítással. A Magyar–Kínai Baráti Társaság alelnöke. Számos magyar és angol nyelvű szakmai cikk szerzője, valamint a BGE KÜAK kiadásában megjelenő *Japán, kínai és koreai üzleti kultúra* (2019) című tankönyv Kína-tematikájú fejezeteinek írója. Főbb műfordításai: Yu Zemin *Papírvárium* (Kossuth Kiadó, 2021) és Tian Er *A halálba tippelt ember* (Kocsis Kiadó, 2022).

Eredeti nyelven megjelent a *Jiangnan* (A Jangcétől délre) folyóirat 2021/6 számában

A vízszint változásairól

A halottaidnak először a hangját felejtet el.
Aztán azt is, ahogy rád csapták az ajtót
falhoz vágták az edényeket
vagy az ajtóba öklöztek

egyszerre más nyelven
kezdenek beszélni körülötted a tárgyak.

És miközben szép lassan elfelejtetted őket,
egyre több dolgukat találod meg a lakásban:
piszkos alsóneműt, kiváló gyógyoszert,
vagy lejárt lottószelvényt,
és próbálsz mindent megőrizni,
amíg végül el nem kell menekülnöd az életedből,
mert egyszerre árad ki,
és feltartóztathatatlanul
elmossa mindened az a sok víz,
amit már nem kell minden éjszaka
a poharukba töltened,
mert nem ébresztenek fel többé azzal,
hogy szomjasak.

De ma még sokáig alszol.
És egy új országról álmodsz,
ahol talán lehetne élni.
Mert neked is meg kell tanulod egy új nyelvet ahhoz,
hogy rajtuk kívül másról is tudj beszélni.

Szerelem

Bármennyi jelet kapunk,
mi mégsem tudunk hinni a földönkívüliekben.
Biztos azért, mert olyanok,
mint a félnék szerelmesek,
először nem minket rabolnak el,
hanem a tárgyainkat viszik fel a bolygóikra

biztosak lehetünk benne,
hogyminden nálunk van,
ami valaha kiesett a zsebünkből,
vagy amit rossz helyre vitt a postás,
vagy véletlenül ott hagytunk a buszon

és miután volt szerelmeink kidobják a fényképeink
a földönkívüliek fáradhatatlanul
készítik rólunk a barlangrajzokat

sokkal erősebbek és intelligensebbek,
mint mi
könnyen elpusztíthatnának minket
de a szemünk elé sem mernek kerülni

és ha majd egyszer
képesek leszünk eljutni a bolygóikra
és megtaláljuk rejtekhelyüket

már késő lesz, mert már nem lesznek ott

csak a kék pöttyös ruhánkat találjuk meg,
ami egyszer sem volt rajtunk, mert féltünk,
hogym rosszul áll,
a receptet, amit nem mertünk megfőzni,
mert attól tartottunk, úgyis elrontjuk,
és ezt a verset, amit titokban róluk írtunk,
de nem mertünk megmutatni senkinek.

Süllyedés

Nem érted, miért tettétek meg ezt a
hosszú utat,
amikor sejtethetted, hogy vihar lesz,
úgysem tudtok fürdeni.

Arra gondolsz,
hogym a legésszerűbb talán az lenne,
hagym megmondanád neki,
hogym ilyen időben jobb lenne hazamenni.

De végül csak kinyitod a nyaralót
és még mindig nem érted,
mim ez az egész,
és miért vagytok itt.

Azzal magyarázod, hogym fáradt vagy.
Napok óta nem alszol
azoknak az állatoknak a hangjától,
amik úgysem hallgatnának a nevükre,
akárhányszor is adnál újat nekik.

Morzsák

Bárhogy is kezdődött, csak egy apró vita lehetett.
Lassan terjedt szét,
és még évek múlva is előkerültek a maradványai,
ahogy a táskában a benne felejtett uzsonna morzsái.
Talán valamikor beálltam elé a menzán a sorba,
jobb jegyet kaptam,
vagy valamelyik fiú kedvesebb volt velem.
Először csak azt vettem észre, hogy
egyre jobban kerülnek. Még az új diákok is,
ahogy az állatok is ösztönből tartják a távolságot,
ha valamelyik társuk megbetegszik.
Nem válaszolnak az üzeneteimre,
nem veszik fel a telefont
nem ülnek mellém,
nem néznek a szemembe.
Egy-egy ilyen hosszabb időszak után
szinte megkönnyebbülés volt,
amikor néha elvették a telefonom,
vagy focilabdának használták a tornazsákom,
esetleg havat dugtak a kabátzsebeimbe.

Emlékszem, épp egyedül voltam otthon,
amikor megjelent a telefonomon az első
az emlékeztető,
hogy aznap van valami fontos teendőm:
meg kell ölnöm magam.
Később már a mód és
pontos helyszín is szerepelt,
például a vonatsínek
vagy híd a városunkban,
ahonnan le kellene ugrani,
és én már szinte láttam magam átlendülni a korláton,
mint egy vesszőn a mondatban,
amikor abban bízunk,
hogy a mondat második fele
tartogat számunkra valami megnyugtatót.

Később is folyamatosan jöttek ezek
az emlékeztetők,
általában télen és éjszaka.
Aztán már csak évente egyszer,
a születésnapomon.

Először úgy tűnt,
könnyű nem foglalkozni vele.
Ez az egész
hosszabb idő után bénított meg,
ahogy megszilárdul a lába közé öntött beton.

Először csak kevesebbet voltam az online térben.
Aztán már nem mentem külön órára és előkészítőre,
hogy minél kevesebb emberrel találkozzak.
Végül letettem az álmomról,
hogy a legjobb iskolába járjak,
és egy vidéki egyetemre jelentkeztem,
hogy távol legyek a szülővárosomtól.

Talán jobb lett volna
ezt az egészséget máshogy kiadni magamból
de a haragom befelé nőtt,
mint a lábon a köröm,
egy idő után nem tudtam mozdulni tőle.

Miután elballagtunk, abbamaradt az egész.
Azóta évente körülbelül egyszer engedek a kísértésnek,
és megnézem a közösségi oldalon a profilját
annak a lánynak, akiről sejtem,
hogy elindította ezt az egészséget.
Megdöböntem és sajnálkoztam,
hogy három gyereke van,
végigmegyek sorban a képein,
és mindig észreveszek valamit:
például hogy jól meghízott,
elhagyta a férje,
vagy lógnak a mellei.
Aztán egy darabig mindig furdal a lelkiismeret.
Milyen ember az, aki örül annak,
hogy egy másik nővel ilyen dolgok
történnek.

■ **Izsó Zita** 1986-ban született Budapesten, Izsó Ignác labdarúgó leánya.
Gyermekkorát Budaörsön töltötte. 2004-ben érettségizett a Szent
Margit Gimnáziumban, majd az ELTE jogász szakán szerzett diplomát.

Dopamin

Dopamin

A hogy az várható volt, az örmény srác köríves rúgásokkal kezd. Először balról jönnek – az arcomhoz és a bordámhoz szorított alkarral védekezem, de így is kíméletlenek. Ellépek, és közben eszembe jut, hogy ekkora rúgásokat talán még sosem kaptam. Bal egyenesekkel és taszító rúgásokkal igyekszem távol tartani az ellenfelem, majd jön a következő köríves, ezúttal jobbról, ugyanolyan erővel. Támadni próbálok, többször is, de közben az örmény úgy szórja rám a sípcsontját, egyszer innen, egyszer onnan, mintha két, fatörzsekkel megrakott plató közt kéne kivédenem a folyamatosan rámomló rakományt. A fedezékem persze magasan tartom, mert egyértelmű: egy-egy ilyen támadással bármikor végezhetne velem. Hátrálok, és amint túl magasra kúszik a védelmem, a következő körívest pont a könyököm alá célozza, épp a lengő borda mellé, csak úgy csattan a májon, mire erős, szúró fájdalmat érzek, és kissé össze is görnyedek. Még szerencse, hogy épp elléptem, így gyengébb volt a találat – lábfejjel jött, nem sípcsonttal. Az ellenfelem ekkor megindul, felütéssel háritok, csak úgy a levegőbe, mert nem látom, és néha nekem is lehet szerencsém: talál. Azonnal folytatom egy horoggal, ellép. Mindketten nagy levegőt veszünk, de még ki sem fújom, már jön is a következő köríves. Beugrik, hogy előbb elcsúszott a védelmem, mire ösztönösen odébb rakom a könyököm néhány centiméterrel – és ekkor néhány századmásodpercre elbizonytalanodom. Ösztönösen húzom feljebb a karom, hogy védjem a fejem, pedig ez a rúgás is a bordákat célozta meg. Elkövetem az egyik legnagyobb hibát, amivel igazából a másíknak ártok: mikor elérné a testem, az alkarom a törzsemről eltávolítom, így az örmény a könyököm találja el, nem is akárhogy – az éles csontvégződés behatol a lábfej finom, vékony csontjai közé. A következő lépései máris darabosak, a közönség egy része pedig fújolni kezd – azok, akik járnak vagy jártak edzeni, tudják: ilyen profi egyszerűen nem csinál. De nem szabálytalan. Az örmény következő, jobb lábbal indított körívése már nem olyan erős, és többet nem is próbálkozik vele. Bezzeg a ballal, de így, hogy már csak az egyik oldalról kell számíta-

nom rá, már nem is olyan vészes. Ekkor előveszem az én kedvenc rúgásom: a lábára célzok, majd, mielőtt hozzáérnék, elfordítom a térdem, és feljebb viszem a sípcsontom, egészen a fejéig – itt visszafordítom, ráhúzom, és találok is, bár védi. Csont a csonton, tudom, hogy azért fáj neki. Ezt a rúgást szolid taps viszonzza a lelátóról, ami felbátorít. Elindítok egy bal-jobb alapkombót, az első talál, a másodikból viszont sajnos ellép, tőlem balra, majd hirtelen látom, hogy megrándul a válla, de az öklét csak érzem – egy hosszabb csapott horoggal fültövön vág, mire, mintha egy videojátékban volnék, az erőm egy része szimplán elhagyja a testem. A lábam meginog, és a következő ütést észre sem veszem, inkább csak érzem. Mert tényleg olyan, mint a rajzfilmekben: csillagokat látsz. Illetve, ez már képzettársítás, nem csillagokat látsz, hanem apró fénycsóvákat. Olyan, mint egy felgyorsított tűzijáték, illetve nem is egy, hanem rengeteg apró, egymásra montírozva. Hatalmas csattanás, de már nem ütéstől, hanem padlótól, majd valami ösztön rákapcsol, hirtelen megint kitisztul a kép, úgy érzem, akár folytatni is tudnám, de látom, hogy a bíró mellettem térdel, kezei a magasban, az ellenfelem pedig már ünnepeletti magát – bár nem túlzottan, mert úgy biceg, mint egy hadirokkant, és a lába rendszeren be is dagadt.

Máris kikaptam. Nem baj. Legalább megpróbáltam.

Késve kelek, még a szobában folyamatosan lüktető basszus sem vert ki az ágyból. A két átmeneti szobatársam, Omar és Łukasz már az erkélyen kávéznak, legalábbis Omar, mert, ahogy nézem, Łukasz egy hatalmas proteinturmixot kortyolgat, miközben hangosan nevet azon, hogy Omar krádog, miután rágyújt a bongra. Felülök, zúg a fejem, megmasszírozom a homlokom. Belelépek a papucsomba, átcsoszogok a konyhába, kiöntöm a maradék kávé. Még gőzölög. Belekortyolok, bitang erős, biztos Omar főzte le. Kimegyek a mosdóba, és ahogy gondoltam: a vizeletem színe olyan sötét, hogy már nem is sárga, inkább barnás. Dehidratált vagyok, nem is akármennyire. Visszamegyek a konyhába, kitöltök egy nagy pohár vizet is, majd a konyhapultról összeszedem a vitaminjaim, és behúzek egyet Łukasz magnéziumtablettáiból is. Össze kell kapnom magam, félóra múlva lent kéne lennünk a teremben, a végtagjaimban viszont tompa zsidbadást érzek, azt a fajta izomlázat, ami még néhány óra alvással elkerülhető lett volna.

Mikor kilépek az erkélyre, a srácok hangosan nevetve fogadnak, Łukasz már nyújtja is a bongot. Leülök, rágyújtok, éppen csak beleszívok, de a füst nálam is köhögéssel tör elő.

– More, more – bíztat Omar, de egy határozott kézmozdulattal jelzem, hogy most elég volt.

Belekortyolok a kávémba, majd megkérdezem a többieket, jönnek-e a terembe. Persze, vágják rá, és észre is veszem, hogy már mindketten edzőcucban vannak, Łukasz pedig úgy ül, hogy látszik a szuszpenzora a melegítője alatt.

Összekészítem a felszerelést: a lábszárvédóm, a bandázsom, a fogvédóm és a kesztyűm a táskába teszem, a szuszpenzort és az edzőnadrágot pedig én is egyből felveszem, hogy ne kelljen még egy kört tennem a terem öltözőjében. Bár nem vagyok éhes, két banánt is benyomok, különben edzés közben jönne rám, majd bekészítek egy nagy flakon vizet. Mikor visszamegyek az erkélyre, Łukasz megint a bongot gyújtja be, Omarral kínunkban röhögünk rajta.

A lehető legnagyobb baromság volt edzés előtti nap bulizni menni. Ezt egy hónapja még biztos nem tettük volna meg, de ahogy közeledünk a bajnoksághoz, egyre kevesebb szükség van ránk a teremben. Ha nem fizetnének meg érte rendesen, talán már ki is hagynánk néhány alkalmat, de a szerződésünk szerint mindig ott kell lennünk, ha az egészségügyi állapotunk engedi. Pláne ma. Lenéz ugyanis a főnök, Ernesto, a félig suriname-i, félig holland menedzser, szervező, teremtulajdonos, üzletember, szóval mindenes. Ott kell lennünk tehát, melegítünk, majd elzsákolunk a háttérben, és, ha valamelyik edző úgy gondolja, beállunk néhány menetet sparringolni, de ez másfél héttel a meccs előtt már nem szokás, itt legalábbis nem – ez volt az egyetlen oka annak, hogy tegnap este elrángattam Omarékat bulizni. Korábban megesküdtem magamnak: a bajnoksáig kerülöm a tudatmódosítás és a kialvatlanság minden lehetséges előfordulási formáját és okozóját. Ezt amúgy becsülettel be is tartottam, egészen addig, míg meg nem láttam, hogy ugyanabban a klubban ugyanaz a DJ játszik, aki életem legjobb buliját hozta össze, mikor még pár éve kiutaztam ide egy volt barátnőmmel, hogy belevezzük magunkat az amszterdami partikultúrába. A szakításunk óta alig beszéltünk Rékával, és mégis: amint megláttam a buliról szóló plakátot, egyből tudtam, hogy el kell mennem, lényegében azért, hogy küldhessek neki egy videót, amin *ugyanaz* a DJ játszik, *ugyanabban* a klubban, évekkal a szép és közös emlékünktől.

Ebből persze az következett, ami ilyenkor következni szokott: néhány feles és sör, majd hajnalban az erkélyen egy gyújtás bong, hogy legalább néhány órát tudjunk aludni az edzés előtt. És természetesen egy kellemetlen válaszüzenet a volt barátnőmtől.

Még szerencse, hogy az ekit kihagytam.

Omarral és Łukasszal már összeszoktunk. Mint a testvérek, egyszerre pattanunk fel a biciklikre, majd vágunk bele a szűk ötperces versenybe. Az ég borult, a járda vizes, hajnalban esett. A fehérkeretes ablakokból elmosódva verődnek vissza a még mindig égő éjszakai neonfények, csak a boltíves hidakon és a macskaköves utakon lassítunk. Egész jó melegítés volna ez a reggeli bicajozás, ha lenne valami rávezetés. Omar győz, nekem még mindig nehezek az izmaid, Łukasz pedig túlságosan betépett, hátul kullog összeszűkül, vörös szemekkel. Még a köztünk lévő sűrűk sem repülnek odébb a közeledtére – egyszerűen ellépkednek. Szeretem ezeket a versenyeket, azokra az első edzéseimre emlékeztetnek, mikor még bokszolni kezdtem. Akkor is ugyanígy bicajoztam a terembe, igaz, egyedül voltam, és sokkal hosszabb volt az út.

Általában amúgy én nyerek, de most nem vagyok a topon. Łukasz és Omar már korábban belevetették magukat a bulizásba, így, ha általában nem is tudnak száz százalékot nyújtani, mégis hozzászokott a szervezetünk a néhány órás alvást követő testmozgáshoz, míg nekem elég volt egyetlen este, hogy teljesen lerombolja a pillanatnyi edzettségi szintemet. Ez alapesetben zavaros is, de az ittlétünk vége felé haladva ennyi lazítás talán befér. A kikötő közelében vagyunk, és nagy a szél. Miközben lihegve láncoljuk le a bicikliket, sós pára járja át a tüdőnket, és bár a többieknek nem mondom, egyből feltűnik a szokatlan csend. A reggeli edzések mellé általában hangos zenét tesznek be már a melegítésnél is, és késtünk vagy negyedórát, valahogy nincs ez rendben.

Ahogy belépünk a terembe, azonnal kiderül, mi a helyzet: Adriaan a tatamin fekszik, a jobb lába hosszán elnyúlva, míg a balt az egyik edző kilencven fokos szögben tartja, olyan finom fogással, mintha a kislányával táncolna. Néhányan körbeállják őket, eny-

nyi aggodalmat még nem láttam itt arcokon, és valaki meg is jegyzi hollandul, hogy mindjárt itt a Doktor, legalábbis gondolom, hogy ezt jegyzi meg, mert egyedül a *Doktor* szót értem a mondatból.

A Doktor nem sokkal később meg is érkezik. A középkorú, kissé túlsúlyos férfi vastag karján úgy feszül a drága, és valahogy mégis ízléstelen selyeming, ahogy a kopaszodását ellensúlyozni próbáló, középre fésült haja simul a csupasz fejbőrére – az egyik a zselétől, a másik, gondolom, a növekedési hormonoktól és anabolikus szteroidoktól. A tekintetéből egyből kiolvastam: az elmúlt másfél hónapban teljesen fölöslegesen edzettünk szinte napi rendszerességgel a kick box feltörekvő nemzedékének csodagyerekével – Adriaan barátommal.

Néhány éve, mikor újra elkezdtem komolyan venni az edzést, ellátogattam egy Lengyelországba szervezett edzőtáborba, ahol a testi adottságinknak köszönhetően Adriaannal sokat kerültünk össze. Ugyanakkora voltam ugyanis, mint ő. Nem csak súlyban, de fesztávolságban és magasságban is, ráadásul a stílusunk is hasonló volt. Ő is a robbanékonyságra és az erőre épített, amivel én akkor még a technikai tudásom sekélyességét ellensúlyoztam, ő meg az állóképessége örökös hiányát. Adriaan kardiója véletlenül sem azért volt gyengébb az átlagnál, mert nem fordított erre kellő figyelmet – éppen ellenkezőleg. Egyszerűen ilyen a genetikája. Van, aki akármit csinál, sosem lesz kimagasló ütőereje, míg mások néhány hónap edzés után ki tudnának ütni egy bikát is. Van, aki évtizedes edzéssel is alig tudja javítani a reflexeit, míg másoknál ez természetes adottság. Ugyanígy a mozgáskoordináció: edzettem együtt olyanokkal, akik alig néhány próbálkozás után megtanultak bármilyen komplex technikát, és mindig irigyeltem is őket, azonban elképesztően ritka az olyan bunyós, akiknél ezek az adottságok mind együtt vannak jelen. Adriaannak a kardióján kívül minden más tulajdonság az erőssége, így a stílusa előre el volt döntve: gyors, erőteljes kezdés, rövid technikai leiskolázás, első menetes kiütés. Egészen a tizedik profi meccséig kellett várni, míg kiderült, hogy a második-harmadik menetben már homályosodnak a képességei. Azóta újabb tizenkét meccsen hozta el a győzelmet az első menetben, így a népszerűsége töretlen – nem véletlenül volt lehetősége elindulni a bajnokságon.

Bár már eddig is elismert névnek számított, mégis ez volt az első olyan alkalom, hogy komoly pénzért és komoly pénzből készülhetett fel. Megtehetette például, hogy magának válasszon edzőpartnereket, akár külföldről is – ekkor jutottam én is az eszébe. A lengyel edzőtáboron kívül amúgy mindössze egyszer találkoztunk, mikor egy Budapesten megrendezett meccsre küldött nekem egy tiszteletjegyet. Itt is nyert, így nagyot mulattunk, és oda is tettem magam, hogy nyújtani tudjak valamit egy Amszterdamban szocializálódott kollégának. Ezután pár havonta váltottunk egy-egy üzenetet, neki felfelé ívelt a pályája, nekem lefelé, vagy inkább semerre, csak álltam az állóvízben, évente néhány meccs, országos bajnokság középszint. Adriaan sikereinek azonban őszintén örültem, jó érzés volt, mikor egy-egy külföldi cikkben vagy videóban kö-

vetendő példának hozták fel, az egyik kiütése pedig memmé vált: egy rúgással pont az orrát találta el az ellenfelének – nem is akármilyen technikával. Axe kick volt ugyanis, azaz balta rúgás: az első lába szinte merőlegesen állt a mennyezet felé, nyitott ízülettel, majd lesújtott – lényegében levasalta vele a srác orrát.

Mikor megkeresett, hogy beajánlana edzőpartnernek, először azt hittem, inkább csak szívességet akar tenni egy alibi-melóval, elvégre egész jó pénzzel járt a lehetőség, de aztán kiderült, hogy a bajnokságon valószínűleg egy olyan arccal rakják majd össze az első meccsen, aki szintén eléggé passzol a mi méreteinkhez, így valóban tökéletes edzőpartner lennék. Sosem gondoltam volna, hogy életem legnagyobb sikere abból fakad majd, hogy a testalkatom és az adottságaim is középszerűek. Mert nem is tagadtam Adriaan előtt: sosem kaptam még ilyen jó ajánlatot a *karrierem* során.

Adriaan nem sokkal később a mentők viszik el. Eltört egy csont a lábában – valószínűleg túltolta a készülődést, a hajszálrepedéseket pedig nem vették észre korábban. Hülyeséget csinált: másfél héttel a meccs előtt nekiállt egy kezdő félnehézsúlyúval sparringolni, aki persze úgy érezte, most kell megmutatnia, milyen erővel képes végrehajtani a lábszárrúgást. És mindezt lábszárvédő nélkül – nem is értem. Semmi esély rá, hogy Adriaan felépüljön a jövő heti bajnokságra, amit még csak odébb sem tudnak tenni, hiszen további hét bunyós készül ugyanarra az estére. Az edzőtáborok vagy a végük felé közelednek, vagy már befejeződtek, a stadion le lett foglalva, a szponzorok már fizettek, a jegyek eladva, teltház, innen nincs visszaút. Kínunkban mi sem csinálhatunk mást, mint amire leszerződtek minket: lassan, technikával melegítünk, majd felváltva zsákolni kezdünk. Tudjuk, mi következik, és össze akarjuk kapni magunkat, mielőtt megtörténik.

Úgy húsz perccel később Ernesto ordibálva lép be a terembe. A közel százharminc kilós testen csak úgy remeg a zsír és az alóla kibuggyanó izomzat, a nyakán erek dagadnak ki, és ha nem lenne fekete, az arcbőre is vöröslene a dühtől. Az edzőket egyenként bassza le, csapkod, szitkozódik, tehát minden olyan holland szót hallok, ami az elmúlt hónapban üledett le az elmémbe.

Ernestóval eddig egyetlen alkalommal találkoztam, még az első itteni edzésünkön. Adriaan-nal sparingoltunk felváltva, Łukasz, Omar és én, de én voltam az egyetlen, aki bármilyen szinten is felvette a harcot a hollanddal. Ennek sajnos nem az volt az oka, hogy egy rejtett tehetség vagyok – Łukasz és Omar előző este meglátogatta a piros lámpás negyed, és tették ezt heti rendszerességgel, nélkülem, mert nekem egyszerűen sosem volt hozzá kedvem. Nem szeretek ugyanis kurvázni. Sosem próbáltam, és szerintem nem is fogom – nem indulok be rá. És ha már kurvázás, Omarék hajnalig kint maradtak, és bár már nem emlékszem, ittak-e vagy bevettek valamit, de másnap szimplán kipihentebb voltam náluk – akkortájt még a napiszintű, erkélyen történő bongozásból is kimaradtam. Jól is teljesítettem, magamhoz képest legalábbis. Ernesto még meg is dicsért edzés után – illetve, nem engem dicsért meg, hanem Adriaan, mert elvileg azt mondta neki, hogy ez a srác jó választás volt.

Érdekes dolog amúgy ez a kurvázás. Azóta is bármikor beszélek férfiakkal az Amszterdami időszakról, szinte mindig megkérdezik, milyen volt a piros lámpás negyed, és ál-

talában nem hiszik el, mikor azt mondom, hogy én csak átsétáltam rajta néhányszor. „Nem kell letagadnod, nem a barátnőddel beszélsz.” Szinte mindig ezt mondják. Akár-hogy is, meg volt ennek az előnye: ha Ernesto megjegyyez, máskor is kaphatok ilyen lehetőséget, egy itteni edzőtáboros fizetésből pedig otthon kényelmesen elélek fél évet. Éppen ezért komolyan veszem az edzést Adriaan lesérülése után is. Łukasz is ugyanígy van ezzel, egyedül mintha Omar adta volna fel, csak lézeng a teremben, félvállról veszi a zsákolást, talán még be sem melegedett rendesen, mire Ernesto megérkezett.

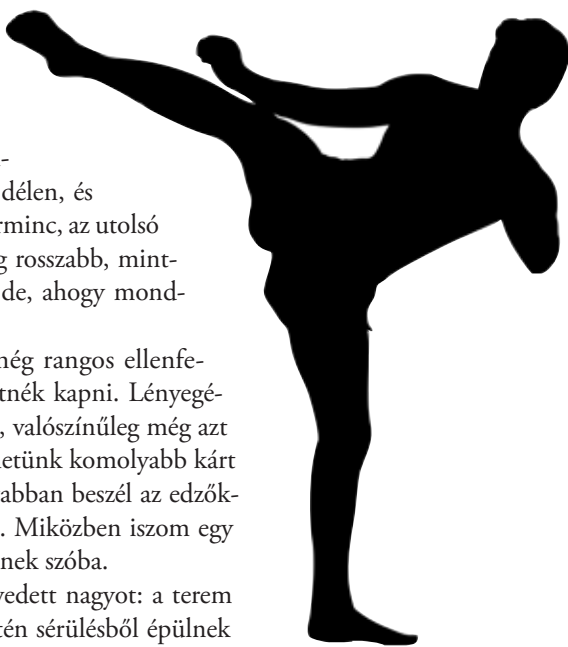
Nem csak a szerződés miatt teszem oda magam. Tisztában vagyok azzal is, hogy Adriaan kiesésével még nincs vége. Ki kell választani ugyanis valaki mást a teremből, valakit, aki képviseli a csapatot Adriaan helyett is, esélytelenül, ugyanakkor méltósággal – jó lenne, ha legalább az első meccset megnyerné a bajnoki címhez vezető három közül. Akárkit is választanak, azt egyből berakják majd a ringbe, hogy ránézzenek, milyen állapotban van, és akkor mi is kelleni fogunk. Valakit ütni kell, aki vissza is üt néha – és minket ezért fizetnek.

Végigzsákolom a lebaszásokat, igyekszem kizárni a külvilágot. Sikerral: ahogy átvesszem az alapkombókat, mintha visszatérne belém az élet, nem állok le, ütök, ha sava-sodni kezd a karom, odarakok néhány rúgást, lerázom, majd folytatom. Mire kimerülök, úgy lüktet a halántékom, hogy alig hallok mást. Elmosolyodom – akárhogy is, én egyszerűen szeretem ezt csinálni.

Ernesto néhány menetnyi időt végigordibál, majd hirtelen csend lesz, illetve nem is csend ez, csak annak tűnik a terem alapzaja ordibálás nélkül. Pihenek, és közben Łukaszra nézek. Ő is a térdére támaszkodik, látszik, hogy nagyon agyal. Egyből megértem: azon kattog, van-e esély rá, hogy valaki közülünk menjen bunyózni Adriaan helyett. Pedig a válasz egyértelmű: nem. Mi csak edzőpartnerek vagyunk, még csak nem is profik, amatőrök néhány profi meccsel. Łukaszt az egyik edző hozta ide, feltörekvő huszonegy éves srác, mindössze két-három éve bunyózik komolyabban, alig pár meccse van – tapasztalatlan. Omar állandó edzőpartner, Hollandiában él, valahol délen, és bár vannak szép eredményei, bőven elmúlt harminc, az utolsó meccsein kiütötték, sorban négyszer, ez pedig rosszabb, mint ha negyven körül lenne – technikás harcos, de, ahogy mondják: már üvegből van az álla.

És én? Én csak szimplán nem kaptam még rangos ellenfelet, sosem. És már nem is biztos, hogy szeretnék kapni. Lényegében interaktív boxsáknak hoztak minket ide, valószínűleg még azt is beleszámolták a matekba, hogy mi nem tehetünk komolyabb kárt Adriaanban. Ránézek Ernestóra, már higgadtabban beszél az edzőkkel, akiről csak úgy sugárzik a tehetetlenség. Miközben iszom egy korty vizet, én is végiggondolom, kik jöhetnének szóba.

És ekkor rájövök, hogy Łukasz nem is tévedett nagyot: a terem összes középsúlyú bunyósa foglalt. Vagy szintén sérülésből épülnek

fel, vagy már leszerződtek a következő hónapra, a terem másik ismertebb középsúlyú bonyósa, egy Reynier nevű srác pedig a másfél éves eltiltását kezdte meg az előző hónapban, amiért megbukott egy doppingteszten.

Ahogy leteszem a flakont, ösztönösen Ernestoék felé kapom a tekintetemet. Mind minket néznek, az edzők kérdőn, Ernesto magabiztosan.

– Hungarian and Polish guy, come over here! – krákok ránk a főnök, mire mi Łukasszal összenézünk.

Nem kell kimondani, ugyanaz jár a fejünkben: aludnunk kellett volna az este, nem szórakozni.

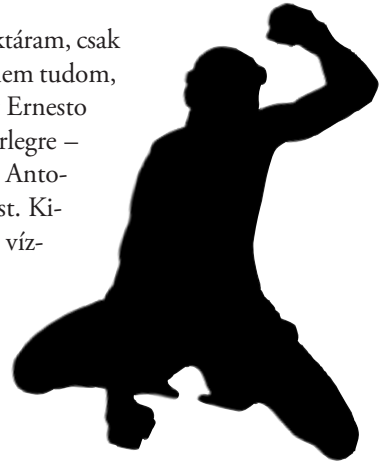
Ahogy megyek a ring felé, nem tudok nem arra gondolni, hogy minek kellett beleszívnom abba a bongba, elvégre kialvatlan vagyok, és pontosan tudtam, hogy bármi lehet. De most koncentrálnom kell. Nagy levegő, egy, kettő, három... egy, kettő, három... nincs is nagy gond, ha jobban belegondolok, már nyájából kitisztultam.

Az első menet tragikus, és a következő sem kezdődik máshogy. Ernesto végig ordibál, a többiek a ring köré gyűlnek, és mikor elkapok egy-egy tekintetet, látom, hogy helyetünk is érzik a szégyent – a srácok közül bárki a fél heréjét odaadná egy ilyen lehetőségért, mi meg csak szenvedünk. Még sincs más: félnehézsúlyból lefogyasztani ide ennyi idő alatt lehetetlen, vagy legalábbis életveszélyes – száz kiló fölött vannak, ha nem meccs előtt állnak, és nálunk nyolcvanöt a határ –, egy váltósúlyút meg röhögve kiütnének az első percekben. Mi maradtunk Łukasszal, Omar képbe sem kerülhet, bár számomra még mindig egyértelmű, hogy teljesen mindegy, mindannyian ugyanolyan esélytelenek vagyunk. Éppen ezért úgy döntök, hogy most mindent beleadok, kiélvezem a figyelmet. Nem érdekelnek a következmények, csak egy jó edzőmeccset akarok lehozni. Łukaszt sem kell féltetni, vérszemet kap: megszorozza a hasfalam, majd megküld egy horoggal, majdnem eltalál, és túl erősen üt, nem kéne így. Mégis inkább nevetek, miután elhajolok, és nem azért, hogy Łukaszt hergeljem, hanem azért, mert örülök – ha kell, még jók a reflexeim. Visszatámadok, és életem egyik legszebb fejrúgását hajtom végre, ha rendesen megküldöm, ez be is altatta volna a lengyelt. A szünetben karkörzéseket végzek és mérsékeltebb nyújtómozdulatokat, néhányan odaszólnak, ez már egy szebb menetet volt. Mosolygok. Élvezem a bunyót. Elvégre ezért vagyok itt. Táncoljunk egy utolsót, amíg még süllyed a hajó. Ernesto és a többi edző most nem csesztetnek, figyelnek.

Aztán a harmadik menetben történik velem valami. Az ízületeim mintha beolajozódnának, az izmaimból a tejsav hirtelen eltávozik, rugalmas leszek, az ütésem végre olyanok, amilyenek begyakoroltam őket, a rúgásaim stabilak és erősek. Miközben gyönyörködöm magamban, észreveszem, hogy Łukasz az egész menetben csak védekezik, és nem feltétlenül azért, mert ennyire tehetetlen – én vagyok gyors és kiszámíthatatlan. Ernesto idő előtt lefújja a menetet, Łukasz szinte összeesik a fáradtságtól, én meg nekidólnék a ringkörtélnek, de hirtelen már előttem is van egy másik srác, Ernesto ugyanis azt akarja, hogy egy félnehézsúlyú marokkóival folytassam.

És én folytatom. Három következő menetet sparringolok le a sráccal, és bár egy pilanatig sem néz ki úgy, hogy élesben megverném, nem iskoláz le – már ez is szép teljesítmény. Sőt: mikor végzünk, a marokkói lihegve pihen meg a sarokban, míg számomra – bár úgy izzadok, mintha tarkón öntöttek volna egy vödör vízzel –, simán beleférne még néhány menet.

Kattog az agyam, hol volt, hol lehetett eddig ez az energiaraktáram, csak az adrenalin és az endorfin volt-e az oka, vagy valami más, nem tudom, de azért csak kifulladtam, mert szimplán nem értem, amit Ernesto magyaráz, miközben berángat a sarokba, és ráállít egy mérlegre – pedig angolul mondja. Az edzők követik, majd az egyikük, Antonio rám néz, és megjegyzi, hogy reméli, bírom a fogyasztást. Kilencc kilót kéne leadnom a hivatalos mérlegelésig, ez még vízmegvonással is jó pár kiló súlyfelesleg lesz, meg persze némi izom, ami azzal együtt távozik.

Az edzőtábor leginkább a pénzért vállaltam el. Tettem már bele annyi időt és energiát a küzdősportokba, hogy tisztában legyek vele: bár vannak eredményeim, nem vagyok egy *igazán* kiemelkedő bunyós – a sztárság és a bajnoki cím hajszolását már rég feladtam. Azért kezdtem el hosszabb kihagyás után mégis újra edzeni, mert szimplán élveztem, jobban, mint bármit, hát, miért hagytam volna ki a hátralevő életemből. De lazára vettem: semmi olyat nem vállaltam el, ami igazán veszélyes lett volna. Így most van egy szerény, de tisztességes 7:1-es mérlegem, amibe viszont a rengeteg edzőtáborral, terembérlettel, táplálékkiegészítővel, eszközökkel és egyéb kiadásokkal beletettem annyit, amennyiből más pályán tisztességes karriert alapozhattam volna meg magamnak. Otthon jelenleg egy külvárosi lyukban élek, gyerekeket edzek aprópénzért, félállásban pedig irodai munkát végzek egy marketingügynökség adminisztrációs osztályán. Így nem csak nyitott voltam Adriaan ötletére, de szinte még könyörögtem is, hogy szóljon pár jó szót az érdekemben az edzőknél.

Bámulom ezt a visszatérítő számot a mérlegen, majd feltűnik, hogy megint szokatlanul nagy a csend.

– So, are you in, Hungarian boy? – kérdi Ernesto, mire a mellette álló edzők először összenéznek, majd Ernestóra, hogy kiderítsék, komolyan gondolja-e, amit gondol. És, hát, igen: komolyan gondolja.

Aztán hirtelen rájövök, hogy nekem erre nincs szükségem. Komoly verést kapok, és még csak nem is viszek haza sokkal több pénzt, mint amúgy. Már épp rávágnék valami olyasmit, hogy „Köszö a bizalmat, Ernesto, de én ezt kihagynám”, mikor bepillan egy kép a jövőből, mármint, persze, csak elképzelem magam a jövőben, ahogy otthon ülök a nyomorult albérletemben, miközben e-mailt fogalmazok meg a korábbi főnökömnek, amiben azért könyörgök, hogy vegyen vissza a marketingügynökség adminisztrációs osztályára.

– Sure, I'm in – mondom, és közben arra gondolok, hogy még akár szerencsém is lehet. Bármilyen megeshet. Ha az első meccset valahogy elhozom, és a második ellenfelem lesérülve jut tovább az elődöntőbe, még akár a döntőig is eljuthatok. És amúgy is. Jó bunyós vagyok, csak ezt sosem volt alkalmam bizonyítani.

Eddig.

Ahogy másodjára vonulok be az arénába, a kifütyülések és fújolások miatt alig hallok a bevonuló zenémet – agresszív hard techno, csak a poén kedvéért. Ahogy előre elképzelttem, vagánynak tűnt, de így csak rosszabb, és az sem igazán jó előjel, hogy szabályosan belefájdul a fejem. Ami nem is csoda, hiszen még kong rendesen az előző kiütéstől. Félelmetes belegondolni, milyen állapotban leszek holnap. És mégis továbbjutottam. Hiába vertek el az első meccs első menetében, az örmény srác lábfeje úgy bedagadt, hogy idővel képtelen volt ráállni, így én folytathatom az elődöntőben. Ha nem vállalom, a következő ellenfelem egyből a döntőben találta volna magát, és ennek igazából senki sem örült volna – talán még ő sem. Ha végül így nyer, élete végéig hallgathatta volna, hogy csak szerencséje volt. Megmentettem tehát a rendezvényt, és most mégis kapom a savat. Antonio, az edzőm végig magyaráz, túlordítva a tömeget és a zenét, de annak ellenére sem tudok rá figyelni, hogy minden szavát értem. A tudatom meglepően tiszta, csőlátással látok, a szervezetem mintha túlélő üzemmódba kapcsolt volna. Ernesto a ketrec mellett vár – biztatni próbál, miközben berakja a számba a fogvédőmet, majd ad néhány kisebb pofont, ezzel is élesítve a koncentrációm. Adriaan is odalép hozzám. A tekintetében egyszerre látom, hogy büszke rám, félt és meg is vet az előző szereplésemért. Megölel, sok szerencsét kíván, majd visszabiceg a helyére. Amikor az óriáskijelző néhány másodpercig őt és feleségét mutatja, a stadion fele újfent fújolni, a másik fele udvariasan tapsolni kezd. Egy szemüveges, idősebb forma megkérdezi, hogy a helyén van-e a szuszpenzorom, ránéz a kesztyűmre, vazelint ken az arcomra, és már mehetek is a ketrecbe.

Mielőtt Adriaan megkeresett volna, nem is hallottam erről a szabályrendszeréről. Európában még nem futott be, nem is kick box, nem is thai box, nem is MMA, de mégis mindezek egyszerre: MMA ketrecben zajlanak a bunyók, mindössze négyuncias kesztyűben, ugyanakkor nincs földharc, csak álló technikákat engedélyeznek, abból viszont szinte mindent: térd, könyök, klincs – természetesen full kontaktban. Leütésnél rászámolás, de amíg az ellenfelem keze ne érinti meg a talajt, támadhatom, még akkor is, ha térdel. Ha a kiütés egyértelmű, természetesen nem számolnak rá. Lényegében MMA, földharc nélkül, vagy thai bokszt MMA-küllembe csomagolva. Ázsiában már régóta divatos ez a forma, Európában még most próbálják népszerűsíteni, hatalmas erőforrásokból, különböző küzdősportokból összeválogatva a bunyósokat. Mindezt a korábbi, K-1-es időkől megmaradt nosztalgiafaktorral párosítva kívánják értékesíteni: nyolcemberes bajnoksággal, a győztes pedig egy kisebb vagyont vihet haza. Az egyetlen igazi újításuk: a ketrec alaprajza valamiért nem nyolc-, hanem hatszögletű, gondolom, hogy egyediek legyenek.

A bíró rám néz, majd az ellenfelemre. Úgy érzem magam, mint iskolában, mikor vizsgaszituációban pillanatok alatt kellett előrántanom magamból azt a tudást, amit napok vagy hetek alatt erőltettem magamba. Az első srácra készültünk a legtöbbet, elvégre ő volt biztos, a továbbjutásomban nem hiszem, hogy akár Ernesto, akár Antonio, akár bárki más bízott volna – rajtam kívül. Azzal számoltunk amúgy, ha tovább is jutok, valószínűleg egy feltörekvő, Łukasznál alig idősebb francia srác ellen kell majd mennem, akinek eddig hibátlan volt a mérlege, de a kissé leírt underdog, a harminchat éves korábbi kick box bajnok, Jasper Willnis végül megosztott pontozással hozta az első mecset.

Nem is akárhogy: a francia gyors, dinamikus munkáját kimért, precíz technikával ellensúlyozta, komoly energiát fektetve a védekezésbe, arra alapozva a stratégiáját, hogy a feszítavolsága szélesebb a fiatal ellenfelénél. Egyszerűen nem engedte közel magához a srácot, eltáncolt, és közben pont annyit támadott, hogy elbizonytalanítsa a másikat abban, hogy érdemes-e megindulnia. Jasper ennek megfelelően nálam sokkal komolyabb biztatást kap – mikor bemondják a nevét, kész örömmel alakul ki, hogy aztán, mikor engem ismertetnek, ismét beleremegjen az épület a fújolásomba.

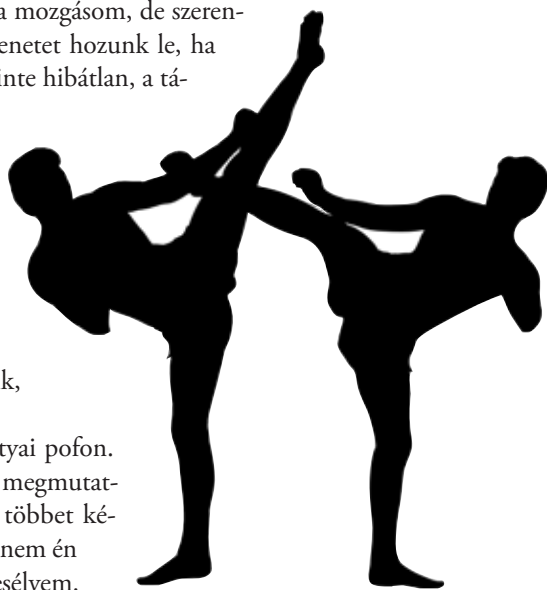
Megszólal a gongszó, lassan lépkedünk a másik felé. Technikai bunyóra számítottam Jaspertől, és ebbe a zsákutcába nem mehetek be, ha egy ereje teljében lévő, feltörökő srácot leiskolázott, ezt nevetve megteszi velem is, annak ellenére is, hogy a mögöttem lévő három menet komolyabb károkat hagyott benne, mint bennem az a kábé két perc, amin túl vagyok az örménnyel – bár, igaz, engem mégiscsak kiütöttek szűk másfél órával ezelőtt. Nincs mese, még a francia srácnál is agresszívabb bunyót kell hoznom, klasszikus dogfightot, és talán elő kell kaparnom néhány meglepő technikát is, de most kezdjük az alapokkal: bal-jobb, csapott horog, belépés, felütés, félig-meddig talállok, de ügyesen hárít. Viszont közel sem olyan gyors már, mint az első meccsen. Követem körívessel, mellé, kapok egy kemény combrúgást, majd belép, horog, ez is mellé – szerencsére, mert ez kiütött volna, épp az állam mellett megy el, a közönség huhog is egyet. Ellépünk egymástól, kicsit belassulunk. Mélyről jövő fáradtság tör elő belőlem, illetve, szerencsére, belőlünk, mert Jasper pontosan tudja, hogy kihasználhatná az állapotom, ha tudná. Ő kezd kiöregedni a sportból, én meg még benne sem vagyok igazán. A menet végéig tisztességesen öklözünk, a rúgások háttérbe szorulnak, és nem teszünk egymásban komoly kárt, bár néhányat én is és ő is beviszünk.

Antonio és Ernesto végigordibálják nekem a szünetet: legyen türelmes, jobb a kardióm. Kapok egy korty vizet, és olyan, mintha ki sem tudtam volna fújni rendesen a tüdőmből a szünetet jelző gong után belélegzett első, markánsabb adag levegőt, már kezdődik is a következő menet.

Elnehezültek a végtagjaim, sokszor darabos a mozgásom, de szerencsére nem csak nekem. Borzalmas második menetet hozunk le, ha támadok, Jasper eltáncol, a lábmunkája még szinte hibátlan, a támadásai viszont neki is gyengültek – ezeket viszonylag könnyen védem, bár egy rúgása bordán talál, fáj is rendesen. Ettől eltekintve lényegében eseménytelen a második menet.

Stagnálok. A harmadik menetben ugyanolyan teljesítményt vagyok képes lerakni az asztalra, mint az első kettőben. És ugyanez igaz Jasperre is. Visszafogott adok-kapok, és bár az utolsó percben mindketten rákapcsolunk, valahogy egyikünknek sem jön össze semmi.

A meccs végét jelző gong olyan, mint egy atyai pofon. Itt állok a világ szeme előtt, és képtelen vagyok megmutatni magam, mintha lekötöztek volna. Bárcsak többet készülhettem volna... bár, ha lett volna idő, most nem én lennék itt. Az esélytelenségem volt az egyetlen esélyem.

Mind a ketten beállunk a bíró mellé. Felolvassák a pontozás eredményét, kettő ide, kettő oda, egy döntetlen. Ilyenkor jöhet a negyedik, extra menet. Visszasétálunk a sarkunkba, Ernestóék természetesen ordibálva bíztatnak.

És ekkor történik valami. Valami, ugyanaz, mint amikor Łukasszal kellett sparringolnom. Az ízületeim mintha beolajozódnának, az izmaimból a tejsav hirtelen eltávozik, rugalmas leszek. Ha nem is nyerem vissza az eredeti formámat, ismét megtalálom a rejtett energiaraktáramat. És ezzel most egyedül vagyok. Előkészítő ütésekkel kezdek, majd egy hirtelen tolórúgással gyomron találok Jaspert – szinte hátraesik. Rámegeyek, megküldöm még egygel, ezúttal erősebben, hátsó lábbal indítva, mire belescapódik a ketreche, amiből lendületet szeretne nyerni, és nyer is, viszont úgy támad, hogy nem védi a fejét. És én résen vagyok – egy szimpla bal-jobb kombóval áthatolok a megindított csapott horgán, az első és a második is az állán találja el. A korábbi bajnok meginog. Ha nem érnék hozzá, lehet, hogy magától dőlné el, de ez nem az a szituáció, amikor el kell gyengülnöm – elvégre tapasztalt bunyóossal van dolgom, az is megeshet, hogy egy pillanat alatt kitisztul. A megfelelő távolságban állok, az öklöm magam felé húzom. A törzsem, a csípőm és a lábfejem egyszerre fordul – a lehető legnagyobb erővel találok el az ellenfelem. Az arca közepén, könyökkel. Kiütés. Bejutottam a döntőbe.

A bíró odébb rángat, és én képtelen vagyok ünnepelni magam. Elfáradtam, hirtelen éles fájdalom nyilall az oldalamba, valamelyik rúgás erejét alulértékeltem eddig. Jasper a földön fekszik, a vádlija természetellenes pózban csavarodik a törzse alá, a karjai erőtellenül hevernek, a szemei fennakadtak. Még nincs magánál. Nem szép látvány, de néhány perc, és jobban lesz. Ha lenne erőm, akkor sem örömködnék. Megadom a tiszteletet, elvégre lehet, hogy épp visszavonultattam egy kisebb helyi legendát. Letérdek, nagyokat fújok. Most is apró, gyorsított tűzijátékok cikáznának az agyamban. Úgy érzem magam, mintha orgazmusom volna, szex nélkül, csupán fejben, bár az egész testem lüktet, és mindenem zsibbad. El sem hiszem, ami történik. Ha maradt volna bennem még egy csipetnyi erőtartalék, lehet, hogy most mégis őrjögve ünnepelnék? Nem tudom, mintha nem én irányítanám a testem. A szemembe folyó izzadság könnyekkel keveredik – és vérrel. Az utolsó csapott keményebb lehetett, mint gondoltam, felszakadt a szemöldököm. Még a hangokat is összemosódva hallom. De nem zavar. A győzelmet sosem adják ingyen. Ráadásul, amennyire ki tudom venni, a közönség elismerően tapsol – már velem vannak. Velem is.

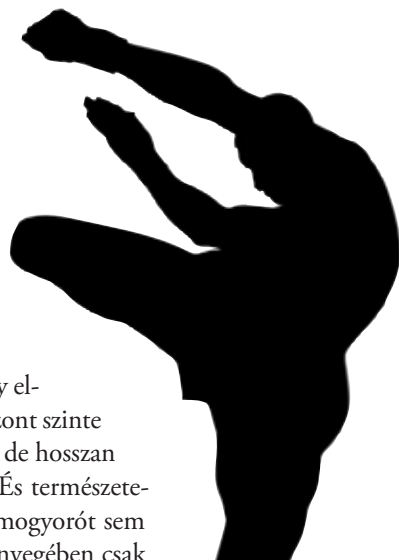

Miután leszálltam a mérlegről, a Doktor állapotfelmérést végzett rajtam, de közben olyan erővel csapott homlokon az edzőmeccsek utáni fáradtság, hogy nem nagyon voltam képes felfogni, ami történt. Gondolom, ez látszott is rajtam – lényegében hazaparrancsoltak aludni az esti edzésig.

Nem sokkal később, mintha részeg lettem volna: toltam a biciklit visszafelé a szállásra, mert nem bíztam meg az egyensúlyomban. Akárhonnan is merítettem energiát korábban, az utolsó morzsák lehettek.

Łukasz és Omar hamarabb visszaértek. Most is az erkélyen ültek, halkán beszélgettek. Gyors hideg zuhanyt vettem, majd ágyba bújtam. A kimerültség kiütéssel győzedelmeskedett az izgatottság fölött: rekordsebességgel aludtam el.

Másfél hét. Ez lényegében semmire sem volt elég, ennyi idő alatt nem hozhattak már sokkal jobb formába, és a technikai tudásom is csak csiszolgathattuk, inkább már szinte elfeledett tudás-elemeket eleveníthettem fel, újdonságokkal már hiába próbálkoztunk volna. Ezzel persze Ernesto és az edzők is tisztában voltak. Még az esti edzés előtt egy félreeső helységben leültünk a Doktorral és Antonioval, hogy megbeszéljük a stratégiát, ami lényegében így nézett ki: a következő egy-két napot kicsit megtoltuk, majd a bajnokság hetében már csak könnyebb, technikai jellegű edzéseket végeztünk, semmi komoly erőltetés, így elkerülhettük a túledzettséget és a bepunnyadást is. Emellett viszont szinte mindennap letoltam egy könnyebb, alacsonyabb intenzitású, de hosszan elnyúló kardió edzést is, hogy ledolgozzam a súlyfelesleget. És természetesen: innentől kezdve a hivatalos mérlegelésig egy szem földimogyorót sem ehettem meg a sporttáplálkozási szakértőnk tudta nélkül. Lényegében csak az edzéshez szükséges minimális kalóriamennyiséget vihettem be, úgy, hogy súlyra szerintem több táplálékkiegészítőt kellett fogyasztanom, mint valódi ételmiszert. Sőt: az utolsó napokban még inni is alig volt szabad, ami nem csak fizikailag, de szellemileg is megviselt, pláne, hogy tekintélyes mennyiségű vízajtót pumpáltak belém.

A hivatalos, sajtó előtt tartott mérlegelés a bajnokság előtt huszonnégy órával került megrendezésre – ekkorra már úgy ki voltam száradva, hogy mindenem fájt. Autóval vittek a sétával is néhány percre lévő rendezvényhelyszínre – kicsit olyan volt, mint ha szétcsaptam volna magam: szédültem, furán láttam, nem igazán értettem, amit mondtak nekem. Nem is csoda... előtte közel két órát töltöttem elliptikus tréneren, és csak néha kaptam egy-egy jégkockát, hogy a számban érzett szárazságot enyhíthessem. Nem emlékszem túl élénken ezekre az órákra, csak arra, hogy a szemgolyóim úgy égtek a szárazságtól, hogy a mosdóban megpróbáltam vizet locsolni beléjük – ide amúgy nem mehettem egyedül, nehogy nekiálljak vedelni.

Sikeresen mérlegeltem, és ahogy közben befejeztem az izmaim a kamerák előtt, éreztem is, hogy ilyen szállás még sosem voltam. A következő órákat azzal töltöttük, hogy Antonioval átismételtük a stratégiát, miközben a Doktor bizonyos időközönként töltött nekem egy-egy pohár vitaminos vizet – nélküle percek alatt kiittam volna az egész gallont, amitől csak még rosszabb lett volna a helyzet. És végre ehettem is. Néhány órával később már a szemgolyóim sem égtek a szárazságtól, kezdtem visszanyerni a formám.

Az első meccs előtt is megnéztem a súlyom: közel négy kilóval voltam nehezebb, mint a hivatalos mérlegelésen.

Egy valamit kihagytam a Doktorral és Antonioval folytatott, félreeső helyen történő, stratégiát megbeszélős alkalommal kapcsolatban: azt is elmagyarázták nekem, milyen dopping-módszereket fogunk alkalmazni a bajnokság kezdetéig. Bár ezt sem hiszik el nekem sokan, eddig sosem használtam illegális teljesítményfokozó szereket, mivel épp azért sportoltam, hogy egészségesen éljek. Így, mikor kicsit húztam a szám, a Doktor elmagyarázta, hogy itt elsősorban arról van szó, hogy a mezőnyben mindenki tele lesz pumpálva mindennel, ami elérhető, és ha engem nem vesznek kezelésbe, nagyjából

annyi esélyem lesz a bajnokságon, mintha a többiek szabadon választhatnának fegyveremet, míg én pusztá kézzel harcolok. Mikor rákérdeztem a tesztelésre és Reynier lebukására, Antonio vette át a szót: ennél a szervezetenél talán még meg is sértődnének, ha megtudnák, hogy nem élünk ilyesmivel. Reynier az Európa-bajnokságon indult, az egy egészen más terep. És amúgy is: valami új géndopping módszert alkalmaznak rajtam, a szert a feltuningolni kívánt izmokba adják be – a pozitív teszthez közvetlenül ebből az izomból kéne mintát venni, sőt: ugyanazon a helyen, ahol az injekciót beadták. Ezenkívül valami tablettát kellett még szednem, ez talán a vörösvérsejtek arányán javított, de ebben már nem vagyok biztos, mert bármikor kérdeztem a Doktort, hirtelen a szokottnál is törtebb angolsággal beszélt, és lényegében mindig azt mondta, hogy én foglalkozzak a készüléssel, a saját szakterületét hagyjam csak rá.

Csinálhatnék úgy, mintha komoly erkölcsi dilemmát okozott volna a doppingolás, de igazából elég hamar belementem. Fiatalabb koromban annyi szart nyomtam a tesztbe mindenféle orvosi ellenőrzés nélkül, hogy még magammal szemben is álszent dolognak tartottam volna, ha most nekiállok ezen moralizálni, abban az évben pedig tényleg volt valami, amit a többi bunyósról mondtak: már a promóanyagokon is látszott, hogy mindegyik él ezzel vagy azzal, az izmaik nem az edzések utáni csirkerizs diétától dagadtak úgy, mint a versenylovaknak. Ha már beleálltam, teljes gőzzel tettem: hagytam, hogy a Doktor azt csináljon a szervezetemmel, amit akart. És meg is lett az eredménye: a kardió edzéseket néhány nappal később már úgy végeztem el, hogy utána alig voltam fáradt, ami nagyban hozzásegített az eredményes fogyáshoz, és, ha eleget aludtam, másnapra csak úgy kicsattantam az energiától, annak ellenére is, hogy folyamatosan éheztem, és a vége felé természetesen szomjaztam is. De ha néán mégis rosszul éreztem volna magam... elég volt erre gondolnom: ha az első körben továbbjutok, nagyjából az edzőpartneri fizetésem dupláját kapom meg, ha pedig még egy mecset elhozok, annak is a dupláját. És ha megnyerem a bajnokságot? Akkor egy darabig biztos nem kell munkát keresnem.

Otthon alig volt valaki, akivel megbeszélhettem volna ezt az egészet, és magam sem voltam képes felfogni, ami történik, így a nővéremen és néhány haveromon kívül senki sem tudta, mi vár rám. Egészen a hivatalos bejelentésig: ekkor elárasztottak a Magyarországról jövő bíztatások. Ha nem is kaptam üzenetek ezreit, de tucatnyian írtak rám napi szinten, leginkább olyan küzdősportkedvelők, akik az elmúlt időkben ki voltak éhezve egy magyar bunyós nemzetközi sikerére. Az eseményt nem közvetíti televízió, az ázsiai szervezet saját appját kell hozzá letölteni, így a világon bárhol streamelhető a gála. Míg a nevem fel nem merült, otthon alig érdeklődtek a bajnokság iránt, de ezt követően több ezren fizettek elő a szolgáltatásra, természetesen nem a nevem, hanem a származásom miatt – addig teljesen ismeretlen voltam. Bár a mainstream média nem foglalkozott velem, kaptam néhány interjúfelkérést és meghívtak egy nemrég induló podcastbe is. Meglepően gyorsan kezdtek el növekedni a közösségi médiás eléréseim, pedig nem toltam túl a tartalmak feltöltését, és még néhány kisebb szponzori ajánlatot is kaptam. Éreztem: ha emlékezetes alakítást nyújtok, talán megváltozhat az életem.

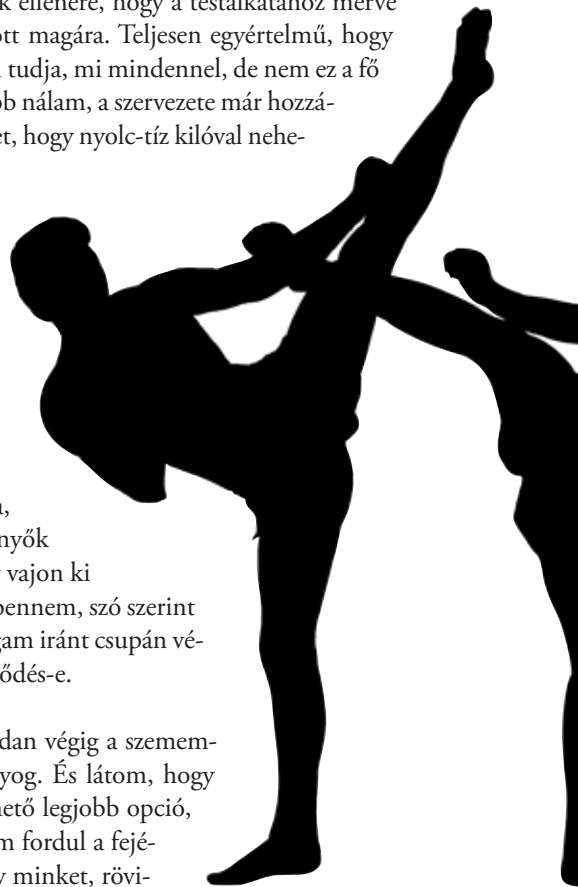

Mikor utoljára vonulok be, már méltat a közönség. Szükségem is van rá: a másik ágon döntőbe jutó, Németországban élő, kurd származású, harmincegy éves, Tolhildan nevű sztteroid-szörnyeteg az elmúlt években nem kapott ki, pedig rendszeresen versenyez – elsősorban thai bokszt szabályrendszerben. Ma sem tétlenkedett: az első meccsen a harmadikban, a másodikban már az első menetben ütötte ki az ellenfelét, az első ráadásul spinning back físttel, a másodikikat meg alig fél perc alatt, mintha meg sem erőltette volna magát.

Nincs sok esélyem, de most nem szabad erre koncentrálnom. Próbálok átmenni zenbe, beleállni a sztoriba, hinni a csodákban, magam helyezni az esemény középpontjába. Tolhildan első mai meccsét amúgy láttam. Viszonylag kiegyenlített bunyó volt, majd a harmadikban hirtelen rákapsolt: fél percig sorozta az ellenfelét – egy jó nevű holland MMA bunyóst –, majd egy szándékosan elhibázott felütést követően váratlanul ellépett, fordult a törzse, a jobb karja pedig, miközben kinyúlt, követte a mozgást, egyre gyorsulva: az ököl külső részével pont az állán találta el szerencsétlen hollandot, akit korábban a bajnokság egyik fő esélyeseként tartottak számon. A bíró még rászámolt, de már hiába. A második meccset tudatosan hagytam figyelmen kívül, nem akartam, hogy a bevonulásom közben végig azok a képsorok cikázzanak az agyamban, ahogy az előző srácot némi túlzással lemészárolta. Antonio azért elmondta, mire figyeljek: Tolhildannak elképesztő a feszítávolsága, annak ellenére, hogy a testalkatához mérve aránytalan mennyiségű izomköteget halmozott magára. Teljesen egyértelmű, hogy hosszú évek óta tömik sztteroidokkal, és még ki tudja, mi mindennel, de nem ez a fő erénye: ránézésre is látszik, hogy sokkal nagyobb nálam, a szervezete már hozzászokott a radikális fogyasztásokhoz. Simán lehet, hogy nyolc-tíz kilóval nehezebb, mint a mérlegeléskor, a testzsírszázaléka pedig olyan alacsony, hogy az már bőven az egészségtelen kategóriába tartozik. Nincs más, itt is a dogfight az egyetlen esélyem: közel kell kerülnöm hozzá, keményen kell támadnom – csak úgy nyerhetek, ha meglepem valamivel.

Kevés annál szarabb érzés van, mint mikor ott állsz egy nálad sokkal tapasztaltabb és technikásabb bunyóossal szemben, egy ketrecbe zárva, miközben a stadionban ezrek, otthon, a képernyők előtt pedig tízezrek gondolkodnak azon, hogy vajon ki fogod-e bírni az első menetet. Senki sem hisz bennem, szó szerint senki, és én sem tudom, hogy a bizalmam magam iránt csupán védekezési mechanizmus, vagy őszinte meggyőződés-e.

Alig néhány méterre állunk egymástól, Tolhildan végig a szemembe néz, és ami még ennél is rosszabb: mosolyog. És látom, hogy ez nem a stratégia része. Az volt számára a lehető legjobb opció, hogy én kerüljek vele a döntőbe. Már meg sem fordul a fejében, hogy akár veszíthet is. A bíró középre hív minket, rövi-

den ismerteti a szabályokat, de alig hallom, csak Tolhildan szünni nem akaró mosolyára tudok figyelni – a magabiztossága már önmagában felér egy kiadós veréssel. Összeérintjük az öklünket, majd visszamegyünk a sarokba.

Nagy levegő, nagy levegő, nagy levegő. Becsukom a szemem. Oké, ez van – már itt vagyunk. Meg kell oldani, képes vagyok rá. Hallom a visszaszámlálást, és csak akkor nyitom ki a szemem, mikor a bíró elordítja magát: Go!

Felveszem a küzdőállást, majd a hatszög közepe felé indulok, de Tolhildan nem húzza az időt: egyből nekem rohan, repülő térdessel indít, úgyhogy hátrálok egy lépést. Az ellenfelem olyan erővel csapódik bele a talajba, hogy abba az egész ketrec beleremeg. Mielőtt teljesen visszanyerné az egyensúlyát, bal-jobbosokkal támadok – kettős fedezékkel védi. Megindítok egy csapott horgot, de ellép, és még mielőtt észrevehetném, megküld egy köríves rúgással, és talál is, de szerencsére csak vállra, bár így is érzem. Egyből feltűnik valami: thai boxosan rúgja – a csípője forgatása közben leengedi az azonos oldali karját, hogy ezzel is lendületet nyerjen. Ez az egyetlen módja annak, hogy a rúgás ereje száz százalékos legyen, ugyanakkor ilyenkor lényegében nincs védelmünk, pont azon az oldalon, amit a csípő centrális irányú rotációja végett fel is kínálunk az ellenfelünknek. Ezt az infót nem szabad elfelejtenem, még jól jöhet a meccs folyamán. Ellépek, de jön utánam, toló rúgás, közelebb lép, felütés-horog kombó. Épp csak, hogy megsuhint, de mintha baltával kergetnének. És ekkor hirtelen megvakulok a jobb szememre. Hátrálok, odanyúlok, majd ránézek a kezemre: véres. Újabb ütésekkel támad, ellépek, de közben érzem, ahogy az alkaromon és combomon újabb vércseppek landolnak. Visszatámadok, bár alig látok, és a hatszög padlóját borító szőnyegre is csöpög a vérem – nagyon felszakadt a szemöldököm. Kivédek egy csapott horgot, majd rúgni próbálok, de ő gyorsabb, blokkolja, majd klincsbe fogja a nyakam, és egymásnak dőlünk. Az egyik kezével enged, felütésekkel próbálkozik, de védem, majd azonnal kontrázok egy térdessel, ami végre betalál, gyomorba. Tolhildan egy pillanatra mintha kapkodna a levegőért, úgyhogy megeresztek egy újabb térdest, ez is talál. Valamiből mégis erőt nyer – elengedi a klincset, de még mielőtt szétválnánk, visszahúz magához, és ráküld egy könyököst a már amúgy is felszakadt szemöldökömrre. A vér ekkor a korábbiánál is erősebben lódul meg, egy pillanat alatt borítja el a fél arcom, sőt, még Tolhildan vállán is folyni kezd. Nem okos dolog klincsben maradni egy thai boxolóval, de nem bánom, így legalább nagyjából tudom, honnan számítsak támadásra. Fáradunk, szerencsére már ő is. A következő másodperceket egymás vállára dőlve töltjük, kölcsönösen, klincsben – néha megindítunk egy-egy felütést, de már gyengébben. Erőt gyűjtök, és mikor meglepem egy térdessel a bordáit, Tolhildan felszisszen, majd ellök magától. Látom az arcán, hogy fáj neki.

Megfogtam.

Egymásra nézünk, most én mosolyodom el.

A tekintete már kevésbé magabiztos, de még közel sem adta fel.

Gyerünk, menjünk, ez a bajnoki cím az enyém, egy ütésre vagyok a győzelemtől!

Beletörlöm az arcom a felkaromba, egy adag vér csak úgy placcsan alattam, majd közelebb lépek, fejrúgással próbálkozom, de védi. És ekkor megindítja a következő köríves rúgást, most is leengedett karral. Követem a fejét egy csapott horoggal – egyszerre találunk be. Tolhildan a földön, én valamennyire blokkoltam a rúgást, de még így is piszkosul fáj, az egész testem beleremeg.

Leütés, egy-null nekem.
A bíró közénk áll, hango-
san számol, de a kurd máris
talpon van, hogy jelezze, folytatja
a bunyót. Ha nem csinálok nagy hülye-
séget, ez a menet valószínűleg az enyém lesz, hi-
ába talált többet, a leütés többet ér. Ráadásul az ő arca
is felszakadt, a szájából neki is ömlik a vér. Gyorsan rá-
nézek az órára, már nincs sok hátra a menetből. Ahogy
Tolhildan megindul felém, már kevésbé látom magabiz-
tosnak, és mintha a járása is kissé meginogna – a koráb-
bi mosolynak már nyoma sincs, elvesztette az önbizalmát.
És mégis, egyből egy körívessel kezd, de már látom is, hogy
nem tanulta meg a leckét: továbbra is leengedi a karját – kül-
döm is a csapott horgot, de most jobban elhajol a törzsével, és
a rúgás íve is váratlan, magasabb, mint a korábbiak. Tisztán,
védelem nélkül rúg fejbe, de szerencsére bokával, és nem síp-
csonttal. Elvesztem az egyensúlyom, hátrafelé dőlök, és köz-
ben magam alá akarom kapni a lábam, el ne essek, mert ak-
kor rámszámolnak. A ketrec fog meg, és mire észbe kapok,
már látom is, hogy Tolhildan felém siet. Ütök egyet, de erőt-
len, és így a védelmem is gyenge. A combját látom emelked-
ni, de a rúgást nem – a lábfeje, mint egy csákány ékelődik be-
le a hasfalamba, alig néhány centire az első ellenfelem egyik lengőbordá-
ra mért körívesétől. Mintha egyszerre érezném a két rúgás által generált fájdalmat, az
egész testem görcsbe rándul – beindul a védekezési mechanizmus: ösztönösen össze-
görnyedek. A földre kéne vetnem magam, hogy a rászámolással időt nyerjek, de akkor
elveszteném az előnyömet, és alig lehet hátra tíz-tizenöt másodperc a menetből. Nem
akarok mellékszereplővé válni Tolhildan életének csúcspontján, úgyhogy egyből meg-
próbálok kiegyenesedni, és közben támadok is. Ahogy az első meccsen, itt is megkül-
dök egy felütést, csak úgy, a levegőbe, hátha talál – de most nincs szerencsém. Mivel
a másik karommal a sérült törzsem védem, az arcom szabadon hagyom, és Tolhildan
ezt valószínűleg előre tudta. Már nem csupán győzni akar – emlékezetesen akar győz-
ni. Ekkor beugrik egy gondolatöredék: én már talán túl vagyok a csúcson, a Jasper
Willnis elleni meccsem volt az – és én észre sem vettem. Abban a pillanatban, mikor
nagyjából kiegyenesedem, Tolhildan sarka egy forgórúgást követően pont a fülem mö-
gött talál el, amitől kimerevedett végtagokkal esem össze. Gyönyörű rúgás. Nincsenek
csillagok, tűzijáték meg a többi. Egyszerűen elvesztem az eszméletem. ■ ■ ■

Bódi Péter (1991, Miskolc) író, képzőművész, a CTRL+V egyesület elnökségi tagja. A közösség rendszeresen szervez nemzetközi projekteket és művésztelepeket a kortárs képzőművészet és a társadalmi aktivizmus témaköreiben. Negyedik regénye 2021-ben *Hype* címmel jelent meg a Kalligramnál.

A békáról

A béka ült a járdán,
én vettem észre őt,
egész kis béka volt még,
varangyos, szürke-zöld.

Két nagy szeme kereste
az árva szúnyogot,
de hűvös, őszi est volt,
és nem sokat fogott.

A lámpa fénye hullt rá,
a nem melengető,
kis testével érezte,
hogyan elszökött a hó.

Johanna megpiszkálta
levéllel, de csak állt,
oly lágyan érintette
a váratlan csodát.

Házunk felé reméltük,
elbújik tél elől,
nem lesz hiány a létben
a lények, mit betölt.

Hogy megmarad az apró,
ugráló, lány kavics,
miben az élet vágya
és félelem lakik.

Ez már egy másik este,
és ért szőlőt eszem,
egész lett már a félmúlt:
fél jövő, fél jelen.

Galambfóhász

A templom tetejére, kiültek új galambok,
hasonlók, mint a régik, hasonlóan húk a naphoz.
Hideg templomtetőkhöz, az árnyékuk napóra
a téli napverésben a templomfalra dobva.
De lassacskán lecsúszik a sárgálló cserépre,
hogyan ezt a délelőttöt az estre felcserélje.
Mi nézzük ezt a térről, az apa meg a lánya,
burukkolás felettünk: időnk galambfóhásza.

Eltöltjük

Lezárt levél kibontva, elolvassa a föld,
ez itt a téli pompa, örökre örökölt.
Ha száll az égre korma, elhossa az esőt,
szakadhat szakadozva vasárnap délelőtt.
Kinézünk hébe-hóba, veszünk nagy levegőt,
örökre várakozva eltöltjük az időt.

Kiöntve

A felhőfoltos angyal kilép a múlt időből,
jelenben épp megállna, akit magánya öröl.
Kolonc nyakán a napszak, a márványos idő,
a szárnya egy galambé, a magasba vivő.
Egy rég elszállt galambé, mi már nagyobbra nőtt,
akár egy régi emlék, egy régi délelőtt.
Kiöntve már a víz, kiöntve már a búza,
az egyik a jelen, a másik már a múltja.

Acsai Roland (Cegléd, 1975) Radnóti és Zelk Zoltán-díjas magyar író, költő. Sok műfajú szerző, műfordító. Műveinek sajátja az erős képesség, a letisztultságra való törekvés, a természetszeretet és a humor. Az utóbbi időkben a klasszikus versformák felé fordult.

A harangok és az áldozat értelmezése Lars von Trier *Hullámtörés* c. filmjében

Az irónia fel(nem)ismerése és esztétikai következményei

1. Bevezetés

A filmet általában nagyra értékeli a hivatásos és nem hivatásos kritikai és *review*-irodalom egyaránt. A hivatásosaknál nagyon gyakoriak a szuperlatívuszok, nem ritkák a dicsőhimnuszok, ritkább az ambivalens értékelés vagy fanyalgás. Ez nem meglepő, hiszen a film művészi kvalitásai a kritikus és idegenkedő befogadó számára is kétségtelenek. Ráadásul nem „egyszerű” „művészfilmről” van szó: a történet és az elbeszélés mód közérthető, követhető, lineáris, realiztikus. (Az elbeszélés mód persze tartogat értelmezési kalandokat és meglepetéseket.) A nagyközönséget reprezentáló közösségi filmfórumokon azonban világos, mennyire szélsőségesen megosztó is a film. Az IMDB-n sorjáznak a 10*-ok és az 1*-ok és az ezeknek megfelelő *review*-k, a mennyei hozsannák és a pokoli szidalmazások. A hozsannázók zöme „a hit” vagy/és „a szerelem” csodás diadalát látják a filmben. Úgy vélem (az alábbiakban részletesen kifej-

tem), hogy őket megtéveszti a film. Olvasataik látványosan felszínebbek és közhelyesebbek, mint a szidalmazóké. Nem veszik észre, hogy Bess istene valójában gonosz. (Ld. alább *A harangok értelmezése*.) Ám a szidalmazók is többnyire csak addig jutnak, hogy felismerik és leleplezik a főszereplőnek és a filmnek ezt a démoni karakterét: csodálkoznak, hogy mit szentesítenek a harangok ezen a hihetetlenül szomorú történeten, amelyben ocsmányul elbukott mind a hit, mind a szerelem. De valamiért ezt a nyilvánvaló értelmezési kettősséget (félrevezetést? csapdát? tesztet?) nem tekintik a szerzői szándék részének, és így nem is kombinálnak tovább. Az ő számukra így ez mindenekelőtt egy „beteg” film marad (ez a leggyakoribb jelzők egyike a szidalmazók részéről).

Érdekes, hogy a szerzői szándék f/el(nem) ismerése vagy tulajdonítása milyen mélyen irányítja a műértelmezést, és vele szoros ösz-

szefüggésben az értékelést is. Ha észrevesz-
szük és reflektáljuk Bess karakterének vagy
a harangok értelmezhetőségének szélsőséges
kettősségeit, ennek szisztematikus felépíté-
sét a filmben, akkor ezt tudatos művészi fo-
gásként kellene felfogni, amelynek művészi
erejét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy
ennyien áldozatul estek neki. – De az nem
a film hibája, hogy az értelmezők többsége
nem ismeri fel vagy el a film ironikus, provo-
katív, félrevezető, ambivalens jellegét?

Félrevezeti a film az értelmezők túlnyomó
többségét nemcsak Bess, hanem Jan szerepét
illetően is, amennyiben az ő perverz („be-
teg”) parancsának tekintik Bess áldozatho-
zatali koncepcióját. Perverz dolog ez a nar-
ráció részéről, mivel ugyanakkor szisztema-
tikusan aláássa ezt a sugalmazását. Bess az
ellenkezőjét csinálja annak, amire Jan való-
jában kéri. (Ld. alább *Az áldozat értelmezé-
se*.) Ezt a megtévesztést is gondosan építi fel
a narratíva. – De miért jó ez neki? Az elem-
zésekben és a konklúzióban igyekszem vála-
szolni e kérdésre is.

Követjük az irodalomórákon hangoztatott
bölcstantést (az utóbbi száz év összes jelen-
tős irodalomelméleti irányzata egyetért eb-
ben), hogy a műértelmezés a művet értelme-
zi, nem a szerzői szándékot akarja rekonstru-
álni, beazonosítani.

A tudatos ironia azonban kiélezi a szerzői
szándék rekonstruálásának, beazonosításának
problémáját. Itt a szerzői szándék és a meg-
nyilatkozás értelme egy döntő mozzanatuk-
ban azonosak. Ha nem ismerik fel az iróni-
át, az radikális félreértést eredményez (a töb-
bi trópus ritkán okoz ekkora félreértéseket).
De miért jó az iróniának ez a kockázat? Mi-
ért nem azt mondja, amit gondol? Miért nem
jelzi, ha nem azt mondja? Annál ironikusabb
egy megnyilatkozás, minél kevésbé van for-
málisan jelezve, hogy ironikus? Ez nem ma-
ga a szintiszta megtévesztés, becsapás? Nem.
Az ironia didaktikus és épületes. Az ismeret-
elméleti éberség trópusa. Szemantikai alakzat:
a megnyilatkozás lényeges tartalmi aspektu-

sainak, kontextusának, alanyának ismeretét
feltételezi vagy igényli. Megköveteli azt a tu-
dást, hogy formális jelzés nélkül is be tudjuk
azonosítani, hogy ki mit mond valójában.

Ha pedig számol azzal, megengedi, hogy
nem ismerik fel, akkor az ironia a megvilá-
gosodás szuszpenziója, időzített metaforá-
ja, metafiktív és metaleptikus alakzata. Azzal
a kockázattal együtt, hogy nem ismerik fel
azonnal vagy egykönnyen, növekszik az esetle-
ges későbbi felismerés drámaisága, megvilágo-
sodás-szerúsége. Így az sem könnyen dönthe-
tő el, vajon a mű kudarca-e, hogy az értelme-
zők többsége nem ismerte fel a megtévesztést.
Akárhogy is, az efféle radikális ironia (ahogy
az esztétikailag értékes művek általában) újra-
olvasást, újranézést igényel, mivel az elbeszé-
lés legalább olyan kalandos, mint a történet.

A *Hullámtörés* nagyon ironikus mű. Az ér-
telmezési kettősségek, az ambivalens olvasha-
tóság, ami a vadul ellentétes értelmezésekben
is megnyilvánul, kétségtelenül a mű egyik
legfőbb ambíciója. A dogmatikus és közhe-
lyes értelmezések csöbe húzása. Jól csinálja
és talán túlzásba is viszi. De nem is képes és
nem is akarja kontrollálni az összes ironikus
effektust, és lehetséges értelmezést, ami eb-
ben a bonyolult, érzékeny, provokatív műben
előáll. A *Hullámtörés* kevesek számára hibát-
lan mű (én sem tartozom közéjük), de min-
denképp érdekesebb annál, amit az értelme-
zések zöme eddig kihozott belőle.

A következőkben a film és az értelmezé-
sek két centrális és legtöbb félreértést okozó
mozzanatát vizsgáljuk meg közelebről, az
átlagosnál szorosabb olvasatban.

2. A harangok értelmezése

A film narrációja (elbeszélésmódja, szüzsé-
je) az események (a történet, a fabula) kétfé-
le értelmezését provokálja és élezi ki: egy vi-
lági, realiztikus, pszichológiai értelmezését
és egy metafizikus, vallásos, fantasztikus ér-
telmezését.

A *Hullámtörés* főszereplőjének, Bessnek meggyőződése, hogy kommunikál Istennel. Amikor imádkozik, „Isten” válaszol neki. Bess maga jeleníti meg őt. (Mindig haragos arckifejezés, feddő, dörgedelmes szavak.) Amikor Bess már nem bírja szerelme, friss férje, Jan távollétét (aki egy messzi tengeri olajfúrótornyon dolgozik), azért imádkozik, hogy hozza haza, hadd legyen vele együtt. Nem sokkal ezután Jant szörnyű munkahelyi baleset éri, szinte teljesen lebénul. Bessnek büntudata támad, hogy Isten ugyan teljesítette kérését, de az ő bűnös, telhetetlen vágyakozását büntette e fatális balesettel. Fejébe veszi, hogy áldozatokat kell hoznia, és ezek hatására Isten meggyógyítja Jant.

Bess e koncepcióját pszichotikus téveszmének tekinti környezete (sógornője, Dodo, vagy orvosa, Dr. Richardson) éppúgy, mint a legtöbb néző. Ám a történet kimenetelére mégis Bess koncepcióját látszik igazolni. Mindenekelőtt azzal, hogy Bess három „áldozatot” hoz, és mindegyik után valóban javul Jan állapota, azzal bezárólag, hogy az utolsó, teljes „áldozat”, Bess halála után Jan teljesen meggyógyul. Sőt, van két indirekt eset is, amikor Bess nem képes megtenni az „áldozatot”, ami után Jan állapota rosszabbodik. Ilyen egybeesések előfordulhatnak mindenféle metafizikai okság feltevése nélkül is. Semmi sem mond ellene annak a profán és realisztikus feltevésnek, hogy Jan állapota akkor is ugyanígy ingadozott volna, majd gyógyult volna fel, ha Bess nem követi el azokat a szörnyűségeket magával, amiket vallási és pszichotikus téveszméje „áldozatnak” vélt. De a narratíva mégiscsak a *Bess három „áldozata” (két elmulasztása) – Jan három javulása (két rosszabbodása)* szerkezet köré épül. Ezzel azt sugalmazza, hogy Bessnek igaza volt, az események az ő koncepcióját igazolják, „Isten” elfogadta az „áldozatát”. A hit győzött az ész felett, a csoda győzött az evilági törvények felett. Ezt nyugtázza a harangok csodája is a film végén.

A nézők sokasága számára a film végső sugallata valami ilyesmi. (Az én értelmezésem első látásra mindenesetre ez volt [még anno, 1996-ban]. Mivel tetszett ennek az értelmezési kettősségnek és ambivalenciának a kiélézése, erősen fanyalogtam a harangokon.) Ugyanakkor az alaposabb értelmezés erősen kétségessé teszi ezt az olvasatot.

Hasonló értelmezési konfliktus köré szerveződik E.T.A. Hoffmann *Homokember* c. elbeszélése, amelyben a főszereplő, Nathanael gonosz, démoni erővel rendelkező embernek tartja Coppelius ügyvédet (és Coppola szemüvegárust), aki tönkre akarja tenni az életét. Ám Nathanael szerelme, Clara kételkedik abban, hogy ilyen démoni erők léteznének, és mindezeket csupán szerelme hamis, örült képzelgéseinek tartja. A novella érdekes módon nem tisztázza, melyik értelmezés lehet az igaz, sőt, mintha az lenne a fő ambíciója, hogy mindkét értelmezésre jócskán legyen „bizonyíték”, de egyik se legyen biztos. (Ennek megfelelően igencsak szórja az értelmezéseket. Van, amelyik biztosra veszi, hogy Nathanaelnek van igaza, Coppelius démoni erővel bír, Nathanael az ő áldozata, és a történet varázsmese. Van, amelyik biztosra veszi, hogy Clarának van igaza, Coppelius normál ember, voltaképp Nathanaelben hatalmasodtak el a sötét erők, és a novella az ő örületének realiztikus története. Sőt, van olyan értelmezése is a novellának, amely szerint Clara a gonosz.)

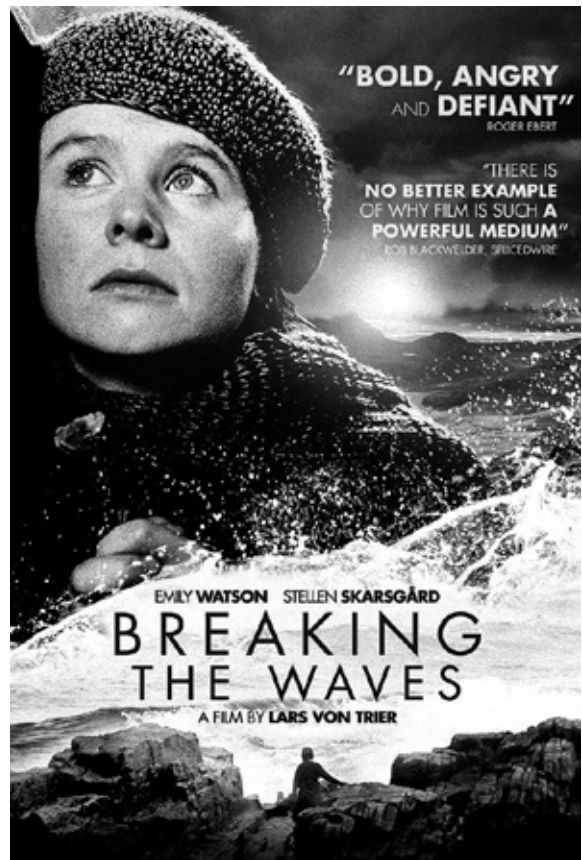
A *Hullámtörés* mintha végül, váratlanul, saját eddigi műfaji kereteit áthágva, döntene a metafizikai-vallásos és a pszichológiai-világi értelmezés között. A film utolsó jelenetében a tenger közepe felett az égen kongó (és a radaron nem látható) harangok csodája Isten jelenlétének jele, sőt, mintha e jellel Isten elégedetten nyugtázná az események ilyenén kimenetelét.

Az eddig intenzíven, „dokumentaristán” realiztikus történet e csodával, úgy tűnik, érvényteleníti a pszichológiai-világi értelmezést. Pedig ez gondosan és jól van felépítve, és

tartogat érdekességeket. Sőt, enélkül a másik sem értelmezhető. (Pl. az áldozat tematikus problémája, ld. alább a 3. részben.) Másfelől érdeemes konkrétan is belegondolni a metafizikai-vallásos értelmezés (neadjisten „a hit”) totális győzelmének e megtestesült szimbólumába. Elsőre talán ártatlan idilliumnak tűnnek ezek az égen kongó harangok, de mit is hagy jóvá, ünnepel velük Isten? A vallási vagy pszichológiai tébolyt, ami eluralkodott Bessen? Ezt a szomorú esetet? Elég beteg dolog lenne.

Ami korántsem idegen Lars von Triertől (aki a forgatókönyv társszerzője is), de ezt inkább rászedésnek, provokációnak mondanám. Az értelmezési kettősségek kiélezése, az ambivalencia erősítése túl szisztematikus ahhoz, hogy ne a szerzői szándék leglényegesebb elemének lássuk (Hoffmann *Homokemberéhez* hasonlóan). Jól igazolható, hogy a harangok ironikusabbak annál, mint amilyenek elsőre látszanak. (És persze amint az irónia elszabadult, a szerzői szándék maga is ennek játékvá válik. Az irónia „mindent bevon szívóörvényébe” – mint Paul de Man mondja. De végső soron az irónia nem az elveszejtés, hanem a biztos tájékozódás trópusa, mint Jankélévitch hangsúlyozza. Mindenesetre az a különleges trópus, amely a leggyakrabban fordul elő a szerzői szándéktól függetlenül, sőt annak ellenére is.)

Bess figurája összetett. Karaktere és áldozathozatali koncepciójának kialakulása realiztikusan és aprólékos gondossággal van felépítve. Vallási szempontból is logikus és pszichológiai szempontból is. Sok tulajdonsága, aspektusa teszi őt pozitív, rokonszenves hőssé. Istenképe, vele való „kommunikációja” és áldozathozatali koncepciója azonban egyszerre pszichopatologikus és antikeresztény – nem minden, de néhány döntő aspektusában. Bess

vallási gyakorlatát – hogy az imájára „Isten nevében” ő maga válaszol (lemélyített hangon, szigorú arccal) – még a vallásosak többsége is inkább profán, pszichiátriai jelenségként értelmezi, sőt, esetleg gyanakvó azzal az emberrel kapcsolatban, aki, mint Bess, „Isten-t játszik”.

És milyen istent? A realiztikus-pszichológiai és a vallásos értelmezés szempontjából is érdekes és döntő kérdés, mennyire ortodox, illetve mennyire elterjedt a kereszténységben ez az istenkép. Aki Bess kétségbeesett imáját, hogy többet szeretne lenni férjével, úgy „teljesíti”, hogy eltöri a gerincét és örökre lebénítja. A bibliai Isten-e az, amelyik aláírja ezt az „áldozati” konstrukciót, miszerint minél bűnösebb, kínosabb, öndestruktívabb cselekedetet visz véghez Bess, ő annál inkább meg-

gyógyítja Jant. – Ha e konstrukció győzelmét zengik a harangok, az teológiailag, etikailag és esztétikailag is egy zagyvaság.

Ez az a pont, ameddig az egyszerű hozsanzók többsége nem jut el. És ez az a pont, amin az egyszerű szidalmazók többsége nem jut túl. Úgy látszik, elég keresztény közhe-lyekkel leönteni a figurát és a sztorit, és jó-hiszemű keresztény és nem keresztény nézők sokasága nem veszi észre, hogy Bess hite és „áldozata” inkább sátáni. Semmilyen keresz-ténység-konceptióba nem fér bele, hogy jó-téteménye ellenszolgáltatásaképpen Isten va-lakit szörnyű bűnökre sarkall. Akik pedig na-gyon is észreveszik e démóniát, zavarban van-nak, hogy mit is akar Isten / Lars von Trier üzenni a harangokkal. Talán sátánista?

Másfelől azonban nem annyira unortodox, és meglehetősen elterjedt vallási képzetekbe illeszkedik Bess koncepciója. Ezért is mond-hatjuk realiztikusnak és pszichológiailag is hitelesnek. Bess haragos, büntető istenképe talán egyoldalú, de az ószövetségi isten meg-határozó jellemvonásait viseli. A kereszténység az önfeláldozás és a szenvedés kultusza is. Bess koncepciójának minden elemét megtaláljuk a Bibliában és a keresztény vallásgya-korlásban (a beteg és zagya dolgokat is be-leértve). A narratíva és Bess sorsa pedig kife-jezetten kielezi azt a keresztény teológiában sem tisztázott problémát, hogy Isten milyen mértékben avatkozik bele, irányítja vagy nem a földi eseményeket. A keresztények között is megtaláljuk mindkét szélső álláspontot (teiz-mus vs. deizmus) és rengeteg közbülsőt. Bess szélsőséges teista. A Biblia is inkább az, mint nem. A modernkor azonban a deizmus felé tolt a kereszténységet.

Kénytelenek vagyunk felvetni az ironikus olvasat lehetőségét, mert a profán síkon egy realiztikusan, hihetően felépített, jól kidol-gozott pszichológiai esettanulmányt látunk, a metafizikai síkon pedig (legalábbis ami Bess koncepcióját, hitét illeti) egy gyanús zagyva-ságot. Fura lenne a narráció részéről, ha az utóbbi valóban annullálná az előbbit.

Az ironikus kettősség és ambivalencia nemcsak a narrációban éleződik ki, hanem a főszereplő Bess figurájában is. Pozitív hős-e Bess? A baleset előtt igen, a baleset után nem. Lényében igen, vallásában nem.

A falusi Lelkész és gyülekezet vallásossá-gának ábrázolásában egyértelmű keresztény (presbiteriánus protestáns) dogmatizmus-kri-tika van. Ők nagyjából szintisztán negatív szereplők, mindenki szempontjából ellen-szenvesek. Ridegek, kevélyek, vádaskodók, szeretetlenek. Bess az ellentétük: alapvető-en kedves, alázatos, jóindulatú, szeretetteljes. Egy dologban azonban „megfertőzték” Bess-t: az ő „Istene” ugyanaz a haragos, életellenes, gonosz isten, mint a Lelkésze és a falué. Ezt az ambivalenciát minuciózusan dolgozza ki a film. Ez az isten sok mindenben emléke-zet a bibliaira, de csak a sötét oldalára. Bess számára csak ez a haragos Atya létezik. (És mintha a Fiú, az isteni szeretet princípiuma sehol sem lenne.)

A harangok csodáját egyáltalán nem készí-ti elő a film. Mintha földhözragadtan doku-mentarista módon követné hétköznapi sze-replőinek éppen hogy nem túl csodás életét. Mintha egy ateista száraz pszichológiai ta-nulmánya lenne egy érdekes esetről. Pl. Bess „beszélgetéseit Istennel” nem misztifikálja a film, semmivel sem támogatja Isten tény-leges jelenlétének érzetét, ellenkezőleg: csak Bess arcát látjuk (Emily Watson nagyszerű alakításában), amint gyermeki együgyűség-gel konfabulálja és szólatatja meg „Istent”, aki egy nagyon is földi, korlátolt felnőttnek, egy igazi rossz szülő/pedagógus típusnak tű-nik. Nehéz kinézni belőle a világ teremtő-jét. Mintha félig a helyi Lelkészből és a Vé-nekből, félig Bess anyjából lenne összerakva. Mindig mérges, kioktató, feddő, lekezelő, és önzőséggel vádolja Bess-t – ami az egyik leg-igaztalanabb vádaskodás épp Bess esetében. Pl. (134:25–52):

BESS: Father, why aren't you with me?

BESS: [*as God*] What do you want from me?

BESS: Where were you?

BESS: *[as God]* Oh, don't you think I have other people who want to talk to me?

BESS: I hadn't thought of that.

BESS: *[as God]* There's this silly little thing called Bess who keeps on wanting me to talk to her, so my work's been piling up a bit.

A baleset utáni „beszélgetés” (58:05–59:25):

BESS: Father... Are you there? Are you still there?

BESS: *[as God]* Of course I am, Bess. You know that.

BESS: What's happening?

BESS: *[as God]* You wanted Jan home.

BESS: I've changed my mind. Why did I ask for that?

BESS: *[as God]* Because you're a stupid little girl, Bess. I had to test you. Your love for Jan has been put to the test.

BESS: Thank you for not letting him die.

BESS: *[as God]* You're welcome, Bess.

Ez inkább egy rosszindulatú zsarnok, mint egy kegyes Jóisten.

Ugyanakkor Bess koncepciójának kifejlődését nagyon aprólékosan és konzisztensen kibontja a film. Bess „bűnös”, Jan hazahozataláért könyörgő imájában megtalálhatjuk a „tragikai vétséget”, azt a pontot, ahol Bess egy pillanatra nem volt makulátlan (ld. alább kiemelve), ami „jogosan” válthatta (volna) ki Isten rosszallását. (48:32–49:25):

BESS: I can't wait.

BESS: *[as God]* This is unlike you, Bess. Out there, there are people who need Jan and his work. What about them?

BESS: **They don't matter. Nothing else matters.** I just want Jan home again. I pray to you, oh please. Won't you send him home?

BESS: *[as God]* Are you sure that's what you want?

BESS: Yes.

De „Isten” sehol nem utal vissza erre a pontra. Ezt az imát is tekinthetjük a szokásos konfabulációnak, ám itt a szerző / a narratíva megintcsak a metafizikai trükköt veti be, hiszen ezt a „beszélgetést” Bess a baleset előzményének, kiváltó okának, prófécijának tekintti, és a történet kimenetele masszívan Bess koncepcióját látszik igazolni.

Ez az állandóan haragos „Isten” egyszer megengedő váratlanul, miután Bess elköveti első bűnét, alias „áldozatát” (91:25):

BESS: Forgive me, Father. I have sinned.

BESS: *[as God]* Mary Magdalene sinned, and she is one of my beloved ones.

A második bűn („áldozat”) utáni imánál nem hajlandó „válaszolni” Bessnek (hosszú csendjelenet). Vagy nagyon elfoglalt, vagy szóra sem méltatja Besst e tényleg kétségbeejtő helyzetében. De közvetlenül a harmadik, végzetes „áldozat” előtt, mikor Bess megy a hajón a szadista bűnözőkhöz, váratlanul „válaszol”, és biztosítja Besst, hogy „igen, veled vagyok”. Az sem tűnik egészen ortodox Istennek, aki Bess elkárhozását szabja Jan életben maradásának feltételül (100:06):

BESS: Am I going to go to hell?

BESS: *[as God]* Whom do you want to save, yourself or Jan?

Ez a démónia legalább olyan egyértelmű és meghatározó, mint a történet mesei hármásának sugalmazása, miszerint Isten elfogadja Bess „áldozatait”, ezért „javít” Jan állapotán, és amikor a nő teljesen feláldozza magát, akkor a férfit teljesen meggyógyítja. Eszerint a metafizikai-vallásos értelmezésnek éppúgy annullálnia kell Bess koncepcióját, ahogy azt a realiztikus-pszichológiai értelmezés teszi automatikusan. Ugyanakkor a harang kétségkívül metafizikai megjelenése arról tanúskodik, hogy az elbeszélő (a narráció) „hisz a csodában”, vagy legalábbis a sztori biztosan tartalmaz legalább egy csodás elemet, vagyis

„kötelező” a metafizikai-vallásos értelmezés, akkor is, ha Bess hite és koncepciója hamis volt. Ez nemcsak egy profán történet egy isten nélküli világban. Ám a harangokat kongató isten nem azonos Bess istenével.

A harangok fontosságát, a csoda komolyságát kiemeli, hogy gondosan bele van szőve a történetbe. Nemcsak egyszerűen az van, hogy lemegy a történet, aztán megjelennek a végén a harangok, mint afféle „szimbólumok” – ezt tekinthetnénk egy a történettől meglehetősen független, szeretlen, odabigyesztett „retorikai” elemnek. (Formailag van egy ilyen hatása, ld. alább.) A harangok az utolsó jelenet, az egész történet csattanójának szerves része. Az éjszakai temetést követő napon Jant a munkahelyi kabinjában ébresztgeti barátja izgatottan, hogy jöjjön: „ezt nem fogod elhinni”. Jan igyekszik, döcögve, de már a saját lábán. Amit először is meg kell néznie, az a fúrótorony radarképernyője. Jan nézi, nézi, de nem lát semmit. Hát ez az, vonsoolja tovább a barát Jant a külső fedélzetre, ahol a munkások elbűvölve hallgatják a nem-tudni-honnan jövő harangzúgást, többen az égre szegezett tekintettel (bár ők se látják, csak hallják), majd egy „mindentudó elbeszélő” nézőpont-váltás, fentről, az égből, közelről látjuk a zúgó harangokat, köztük pedig messze alant az olajfúrótoronyot.

A harangok csodája aligha értelmezhető másként, mint („az igazi”) Isten jóváhagyásának jeleként. Az ironikus olvasatban viszont ez nem egy szörnyű, hanem egy bölcs Isten jele. Eszerint Bess halála ugyan tragikus, de...

Így lett rendesen eltemetve. Van remény, hogy a lelke nem a pokolban végzi. – Ez az elsődleges, motivikusan igazolható jelentése a harangoknak.

A harang motívuma így merül fel a film legelején: a helyi templomnak nincs harangja. A lakodalom alatt Jan barátja így szól a falu vallási vezetőihez, a Vénekhez (5:50):

JAN'S FRIEND: Ring the bells, then.

HEAD OF THE ELDERS: Our church has no bells.

JAN'S FRIEND: That's not too fun, is it?

Az utóbbi mondat a Vének viselkedésére is utal, akik a lakodalmi vidámság és hejehuja közepette is a szokásos karótnyelte szigorral szemlélik az eseményeket. Mindenesetre ez egy *(no) bell = (no) fun* azonosítás. Később Jan is rákérdez a harangok hiányára a Lelkésznél, aki azt feleli: „nincs szükségünk rá Isten imádatához”. Ez jelzi a falubeliek vallásának absztrakt, érzékiség-ellenes voltát.

A narratívának fontos motívuma, hogy hova kerül a halott Bess teste (és lelke). Ahogy

életében, úgy halálában is kiátkozza a helyi vallási közösség, nem adja meg neki a végtisztességet, nem engedi a rendes temetőbe temetni, sőt a Lelkész temetési beszéd gyanánt már küldi is a pokolba. De ők csak homokzsákokat temettek, mivel Jan és munkatársai előzőleg sikeresen kilopták a holttestet a koporsóból, hogy tisztességesen, a tengerbe temethessék el. Ez az utolsó előtti (éjszakai) jelenet, az utolsó pedig (reggel) a harangzúgás. Ez a szekvenálás azt sugalmazza, hogy a harangok mindenekelőtt ezt nyugtázzák: a temetés így volt korrekt. Janék temetéséhez maga Isten szolgál harangokkal. A falubeliek (akik az isteni ítélőszék helyett már dönteni véltek, hova kerül Bess lelke) temetését viszont nem szentesítette semmiféle harangzó.

A harang–hangszer–zene asszociációs soron ide kapcsolható a film legelső jelenete, melyben az „idegenekkel” kötött házasságot ellenző vének kérdésére, hogy „mi értéket hoztak nekünk az idegenek?”, Bess azt válaszolja: „a zenéjüket”. Ami a film sugalmazása szerint a nemzetközi pop- és rockzenét jelenti (Jan vagy az olajmunkás haverjai zenei képességeire nem utalhat, hiszen ilyesmi nem jelenik meg a filmben), amely hangsúlyosan jelenik meg a film fejezeteinek elején; ezek a 70-es évek nagy pop-rock klasszikusai; mindegyiknél fontos a szöveg is.

Csak a történet elmondására vonatkozik, hogy a film nem készíti elő a harangokat. A történet elmondásával (mely nagyrészt megfelel a „Dogma 95” filmkészítési irányelveinek, dokumentarista, állandóan kézben a kamera, filmzene tilos stb.) azonban élesen szemben állnak a film fejezetcímei: ezek állókép-, mesekönyv-, képeslap-szerűek, a „kamera” rögzített, és érzelmes zene szól alattuk. (Egy dogmatizmus-ellenes filmben hiba lenne fundamentalistán betartani a saját – és szintén protestáns mód szigorú – Dogmáját.) Hét ilyen fejezetcím, képeslap, zeneszám van. – Vagy nyolc? A film utolsó képe a harangokkal ugyanilyen hangszerelésű: álló kamera, mesés, és ha nem is érzelmes pop-rockzene, de érzelmes keresztény zene szól alatta: harangzúgás.

Az ironikus értelmezés szerint a harangok az első és egyetlen isteni „beavatkozás” (vagy inkább csak jel) a filmben. A narratíva ironikus olvasata csak akkor érvényes, ha Isten egyáltalán nem avatkozik bele az eseményekbe (vagy legalábbis semmiképp sem Bess elképzelései szerint). Ironikus, hogy a teológiai olvasat is csak akkor érvényes. Ha Bess koncepciója igaz, akkor Isten nem jó. Bess nem gonosz, de a koncepciója és „Istene” igen. Bess öndestrukciója igazságtevés volt, mivel valóban győztek benne a destruktív, gonosz erők.

Mindenki szempontjából kárhozatos gondolatokba és cselekedetekbe zúllott. A harangok ezt nem szentesíthetik, még akkor sem, ha az „igazi” Isten nyilván nemcsak a bukott Bess látja, hanem az angyalit, a szeretetteljeset is. Az biztosan állítható, hogy Isten szentesít valamit a harangokkal. Azáltal, hogy ez a film utolsó jelenete, hajlamosak vagyunk a történet egészére vonatkoztatni. De amire biztosan vonatkoztatható, az csupán Janék temetése. De ebből is levonható egy messzemenő következtetés. A narratíva igazi, a harangok csodájával tényleg megnyilatkozó istene nem vaskalapos keresztény, hiszen Janék temetési „szertartásán” senki sem vet keresztet. Másfelől akármennyire is az ő nevében celebrálják a falubeliek a temetési szertartást, ezt nem szentesíti a harangokkal. Elfogadja Janék vallástalan, humanista kegyességét és elutasítja a falubeliek kegyetlen (és már csak emiatt is hamis) „kereszténységét”. Ez utóbbi kritikája egyébként is a mű értelmezésének egyik legbiztosabb pontja, a film egyik fő „mondanivalójának”, a szerzői szándék egyik fő csapásirányának tekinthető – ezt biztosan nem nyeli el az ironia „szívőörvénye”.

De vegyük észre azt az ironikus húzást is, hogy „a szerző”, a narratíva a harangokkal megismétli Bess „szent” vagy blaszfém vindikációját: érzékileg, tényszerűen jeleníti meg „az igazi Istent” (az „isten csodát”). Ez az isten tehát közelebb áll Jan világgképéhez, mint Bess istenképéhez (mely lényegében azonos a falubeliek istenképével – még akkor is, ha Bess konfliktusban van velük, és kiátkozzák).

A karakter és a történet összességében nem támogatja azt, hogy Bess balsorsa, eltévelyedése szükségszerű volt. Ennél összetettebb, ambivalensebb. Semmiképp sem egy ösgonosz, aki megérdemelte volna ezt a sorsot, vagy predesztinálva lett volna rá. Inkább ellenkezőleg. Bess fura, nem teljesen normális, de sok esetben inkább jó értelemben. Számos jótulajdonsága van: nagyon is boldogságra képes embernek látszik.

A szerencsétlenséget azonban nem bírja feldolgozni. Ezt lehetetlenné teszi számára, hogy a balesetet Isten cselekedetének / büntetésének hiszi (és nem véletlen eseménynek). Bármily szokásos is az efféle hit, logikailag igen problémás összeegyeztetni Isten jóságának, igazságosságának hitével. E hit és bűntudat megjelenése a történet abszolút fordulópontja: eddig tartott a boldog románc, és innentől indul a tragikus dominó feltartóztathatatlanul, hatalmasodik el az ördögi téveszme. Ha teológiai példázatként akarjuk olvasni (Jézus és a kereszténység kedvenc „műfaja”), akkor a történet alakulása masszívan azt „demonstrálja”, hogy a teista determinizmus pusztító.

Egy ilyen tragikus kimenetelű esetről a modernkori narratívák (a hollywoodiak is) több, egyértelműbb ómenekkel szoktak operálni. Amik (legalább utólag felfedezhetően) előrevetítik, ami jönni fog, a főszereplő sorsát, avagy tudósítanak a lappangó fátumról. Ezek hiánya a *Hullámtörés*-ben a teológiai és pszichológiai problémákra irányítja a figyelmet, és realiztikusabbá, profánabbá, esetlegesebbé teszi a történetet és értelmezését. (Amit aztán a harangok elbizonytalanítanak.) De azt is lehet mondani, hogy a *Hullámtörés* egy klasszikus tragédia, ahol számos körülmény összjátéka vezet a végzetes kimenetelhez, aminek nem sok köze van az etikai igazságtételhez. A pozitív hős nem azért bukik el, mert megérdemli. (Noha nem makulátlan, és tragikai vétsége rendszerint logikailag vagy szimbolikusan összefügg a végső tragédiával.) A modernkori narratívák és értelmezők ugyanakkor nemigen tudnak eltekinteni a történet alakulása és az etikai igazságtétel viszonyától. (Ez a kereszténység és a felvilágosult haladáseszme együttes hatása; ezek számára a görög tragédia hőseinek sorsa túl „vak”. De mindkettőben létezik a sors iróniája.)

A filmnek van egy aprónak tűnő, mégis meghatározó narratív hibája. Jan és Bess nem beszélnek házasságuk legtriviálisabb dolgairól,

jövőjükről? Pl. akarnak-e gyereket és mikor? Jan az olajfúrótornyon, az Északi-tenger közepén akar maradni az idők végezetéig? Egy ilyen életvidám ember ott akarja letölteni az életét? Ilyen kemény munkahelyeken sok pénzt fizetnek, ide ezért mennek a munkások, pár év alatt megszédni magukat (esetleg kipróbálni keménységüket), nem azért, hogy ott öregedjenek meg. Ha – egy realiztikus scenárió szerint – világos lenne, hogy Jan pár évig fog ott dolgozni, utána gyerekek-család, akkor azt Bess biztosan kibírná, támogatná, nem imádkozna kétségbeesetten azonnali és mindenáron való hazajöveteléért és minden jól alakulhatna. Nem realiztikus, hogy ezekről egyáltalán nincs szó az egyébként realiztikusan, gondosan, aprólékosan, konzisztensen kidolgozott narratívában. Ezzel mitikus fátummá teszi a szétszakítottság helyzetét. Felerősíti e hibát, hogy a sztori egyébként kielezi, hogy Bess mennyire nem tudja elviselni az elválást, ld. a hosszas melodramatikus jelenet a harsogó helikopterzajban hisztiző Bessel. Mivel ez a narratív lapszus lényegi összetevője Bess balsorsának, egy indokolatlan melodráma- és tragizálásigény tünetének mondható.

3. Az áldozathozatal értelmezése

A filmről szóló populáris írások 90+% a készpénznek veszi, hogy Jan „perverz”, és Bess áldozathozatali koncepciója lényegében Jan agyszüleménye, sugalmazása, sőt utasítása.

„When he is injured and paralysed in an accident and can no longer have sex, he decides to get his jollies by having his wife act as a prostitute and then tell him all about it – so HE will feel alive!” (Ishallwearpurple, imdb.com)

„Egy végtelenül nyomasztó és unalmas film, amiben a megnyomorodott férj ráveszi a feleségét, hogy mással k*féljen, és mesélje el ne-

ki. Az elmebajos nő hiszi, hogy a férje azért marad életben, mert ő ezt megteszi.” (Éduah, port.hu)

„So far this is melodrama; then it goes mad. With a pornographer's ingenuity, Jan thinks of a way to rekindle his own sexual vitality while testing Bess's devotion. Without Bess's help in this, he says he will die.” (Janet Maslin, NY Times)

„Jan ugyanis arra kéri feleségét, feküdjön le más férfiakkal, mert úgy hiszi, a nő élményeit hallgatva meg fog gyógyulni. Bess pedig fanatikusan engedelmeskedik férjének. [...] Jan a testiség mártírjává teszi a feleségét. De nemcsak azért, mert hisz abban, hogy ettől meggyógyul, hanem mert ezzel szexuális fantáziáját is ki tudja élni és elégíteni.” (Földényi F. László, Filmvilág)

Őszintén szólva meglep, hogy ez az értelmezés ennyire egyeduralkodó. Ez Jan karakterének és szándékainak teljes félreértése. Két párbeszéd erősen sugalmazza, de egyébként kifejezetten nem támogatja a film. Bess koncepciójához Jannak vajmi kevés köze van. Ezt részletesen elemezzük az alábbiakban. Kétségtelenül tudatosan építi fel a film ezt a félreértést. Hogy miért, arra is próbálunk válaszolni.

Valóban ide kapcsolódik Jan „tragikai vétsége”, de az nem a szexuális aberráció, hanem a kétségbeesett türelmetlenség, ami szeretetlenségbe csap át.

Mindketten igazán és autentikusan szeretik a másikat. Jelentős különbségeik csak még izgalmasabbá tették találkozásukat és kapcsolatukat. De a balesettel a kapcsolatuk is balesetet szenved. Mindketten totálisan önzetlenül viselkednek a másikkal – ám saját szerelemeszményük és erkölcsi világképük szerint. Különbségeik immár ellentétékké éleződnek és tragikus félreértés-sorozattá eszkalálódnak. – Nézzük az ügyet közelebbről.

Jan alapvetően normális. A film elején részletesen bemutatott testi kapcsolatukban

semmi sem utal semmiféle perverzióra. El- lenkezőleg, Jan figyelmes, megértő Bess na- ivitásával és tapasztalatlanságával, szelíden, játékosan, sikeresen haladnak előre szexuá- lis téren, ezt Bess boldogságából is láthatjuk. Jan nem prúd, de sohasem alpári (mint oly- kor barátai). Bess iránti szerelme igazi, au- tentikus és komplex; már csak azért is, mert Bess viszonszerelme is az. Ld. például a plá- tói mozijelenet, amikor Jan elbűvölte nézi a filmet elbűvölte néző Bess arcát.

Bessnek fontos a szexualitás, ez sok uta- lásból kiderül. Korábban nagyon messze volt tőle. Most hirtelen csöppent bele (szemben Jannal, akinek korántsem Bess az első). Úgy tűnik, jól sikerült a beavatódás. A néhány szeretkezés-jelenet, amit látunk, arról tanús- kodnak, hogy Bess nagyon is ráérzett a do- logra. Örül, hogy a *love* spirituális jelentése mellett megismerhette a testi jelentését is. Ta- lán túlságosan is, legalábbis „Isten” előtt kis- sé szégyelli, igyekszik bagatellizálni. Összes- ségében azonban az ő szexualitásában sem lá- tunk semmi perverzióra, aberrációra utalót.

Kapcsolatuk nem sért vallási elvet, nem okozhat lelkiismereti konfliktust: a jó ne- mi élet lehet ugyan gyanús a vallási bigott- ság számára, de a házasságon belül legitim. Kapcsolatuk egyáltalán nincs predestinálva arra, ami történetesen a végzete lett. A vég- zet a balesettel kezdődik, pontosabban azzal, hogy emiatt Bess magát vádolja (és ezt nem mondja meg Jannak).

A balesetre Bess elsődleges reakciója, hogy naphosszat ott ül a lebénult Jan mellett. Ez tőle normális és logikus. Szintúgy normális és logikus Jan elsődleges reakciója erre. Nem akarja, hogy Bess, ez a jobb sorsra érdemes fi- atal lány azzal töltse az életét, hogy egy örök- re lebénult, magatehetetlen báb mellett üljön naphosszat. Menjen, éljen. (Dr. Richardson is erre biztatja Besst.)

Besst nemcsak a hűség, de a keresztény jó- tékonyság, az elesettekről gondoskodás pa- rancsa is vezérli, automatikusan, megfontolás nélkül. Jan és a modern individualizmus vi-

lágképében ez már nem ilyen egyértelmű. Jan számára így nem érdemes élni, Bess számára erre gondolni is szentségtörés. (Ld. még a je- lenetet, amikor az orvosok felvetik Bessnek az eutanázia lehetőségét.)

Jannak az élet nem élet szex nélkül, fő- leg a szerelmi és a házaselet. Ez az egyik el- ső gondolata a szerencsétlenség kapcsán. Eb- ben semmi aberrált vagy perverz nincsen. Jan normális és önzetlen, amikor ezt nemcsak sa- ját, hanem Bess számára is végzetes veszteség- nek gondolja. És az első, amiről biztosítja őt, hogy nyugodtan keressen magának egy fér- fit. Bess ezt a tanácsot nagyon rossz néven ve- zzi, haragosan reagál rá. Itt vesznek össze elő- ször, itt kezdődik a félreértés közöttük, itt vi- láglik ki kettejük „szerelem”-felfogásának kü- lönsége. (70:20–71:27)

BESS: Happy birthday.

JAN: I'm finished, Bess.

BESS: No.

JAN: You could take a lover without anybody noticing... But you can't divorce me: they'd never let you.

BESS: [*saddening face, starts to go out*]

JAN: Bess...

BESS: No. No. [*leaves the room, seconds later comes back, hysterically crying*] Is that what you think I want? You cripple!

Bess a személyhez való mindenekfeletti hű- ség embere, Jan az individualista, örömelvű kapcsolat embere. Jan szerint, ha nincs öröme valakinek egy kapcsolatban, akkor attól meg kell válni. Bess számára ez elképzelhetetlen, ő komolyan veszi, hogy együtt jóban-rossz- ban és csak az ásó-kapa-nagyharang válasz- thatja el őket, akármi jön. Ez az ártalmatlan- nak látszó „dogmatikai” különbség / ellentét közöttük valójában egy mély és meghatá- rózó szemléleti különbség / ellentét is: a közép- koriasan vallásos Bess számára az elválás szó- ba se jöhet, a modernkori világi Jan számára megengedhető, sőt olykor, mint jelen eset- ben, szükséges is.

Mindketten a saját életszemléletüknek, szerelem-fogalmuknak megfelelően, és az önzetlenség jegyében viselkednek. Paradox módon ezért vesznek össze. Mindegyik a saját hitét, meggyőződését akarja érvényre juttatni, egymásnak ellentmondó önzetlenség-fogalmaikkal. Jan akkor érezné magát inkorrektnek és önzőnek, ha elfogadná Besstől azt a szerinte értelmetlen, önsorsrontó és Jan számára terhes áldozatot, hogy mellette maradjon. Jan javaslata, sugallata, „parancsa” Bessnek végig ez: *ne hozz értem áldozatot*. Nem éri meg, én egy semmi vagyok és maradok; te meg egy eleven, szeretetre méltó fiatal lány vagy, menj, élj! Ne pazarold egy bábra az életet! Kopj le rólam! Ez Jan legfőbb intenciója, és egyre türelmetlenebbül veszi tudomásul, mennyire képtelen erre Bess.

Nemcsak Jan, de a normalitást képviselő Dr. Richardson és Dodo fő aggodalma is az, hogy Bess kizárólag Janon csüng, csak vele van elfoglalva, ő tölti be minden gondolatát és pillanatát. A vallási és a szerelmi örület egymást támogatják. Mindketten figyelmeztetik is Besst, hiába.

Jan alapállását világosan jellemzi, hogy hamar öngyilkosságot akar elkövetni. A kiborult gyógyszeresüveg zajára besiető Dodónak Jan elmondja tettének okát. Dodo azonban figyelmezteti rá, hogy Bess ezt az egészet teljesen másképp látja. (73:43–74:58)

JAN: You must admit that she was... She was happy when we got married. She blossomed... Didn't she? I can't just lie here. I can't even make love to her. **She's got to get out of here. She's got to get on with life. Help me to set her free.**

DODO: She'd do anything for you, Jan. You know that. **She don't care anything about herself... But she'd do anything for you...**

Just to see a smile on your face. Do you understand me?

JAN: Yeah. You're right. Thanks for telling me.

Jan meghatottan veszi tudomásul a figyelmeztetést. Ugyanakkor ez az ellentét végig megmarad és csak éleződik közöttük. Nem sokkal ezután Jan elveszíti az eszméletét, újra kórházba szállítják, mindenki pánikban. De Jan viszszeri eszméletét. Mielőtt Bess bemehetne hozzá, Dodo kioktatja Besst (76:17–76:31): „Why don't you try listening to what he says, Bess? It's up to you. He ain't got anyone else. You could give him the will to live. That's more than any doctor can do.” Ennek és a következő jelenetnek az egymásutánja jól jellemzi a narrációt, a történetészövés egészét, és Bess koncepciójának kialakulását. Helyenként kicsit ponyvaregényes, vígjátékos, de a klasszikus tragédiára is jellemző, ahogy összecsengetnek dolgok, ahogy a félreértések rendszere megképződik. Dodo itt olyan jótanácsokat ad (Bess figyeljen jobban arra, amit Jan mond; csakis Bess tudja táplálni benne az életakarást), amik a következő jelenetben a démonia és a végzetes félreértés elemi komponenseivé válnak.

Jan, aki Dodo intésére túltette magát az öngyilkossági gondolon, megpróbált valami „életszerű” ötletet kifundálni. Nem nagyon sikerült neki, mindenesetre rögtön előáll vele (76:50–81:56):

JAN: Love is a mighty power... Isn't it? If I die... It will be because love cannot keep me alive. But I can hardly remember what it's like to make love... And if I forget that, then I'll die. Remember when I phoned you from the rig? We made love without being together.

BESS: Do you want me to talk to you like that again?

JAN: I'd love to. Bess. I want you to find a man to make love to. And then come back here and tell me about it. It will feel like you and me being together again. Now, that... That will keep me alive.

BESS: I... I can't.

JAN: This morning when I... when I told you to get a lover, it wasn't for your sake. It

was for my sake... Because I don't want to die. I'm afraid. Do you understand?

BESS: Yes.

JAN: It will be You and me, Bess. Do it for me.

BESS: I... I can't.

JAN: Please.

Ez az első alkalom, hogy Jan nem őszinte, hanem stratégikus. Jó kapcsolatuk záloga volt, hogy Jan volt az egyetlen, aki nemcsak teljes értékű, hanem különlegesen értékes lénynek tekintette Bess-t, és világnézeti különbségeik nem zavarták szerelmüket. Most Jan korlátozott, önsorsrontó vallási fundamentalistának kezdi tekinteni őt, megtapasztalván, mennyire öszszegegyeztetetlenek a nézeteik a helyzetről – cselhez folyamodik. A cél változatlan: magától el akarja terelni. Egy új élet, más férfi felé. Abban, hogy az „új élet” és a „más férfi” mennyire lehetnek szinonimák Bess számára, aligha téved nagyot. Abból indul ki, hogy Bessnek a boldog kapcsolat jelent mindent, amiként ez az ő kapcsolatukban a napnál világosabb volt: Bess „kivirágzott”, akkor volt csak igazán boldog. – Jan tudomásul veszi, hogy Bess a dogmái miatt erről hallani sem akar; de nem akar, nem képes beletörődni. Abban bízik, hogy ha gyakorlatilag új kapcsolat közelébe kerül, akkor gyengül dogmatikus elszántsága. Abban bízik, hogy a szexuális kapcsolat gyorsítja a más felé irányulását. Ezekben nagyot téved, de ez nem pszichopata téveszme; a modernkori, félig-meddig keresztény kultúrában is természetesnek számít, hogy egy ember új partnerrel újrakezdheti az életét. (Noha az minden etika szerint kínos, hogy a magatehetetlenné vált házastársat csak úgy elhagyják – ám Jan épp e kínos kötelesség alól akarja felmenteni Bess-t.) De Bess (sőt Dodo) vallásossága ennél jóval konzervatívabb, amibe az individualista Jan nem igazán tud vagy akar belegondolni.

Jan kifundált stratégiája, retorikája és rejtett dogmatikai üzenete főként a *love* és a *making love* összemosására, elválaszthatat-

lanságára irányul. Tudja, hogy a *love* varázsszó Bess számára, és hogy a *making love*-ról is vannak jó tapasztalatai. Ez lehet a nagy öszszekötő híd a fundamentalista vallásos Bess és az új társat találó Bess között. Hogy mennyire inadekvát ez a stratégia, az inkább a nő patológiája, mint Jané. De a csel, a stratégia legnagyobb erőssége a legnagyobb hibája: „ezt nem magadért teszed, hanem értem”. Ha Bess „mindent” megtenne Janért, akkor Jan a legradikálisabban terelheti „saját céljai” szerint, azaz egy másik férfi, egy új kapcsolat felé. A tökéletes retorikai és logikai csapda hátulütője, hogy a megfogalmazás egy hazugságra sikeredett, éppen az ellenkezőjét fejezi ki Jan szándékainak, hiszen ez az, hogy Bess végre magáért, az új életéért kezdjen tenni valamit, ne érte.

Döntő körülmény, hogy Bess nem árulja el Jannak, hogy „ő a bűnös” Jan balesetéért. Pedig ez még a dogmatikai okoknál is kényeszerűbb oka annak, hogy Bess ilyen betegesen lesz „Jan” (és saját büntudata) megszálottjává. Ha Jan ezt tudná, egészen másképp gondolkodna. Mindenesetre itt egy újabb szimmetria áll elő: immár mindketten őszintélenek, stratégikusak a másikkal szemben. A másik hitétől, meggyőződésétől függetlenül, annak ellenében akarják érvényre juttatni saját hitüket, meggyőződésüket.

Döntő különbség, hogy Jan (szemben Bessel) nem tekinti magát embernek, szerinte neki így nincs értelme élni. (Ez azután sem változik, hogy lemond az öngyilkosságról.) Élesen exponálja ezt Jan születésnapján „partija”, ahol Bess és Dodo előveszi és felbontja Jan ajándékát, ami egy 2 éveseknek való, felhúzzható, kerekéken guruló „vicces figura”, ami ráadásul nem is jár rendesen (alig direkt metafora Jan állapotára), amin a két nő fergetegesen nevet, félig nyilván kínjukban. Jan nem képes csatlakozni hozzájuk, ő csak fél-szeg kínos mosolyig jut. – Ehhez hasonló jelenet, amikor a két barát/munkatárs látogatja meg Jant a kórházban. Próbálnak „életszerűek” lenni, nem tragizálni, úgy csinálni, mint

régen, de nem sikerül (pl. sörrel megitatják, de persze mindenki béna). Nem tudnak mit kezdeni a helyzettel, egy magatehetetlen bénával, ezzel a szerencsétlenséggel: gyorsan el is köszönnek. Ebben tökéletes harmónia van köztük és Jan között: mindannyian hasonlóan viselkednének hasonló helyzetben. Mindannyian temetik a szerencsétlent, őt magát is beleértve. Senki nem neheztel, nem követel; sajnálkozik persze, de az élet nem állhat sajnálkozásból. Aki tud menni, menjen a dolgára. – Ez az ellentéte Bess viszonyulásának, aki nem megy a dolgára, pontosabban a dolgának Jan istápolását tekinti.

Dodo figyelmeztetése, hogy Bess mindent megtenne, csak hogy mosolyogni lássa őt, biztosan elgondolkoztatja Jant, mi is lenne az az autentikus tartalom, ami őt tényleg jókedvre bírhatná. Nem tud előállni komoly ötlettel. Kifundálhatna magának valami szellemi dolgot is (kiképzí magát valamivé stb.), amit Bess el együtt csinálhatnának. De ő szintén nem gondol magára, mivel magáról és a jövőjéről nem gondol semmit. Lemond az öngyilkosságról, de nem tudja beleélni magát abba, hogy ő ilyen állapotban bármit is lelkesedéssel tudna csinálni. És végig ingadozó, gyakran válságos állapota nem is jogsítja többre. (Dr. Richardson sem jósol neki semmi jót.) A perverz élvezkedés csupán egy rossz ötlet, egy radikális és elhibázott stratégia része; autentikusságát semmi sem igazolja a filmben.

Hogy a perverz élvezkedés mennyire lehet tényleges, sőt meghatározó motívum, arról közvetlenül összesen két jelenetből értesülhetünk. (1) Bess első „kalandját” meséli Jannak (Dr. Richardsonnal, 84:45): két-három nevetségesen semmitmondó tőmondat, és nyilvánvalóan és ügyetlenül hazudik. Jan mosolyogva írja a cetlire (épp nem tud beszélni): „NOT TRUE”. (2) Bess a buszos „kalandját” meséli Jannak (92:05): ugyanolyan színtelen, két-három tőmondatos, élvezhetetlen „sztori”, mint amikor hazudni próbált – ám közben Jan félálomban van. Ezek a jele-

netek lennének azok, amelyekről a „perverz élvezkedő” szerepe szól: ezek igazolhatnák Jan tényleges perverzióját. Ezek azonban inkább az ellenkezőjét igazolják. Ha lenne perverz élvezkedő jelenet egyáltalán, azt ez a film biztosan bemutatná.

Ugyanez érvényes a film baleset előtti, boldog románc részével kapcsolatban. Ha a narratíva tényként vagy valószínűként prezentálná Jan szexuális aberráltságát, akkor lehetetlen, avagy művészietlen lenne elmulasztania, hogy erre – akár csak halványan, áttételesen, csak később felismerhetően – utaljon. Sőt, ez egy érdekes művészi játék is lehetne (sőt egy közhelyes rémtörténet is), hogy a boldog korszakban ártatlannak tűnő dolgok a későbbiek során démoni ómenekké válnak. Semmi ilyen utalást nem látok.

A mű értelmezését meghatározó körülmény, hogy Jan a baleset után valóban nem igazán teljes értékű ember, azaz narratológiai vagy dramaturgiai értelemben nem teljes értékű karakter. Testi-lelki-szellemi állapota végig válságos, el elveszíti az eszméletét, újra kell éleszteni stb., és amikor „magánál van”, akkor is agyon van gyógyszerelve, altatók, nyugtatók, fájdalomcsillapítók hatása alatt áll, és ez rányomja bélyegét kommunikációjukra is. Ha Jan egyáltalán kommunikációképes, akkor is kérdéses a beszámíthatósága. (Erre Dodo is figyelmezteti Bess-t.) A *Hullámtörés* drámája nem annyira konfliktusos, mint inkább középpontos (Bécsy Tamás tipológiája szerint), Jan egyszerűen nincs olyan fizikai állapotban, hogy jelentős szereplő legyen, Bess viszont egyre kizárólagosabb főszereplővé lesz. Ezt tanúsítja, és Bess beszámíthatatlanságát, koncepciójának pszichotikus-vallási téboly jellegét hangsúlyozza, hogy egy Jan eszméletvesztés közbeni összefüggéstelen hablatyolásából elcsíphető részletet („hátrajössz hozzám a buszban”) Bess mintegy „isteni ómenként” olvassa, beépíti koncepciója konfabuláció-rendszerébe, és gépiesen „teljesíti”, éspedig azonnal, hiszen ismét veszélyben van Jan élete. Kimegy a kórházból, fel-

száll az első buszra, majd pedig hátramegy egy egyedül utazó férfihoz. Ez az első „áldozat”. Biztosan nem Jan szándékai szerint történik.

Később Jan egy tisztább pillanatában azt kénytelen látni, hogy a dolgok nem haladtak előre, Bess megszállottan csak vele foglalkozik és boldogtalan. Jan általános elkeseredettsége, türelmetlensége egyszerre szólal meg abban a jelenetben, ami Jan „perverz követelődésének” gyanúját kelti fel Dodóban és táplálja a nézőben (97:20–):

JAN: Are you trying to make me feel guilty?

BESS: What makes you say that?

JAN: *[to Dodo and Dr. Richardson]* I think she's trying to make me feel guilty. *[Sigh. To Bess]* Come here... You look fucking awful. Why do you dress like that? You dress like a widow. I'm not even dead yet. Maybe you wish I was.

BESS: No. No, no.

JAN: You haven't done what I asked you to do.

BESS: I have!

JAN: I asked you to be with a man.

BESS: I have done that.

JAN: You call that being with a man? I call it a joke.

BESS: I love you. I don't love some other man.

JAN: Prove it.

Jan ismét használja a retorikai csapdát, de a valódi akarát is kifejezi. Azt mondja: ha tényleg szeretsz, elkezdesz szeretni más is. Egészségi állapota kritikus, keveset tud a mos-tani Bessről, de azt e tiszta pillanatában jól látja, hogy ebben semmilyen előrelépés nem történt. Bess a közelében sincs semmiféle új kapcsolatnak, nem éli a saját életét. Nem „virágzik” egy kicsit se, ehelyett „kurva szarul néz ki” és „úgy öltözik, mint egy özvegy”. Ez a jelenet az egyik legironikusabb: egyrészt ez kelti fel Dodo gyanakvását, és erősíti meg a nézőt abban, hogy itt Jan aberrált követelődésének vagyunk tanúi. Másrészt itt kapunk bizonyítékot az ellenkezőjére. „Nem tetted meg, amire kértelek” – mondja Jan. És ami-

kor Bess tiltakozik, hogy dehogynem, akkor a buszos „kalandjára” („áldozatára”) utal. Ám ezt Jan „viccnek” nevezi. Aligha azért, mert nem elég perverz dolog ezen a vaskonzervatív vidéken egy fiatal lánynak odaülni egy a busz hátuljában egyedül ülő ismeretlen férfi mellé, szó nélkül kigombolni a sliccét és a többi. Hanem azért nevezi ezt „viccnek”, mert ő egy férfival való autentikus kapcsolatra kérte. Bess meg is érti, erre válaszolja, hogy „Téged szeretlek. Nem szeretek más férfit.” Jan válasza („Bizonyítsd be”) egy paradox provokáció, visszatérés az eredeti retorikai csapdához.

Jan vádaskodik, vagdalkozik, veszekszik. Türelmetlen és elkeseredett, a saját és Bess állapota miatt is. Igazolva látja magát: Bess azért van ilyen rossz állapotban, mert nem él, hanem megszállottan csak rajta csüng. Jan vádja, miszerint Bess büntudatot akar benne kelteni, szintén ez alapján érthető: mivel Jannak tönkrement az élete, Bess is tönkreteszi sajátját. Ez valóban kellemetlen tehertétel. – Jellemző a narratíva építkezésére, hogy a következő jelenetben Dodo (aki Janhoz hasonlóan szintén idegen származású) közli Bessel, hogy ő csakis azért maradt itt férje halála után ebben a rideg közösségben, hogy rá, Bessre vigyázzon.

Később aztán az ismét válságos állapotba került, újraélesztett Jan stratégiát vált. A cél ugyanaz (szállj le rólam!), de a fokozódó helyzetnek megfelelően a módszer durvább: „Let me die I'm evil in head” – írja Bessnek. Jellemző a narratíva építkezésére, hogy ez is tökéletesen beépíthető a „perverz Jan” elméletbe is. Most Bess vallásosságára próbál építeni, hogy mint „gonosztól” riassza el őt magától. Ám ekkor már Besst senki és semmi nem tudja eltéríteni áldozathozatali téveszméjétől. Kioktatóan ezt válaszolja: „I love you, no matter what is in your head” (103:47).

A félreértést, miszerint Bess „áldozathozatali” koncepciója voltaképp Jan sugalmazása, az segíti leginkább, hogy ez Dodo és Dr. Richardson meggyőződése. Ők a legfontosabb szereplők a szerelmespár mellett. Mindket-

ten a normalitást és a humanitást képviselik a filmben, Dodo a vallásos, a Doktor a felvilágosult változatot. Éppen ezért nagyon érdekes lett volna az a jelenet, amelyben valamelyikük számonkéri e vádak Janon. Hogy egy ilyen, az események logikája és értelmezése szempontjából is fontos jelenet mégsem szerepel a filmben, abból arra következtethetünk, hogy ezt homályban akarta hagyni a szerző. Nem tisztázni akarta a helyzetet a néző számára, hanem – úgy tűnik, ismét csak – rászedni a felületes és közhelyes értelmezéseket. Ez rendjén való egy fikciótól, de esztétikailag nem lényegtelen, hogy a tragédiához és a melodráma-hoz lényegileg hozzájárult, hogy erre a jelenetre nem került sor. Semmiképp sem narratív hiba, pszichológiailag indokolható, és azzal is, hogy a film második részében (a klasszikus tragédiához hasonlóan) viszonylag rövid

idő alatt történnek az események. Sőt, ennek a „kimaradt”, meg nem történt jelenetnek a lényegi történései kitalálhatók: (1) kiderülne Dodo / Dr. Richardson számára, hogy *ez nem és nem ez* Jan sugalmazása, (2) kiderülne Jan számára, hogy Bess „áldozatokat hoz” az ő gyógyulása érdekében.

Mind Dodónak, mind a Doktornak lenne oka, alkalma tisztázni a dolgot Jannel, mégsem teszik. Ez nem annyira egy ártatlan hagyományos drámai eljárás, mert a hagyományos drámában a néző számára rendszerint átláthatók azok a félreértések, amik a szereplők számára nem. A *Hullámtörésben* viszont a szereplők félreértései irányítják a nézők értelmezéseit. Dodo, aki a fent idézett párbeszéd után, azt megszakítandó, kivezeti Besst a kórteremből, lekever neki egy pofont és felháborodottan kéri számon rajta, hogy miféle

perverz dolgokba keveri őt Jan – Janon nem kéri számon ugyanezt. Talán szemérmességből, talán mert nem tekinti teljes értékű embernek, mindenesetre így tisztázatlan marad ez a nagyon súlyos gyanú vagy vád. A Doktor sem tisztázza Jannel az ügyet, ő kizárólag Dodótól és Besstől tájékozódik. Bess nagyon furcsán viselkedik, amikor Dr. Richardson kéri rajta számon, hogy miket művel a beteg férje kedvéért. A legfurcsább, hogy Bessnek eszébe sincs megvédelmezni Jant e súlyos gyanúk és vádak alól, pedig ez akkor is vár-

ható lenne tőle, ha a vádak igazak lennének. Ez teszi végzetessé Dodo, a Doktor és a nézők félreértését. Bess olyan tiszta, szent és jó, ő nem hazudik. Ha nem cáfolja a vádak, akkor nyilván azért, mert igazak.

Az események kimenetelét és értelmezését is nagyrészt Bess koncepciói határozzák meg, aki senkinek nem árulja el legfőbb motívumát, hogy magát hiszi bűnösnek Jan bal esetéért. Talán mert annyira szegényelli? Talán mert mindenki butaságnak tartaná? Azt pedig, hogy „áldozatokat” hoz Jan gyógyulásáért, csupán Dodónak és a Doktornak árulja el. (És mindketten butaságnak tartják.) De azt már nem árulja el nekik, hogy Jannak ezt nem árulta el.

Bess lényegi vonatkozásban hazudik a Doktornak (és talán magának is) az „áldozathozatali” akciói kapcsán, amikor azt

mondja neki, hogy ilyenkor valójában „Jannal szeretkezik”, ami nyilvánvalóan nem igaz: ezek a film legkínosabb jelenetei, Bess és a nézők számára egyaránt. És, bizony, azok lennének Jan számára is. De senki nem tudja a teljes igazságot Bessről: a saját titkos útjait járja, egyre monomániásabban.

Még sorolhatnánk ilyen „kimaradt” jeleneteket. Miért nincs benne a filmben az a jelenet, amelyben Bess a második „kalandját” / „áldozatát” meséli Jannak? Azért, mert a film, a narratíva világa valószerűtlenné teszi, hogy megesett. Ha megesett volna, (ismét csak) kiderült volna mindenki számára, hogy ez mennyire végzetesen távol áll Jan vágyaitól. Bess pszichotikus, vallási fanatikus, de nem szellemi fogyatékos. A két korábbi „szeretkezés”-elmesélési kísérletből is világos, Bess számára is, hogy ezt a pokolian kínos és szenvedésteli jelenetet sem tudja úgy előadni, mintha „szeretkezett” volna, mintha „egy férfival lett” volna. Bess pontosan tudja, hogy ezt a jelenetet Jan semmilyen formában nem élvezné. És vajon van olyan értelmező, Besst is beleértve, aki szerint Jan élvezné a harmadik „kalandot” / „áldozatot” (Bess erről szóló meséjét)? Aligha: ezeknek semmi közük Jan élvezetéhez. Ezek a gyógyulásáért hozott „áldozatok”, amelyek éppenhogy nem élvezet, hanem *szenvedés* általi „megváltás”-kísérletek, amikről Jan nem tud, és ha tudna, butaságnak tartaná az egészet. Bess tudja ezt, és ezért nem is árulja el neki.

Mintha a narratíva azzal kísérletezne, meddig hajlandó elmenni a néző a „(pszichésen zavart, de) tiszta, szent és jó Bess” esszencialista és felszínes előfeltevésével, és szemet hunyni etikai és vallási beszámíthatatlansága, sőt démoniája fölött.

Dr. Richardson szerepe is ambivalens. Ő világosan Jannal osztozik alapértékeiben, de az ő kapcsolatuk sehol sem személyes, sőt, távolságtartó, miután a Doktor (Bess és Dodo információi alapján) azt hiszi, hogy Jan a főbűnös, az ő „parancsait” teljesíti Bess, ezért mindenképpen és azonnal el kell szakí-

tani őket egymástól. Talán szemérmességből, talán mert Jan most sem teljes értékű (beszélni is, írni is alig tud), nem hozza fel a perverzió-históriát, amikor aláíratja Jannal a beleegyező nyilatkozatot, hogy Besst pszichiátriai kezelésbe vegyék, illetve hogy távol kell tartani tőle, mert rossz hatással van rá. Dodo is tanítja a jelenetnek, aki kifejezetten ambivalens, hiszen jobban tudja, mint a Doktor, hogy Bessnek végzetes a teljes és végleges elszakadás. Jan is sejti, de – mivel eddigi lényegi akaratával, ha túl szigorúan is, de egybehangzik – aláírja a beleegyezést.

A Doktor többször a lehetséges megmentő szerepében bukkan fel, de ezek mindannyiszor a megmentés lehetetlenségét demonstrálják csak. Dr. Richardson nemcsak hivatástudó orvos, de igazi humanista, empátikus ember is. Igyekszik Bessel beszélni, hatni rá, sikertelenül. Jellemző jelenet, amikor elcsípi őt a buszmegállóban, hogy beszélniük kellene. Bess simán lerázza, mert jön „a busza” (*az a busz*). Amikor értesül róla, Bess kicsoda szörnyű téveszmékbe és tettekbe hajszolta magát, mintegy maga is „felkínálkozik” „mentő férfiként”: szerelmet vall neki. Ez szép ironikus fénytörésbe helyezi azt a korábbi jelenetet, amikor Bess nála próbálkozott először Jan kérésének teljesítésével. (Ez kétségkívül mérhetetlenül szerencsésebb kimenetel lett volna, mint a nő későbbi „áldozathoztalai”.) A Doktor pontosan érzekelte Bess „felkínálkozásának” inautentikusságát, őszintétlenségét, tünetszerű jellegét: értelemszerűen viszszautasította. De immár hajlandó lenne érte személyes áldozatot is hozni. Ez akár Jan számára is a „leghepíendesebb” megoldás lehetne (egy normális férfi az egyre abnormálisabb lánynak valóban az utolsó mentsvár lehetne), Bess azonban abszolút empátiátlan és fölényes vele szemben. Sejtelmes, mindentudó tónusban kioktatja, hogy Isten mindenkinek adott egy képességet, amiben igazán jó. Furán incselkedően dicsekszik azzal, hogy Jan „nagyszerű szerető”, ő maga, Bess pedig abban jó, hogy „tud hinni”. Hogy a Doktor miben

jó, azt nem tudja, és sajnálja, hogy a Doktor még nem jött rá. Kifejezetten hideg és kegyetlen, amikor a vallomás után rászól a Doktorra, hogy vegye le a kezét róla, és kiszól Dodónak, hogy kísérje ki a Doktort. Amikor a Doktor átkozódik, hogy eszerint továbbra is a beteg férje mocskos utasításait akarja követni, Bess csak annyit szól közbe, hogy nem akarja többet látni a Doktort. – Ugyanolyan kegyetlen, mint vele a falubeliek és „Isten”. Bess e démonikus hatását csak fokozza, hogy a Doktor a bírósági tárgyaláson, mint egy megröszélt egyszerű ember, azt a „szakvéleményt” fogalmazza meg, hogy a tragédiához az vezetett, hogy Bess „túl jó” volt.

Dodo is komoly szerepet játszik az ambivalenciák fokozásában. Ő egy józanabb valóságosságot képvisel, de a lényegi kérdésekben mégis Bess alapdogmáit osztja. Egyáltalán nem fogadja el Jan helyzetértékelését (hogy ő már csak egy élőhalott), sem pedig javaslatát, hogy segítsen Besst tőle elfelé, és egy új élet felé terelni. Jól jellemzi ezt a feszültséget az a mélyen ironikus jelenet, hogy Dodo dühödten vádaskodik Bessre Jan öngyilkosságánál, hogy magára hagyta. Bess ekkor volt utoljára boldog, sőt Jan kívánalmainak megfelelően nem az ágya mellett ült végre. Sétálgatott odakinn idillien, még rózsát is szedett szerelmének. Dodo számára eszerint Bessnek 24 órás nonstop ügyeletet kéne tartania, ez házastársi és keresztényi kötelesség – és ez megintcsak pontosan az ellentéte annak, amit Jan szeretne.

Bess egyre korlátoltabb, önféjűbb, sötétebb. Nem jön rá, hogy amit csinál, az borzalmas mindenkinek, a keresztény Istennek, Jannak, a környezetének, és önmagának. Bess gyerekes, naiv, jóindulatú, alázatos, de vallási dogmái és téveszméi lényegében egy ördögi koncepció beteljesítőjévé teszik. – Ez megerősíti a film valláskritikai irányát. A film négy főszereplője (Bess, Jan, Dodo, Doktor) mind kifejezetten jóindulatú, segíteni akar a másikon stb. De minden erőfeszítésük végső soron azon bukik meg, hogy Bess fejébe már

befészkelte magát egy haragvó, büntető, kegyetlen isten, és pedig a haragvó, büntető, kegyetlen falubeli közösség istene. Ez a világ annyira perverz és aberrált, hogy hiányzik belőle minden szexualitás vagy erogeneitás.

Bess konfabulációjának a legkézenfekvőbb pszichológiai magyarázata az lehetne, hogy mindez az elfojtott vágyainak pszichotikus realizálási módja. (Ez katolikus szimptóma lenne?) A film azonban a legkisebb célzást sem teszi arra, hogy ezeket az akciókat Bess élvezné. Ellenkezőleg. A legvilágosabb ebből a szempontból a második „áldozat”, ahol az aktus közben látjuk Bess arcát (103:17): szintiszta kín és szenvedés.

Bess a szexualitás terén a leghamisabb, a legtragikusabb. Az „áldozathozatalokban” semmi szexualitás nincs, ezek inkább aszexuálisak vagy antiszexuálisak, az utolsó „áldozat” pedig már formálisan is inkább „csak” „bestiális” gyilkosság. Egy pillanatra sem bukkan fel a szexualitás démoniája, az élvezet csábítása, az ellenállhatatlan kísértés, amitől a konzervatív vallásosság nem véletlenül tart. Ehhez képest, amit Bess Dr. Richardsonnak előad (a magabiztos kokott, aki férje perverz vágyait is kielégíti, miközben meg is menti), éppoly inautentikus, mint a kurvás öltözet. Az inautentikusságot egy új karakterjegy is jelzi: a bölcs mindentudó szerepe.

A Bess és Jan közötti félreértés szimmetrikus. A balesethez való viszonyulásuk ellentéte kiélezi meggyőződéseik, világképük, életszemléletük ellentéteit. Mindketten a másikat ignorálva akarják érvényesíteni a sajátjukat, ami alapján mindketten maximálisan önzetlenek, de a másik számára végzetesek. A helyzetük azonban egyáltalán nem szimmetrikus: Jan cselekvésképtelen, Bess pedig cselekszik. Nemcsak hogy egyre önféjűbben teljesíti be téveszméit, de az ő értelmezései határozzák meg a beavatottakét, Dodóét és a Doktorét is. Hagyja, hogy Jant vádolják az azal az aberrált bűnnel, ami valójában a saját elmeszüleménye és Jan szándékainak, világképének, életszemléletének félreértése. Ter-

mészteres Jannak lenne a legszörnyűbb, ha megtudná, mi is valójában Bess koncepciója, miket is csinál valójában; éppúgy borzadna az őerte hozott „áldozataitól”, a buszos, a kocsmás, a hajós akcióitól, mint mindenki; a szíve szakadna, ha látná szegény szerelmét az idétlen kurvás ruhájában tébolyogni a világban árván és megvetetten. A narratíva kevésbé dolgozza ki Jant (kétes egészségi állapota miatt is), de nagyjából ez következik a karakterből. A történet éppenséggel elmehetne Jan aberrációja irányába is, de történetesen Bess aberrációja irányába megy, és igazából sehol sem támogatja a „perverz Jan” elméletet. Jan szinte semmit nem tud a bal eset utáni Bessről; fogalma sincs, hogy radikális (és saját magából, nem Bessből kiinduló) ötlete, stratégiája mivé is lett a nő számára.

4. Konklúziók

A két leggyakoribb és legnagyobb félreértés a filmmel kapcsolatban, hogy (1) a harangok Bess áldozathozatalát szentesítik, és hogy (2) az áldozathozatal Jan aberrált „parancsa”. Mindkettő az angyali Bess démoni hatása. A film szisztematikusan (és látványosan) terelgeti is az értelmezéseket ebbe az irányba, és szisztematikusan (és kevésbé látványosan) érvényteleníti is ezeket az értelmezéseket. Csapdának is mondhatjuk ezeket. Azokat a befogadókat, akik nem veszik észre ezt, és általában az ironikus, ambivalens motívaltságot és szerkezetet, azokat két szélsőséges értékítéletre: vagy rajongó, csodáló, vagy undorodó, megvető esztétikai véleményre készíti.

A film bátor a megtévesztésben és a provokációban, mert (mint az ironikus művek általában) ezek felismerésében is érdekelt. Alapvetően csak ez legitimálja, teszi értelmessé és játékká (és nem vétekké, bűnné) a megtévesztést, csöbe húzást, csapdába csalást. Nem bánja, ha nem veszik észre azonnal, annál drámaibb lesz a felismerés később. És az el-

vesztett illúziók, közhelyes tévedések helyett egy gazdag, komplex világot és problémahalmazt képes prezentálni, és ennek megfelelő figyelmet követel.

A film legrészletesebben kidolgozott témája a különböző világnézetek, életszemléletek közötti megnevezés és félreértések. Ennek megfelelően maga is mélyen, áthatóan ironikus, többféle, ellentétes olvasatot provokáló mű. Fő kritikai csapásiránya a dogmatizmusellenesség. A film művészi erénye, hogy metanarratív, illetve metaleptikus: „gyakorlattá” teszi az „elméletet”, az elbeszélésben (szűzében) is megtörténik, ami a történetben (fabulában), a néző könnyen a főhős téveszméinek áldozatává válik. A mű nemcsak az egyes szereplők és világnézetek megnevezéséről, félreértéseiről, dogmatizmusáról szól, hanem belekényszeríti a nézőt is ezek csapdáiba.

Az (1) csapda elsősorban a (vallási) dogmatizmus, illetve a felszínesség, közhelyesség tesztje, provokáció, kritikája. (A befogadói attitűd függvénye, mennyire lesz ez „csapda”, provokáció, teszt, vagy kritika.) A narratíva nem utolsó sorban azt a kettősséget, ambivalenciát élezi ki, hogy Bessnek van jó arca (meg a kereszténységnek is), de amibe a főhős nő (és némely „keresztény” közösség) végül belefutott, az inkább sátáni. Ez világosan a központi problémája a filmnek. Aki ezt a kettősséget nem veszi észre, az beleesett a csapdába, félreérti a filmet. Aki azt hiszi, hogy a Jan gerincét eltörő „Isten” ugyanaz, mint amelyik a végén a harangokat kongatja, az túl kritikátlan, nem ment át a teszten, nem érzékelt a provokációt; az túl dogmatikus, közhelyes, felszínes. Akinek nem jut eszébe, hogy Bess áldozathozatala az ördöggel kötött szerződés toposzát idézi (ő szokta bűnök elkövetését kérni valami jótéteményért cserébe), az osztozik Bess végzetes tévhitében. Mivel a narratíva következetesen erősíti az ellentétes értelmezhetőségek mindegyikét, sokakat megtéveszt; a félreértésekhez nagyban hozzájárul a harangok csodájának homályos értelmez-

hetősége is, továbbá az, hogy Bess karakterében és tetteiben a naiv/tiszta/jó és a cinikus/sötét/gonosz egymáshozrendelési és ellentétezési rendszerét bontja meg.

Nem ennyire világos, hogy a (2) csapda miért olyan fontos a „szerző” számára. (Ennek markánsabb a csapda-jellege: a nézők zöme áldozatul esik.) Miért keveri Jant e sötét gyanúba? Ez a csapda nem szexuális természetű. A filmnek nem témája a szexualitás. A bal eset utáni jelenetekben nulla szexualitás van, Bess „áldozati” akcióiban pedig száz százalékos antiszexualitás. Ebben a démoniában egy csöppnyi élvezet nincs, ellenkezőleg, ezek lényege a szenvedés, az önbüntetés. Ebben kapcsolódik a másik csapdához: a büntetés a lényege Bess „Istenének” is, aki így az önbüntetés eszköze. – Bess démoni hatását erősíti, hogy a Jan aberrált utasításával kapcsolatos gyanú és vád lényegében Bess teljesítménye. Ez ismét csak a főhős nő „szizofrén” monodrámájára futtatja ki a sztorit, amelyben a kedves/jó/naiv és a korlátolt/rossz/démoni keveredésével kell(ene) szembe-sülnünk. Szokatlan párosítás, mivel a demont (ördögöt, gonoszt) rendszerint a rafináltsághoz és a szándékos rosszindulathoz kötik. Szerintem azonban indokolt a *Hullámtörés*-nek ez a kérdésvonal. Ezek a pszichológia és etika alapkérdéseit, mélységes összefüggéseit érintik, ezek iránti figyelmességünket aktivizálják. A legalapvetőbb közhelyek érvényességére való rákérdés az egyik legfontosabb képesség, enélkül a normálisnak számító pszichopátiák korlátoltságában és félreértésében osztozunk.

A magyar *áldozat* szó kissé megtévesztően kétértelmű, hiszen a 'sacrifice' és a 'victim' jelentések (a rituális emberáldozatot kivé-

ve) sosem esnek egybe vagy közel egymáshoz. A *Hullámtörés*-ben azonban egyértelműen kapcsolódnak egymáshoz, és mindkettő kitüntetett téma. Az áldozattá válás pedig az első számú metafiktív mutatvány, sőt metaleptikus hatás: Bess egy kegyetlen közönség és vallás áldozata, és akik jó tulajdonságai és e közösséggel való ellentétei miatt ezt nem veszik észre, azok Bess (és saját fekete/fehér gondolkodásuk) áldozataivá válnak.

De az öncélú melodráma-igény és tragizáló hajlam is kísért. Túlságosan esetleges, kevésbé

tipikus, kevésbé tanulságos a történet fő irányvonalai és eseményei – hiába van minden tökéletesen indokolva és realiztikusan felépítve. A rászédettségerzet, ürességerzet sokhelyütt felbukkan a recepcióban: hát ez nagyon szomorú történet volt, sok-sok félreértés és vakhit kellett hozzá, hogy mindez így, ilyen pokoli tökélyvel megtörténhessen. De miért is kellett mindezt ilyen gondosan felépíteni és kíméletlenül végigkorbácsolni a nézőt ezen a kálvárián?

Egy 1996-os szerzői nyilatkozat a film kapcsán: „For more intellectual audiences the style will excuse the tears. The intellectuals will be able to permit themselves to cry because the story is so refined.” Magam csak a jól kidolgozott sztoriig jutottam, a könyvnyektől elég távol. Talán ez az ambíció, hogy megríkassa a nézőt, túl intellektuális.

De azt is mondhatjuk, hogy a *Hullámtörés* egy szintiszta, klasszikus tragédia, amelynél mindig is kétséges volt a kegyetlen műfaji szabályok etikai vagy ismeretelméleti legitimitációja. Az *Oidipusz király*, a *Rómeó és Júlia* vagy a *Bánk bán* is tele van banális és trükkös félreértéssel, megnemértéssel és balszerencsés véletlennel, amelyek mind a tragikus végzet felé mutatnak. Ezek szánakozást és borzadást keltő történetek (mint Arisztotelész mondja), nem az etikai igazságtétel diadalai; épp attól tragikusak, hogy a hősök nem ezt a sorsot érdemelnék.

A harangok ebből a szempontból is megtevésztöek, hiszen egy szintiszta tragédia végén afféle *happy end* benyomást keltenek. A harangok egyértelműnek mondható jelentése, hogy a falubeli Lelkész általi temetés nem volt érvényes, de Janéké az volt. Az általánosabb jelentése azonban roppant kétséges: elsődlegesen azt olvasatot indukálja, hogy Isten e szörnyű tragédiára és Bess ördögi eltévelyedésére üti rá a pecsétet. A film, mint az elemzések során láttuk, világosan megsemmisíti ezt az olvasatot, ugyanakkor nem látom az egyéb, általánosabb olvasat lehetőségét. A narratíva egészéből egy átható dogmatizmus-kritikai tendencia bontakozik ki, és semmi sem utal arra, hogy a narrátor csodahívó keresztény lenne. Így a harangoknak van némi blöff-jellege is számomra.

Ami szintén nem idegen a szerzőtől. Kísérletező és provokatív művésszel ilyesmik előfordulnak. A *Dogma 95* „kiáltvány” is legalább annyira retorikai túlzásnak tűnik, mint ténylegesen betartandó tízparancsolatnak. A rendező többi filmje további megfontolásokat és értelmezéseket tenne lehetővé, de ezt itt mellőzöm. Egyrészt mert hangsúlyosan egy műre, annak felépítésére, viszonyaira koncentráltam. Másrészt nem ismerem jól az életművet, de amiket láttam, azokban a provokáció, a blöff, a melodramatikusság, a betegség sűrűbb, mint a *Hullámtörés*-ben. Gyakran összefolyik a rendező sokrétű tehetsége és beszámíthatatlansága. A műkriti-

kának, az esztétikának megvan a lehetősége és felelőssége, hogy elkülönítse a kettőt, és megvédje a művet a felszínes és szélsőséges félreértésektől és értékelésektől. A *Hullámtörés* számos szempontból nagyszerű alkotás, akkor is, ha a harangok értelmezése problémás, ha akad benne narratív hiba (Bess és Jan mitikus szétszakítottasága), vagy ha erősen tragizálónak tűnik is a film.

Nézzünk egy „szerzői szándék”-nyilatkozatot a filmről 9 évvel későbből:

„I was determined to write a story that was so far-fetched and so full of clichés that no one could take it seriously, but of course the audience liked it. All you have to do is come up with something really stupid, and it will become a great success.” (Lars von Trier, 2005, Stina Dabrowski interjúja)

A szerzőnek nemcsak a filmjei provokatívak és extravagánsak, hanem a nyilatkozatai is. Biztos, hogy anno egyáltalán nem ezzel a dekadens távolságtartással csinálta meg a filmet. Valószínű, hogy sem a tiszta hit és szerelem győzelmét zengő hozsannázók félreértései, sem a felháborítottak és undorodók ellenérvei és félreértései nem vidították fel igazán – bármily várható következménye is volt ez e vállalkozásának. Valószínű, hogy ezek hatására utólag hibaként ismert fel ezt-azt. De úgy vélem, a maga módján afféle „szemfelnyitót” is akar lenni e nyilatkozat, hiszen egyáltalán nem passzol a szokásos, különösen nem a hozsannázó értelmezésekbe. Ezzel stílszerűen / ironikusan utal arra is (nem a közönséget, hanem a filmet hülyézve), hogy a film csapdait és provokációit nem biztos, hogy megfelelően olvasta a recepció. ■ ■ ■

Farkas Zsolt (1964) irodalmár, esztéta, író. 1989 óta jelennek meg irodalom- és művészetkritikai és -elméleti, valamint társadalomtudományi írásai. 2002-től a Miskolci Egyetem (Irodalomtudományi Intézet) tanára. Hét kötete jelent meg.

Egy metaforológia paradigmái¹

Bevezetés

Képzeld el, hogy az újkori filozófia története *Descartes* metodológiai programját követte volna, és eljutott volna az általa vizionált végleges lezáráshoz. Ezt ő teljesen elérhetőnek is tartotta. A mi történelmi tapasztalataink számára persze ez már csak hipotetikus: ekkor a filozófia „végső állapotát” a kartézianus *Discours de la méthode* által megfogalmazott négy szabály, és különösen az első határozná meg (amely az ítéletekben megragadott adottságok világosságáról és meghatározottságáról szól). A teljes eltárgyasítás² ideáljának megfelelné a terminológia tökéletessége, amely az adottság jelenlétét és pontosságát jól definiált fogalmakban jelenítené meg. Ebben a végállapotban a filozófiai nyelv tisztán „fogalmi” lenne – szigorú értelemben mindent definiálni *lehet és kell* is, és már semmi nincs, ami a „logikán kívül” helyezkedne el. És ennek következtében már nem lenne *morale provisoire* sem. Innen tekintve az átvitt beszédmód minden eleme és formája a szó tágabb értelmében már csak előzetes és logikailag meghaladható lenne, és ezzel együtt csak átmeneti funkcionális jelentőséget kaphatna. S így az emberi szellem a maga

felelős működése elé menne vissza, ami annak a *précipitation*nak a kifejeződése, melynek elkerülését *Descartes* már az első szabályban megkövetelte.

A végérvényes fogalmi állapot elérésével a filozófia szükségképpen elveszítené a saját fogalmak történetére vonatkozó minden érdeklődését.

Mítosz és metaforika

Ha megpróbáljuk felvázolni a metafora történetének tipológiáját, és kidolgozni a paradigmáit, akkor ez még nem jelenti azt, hogy a metaforológia tematikus célja és eszméje (ahogyan az a szemünk előtt lebeg) egy ilyen tipológia lenne. E feladat vonatkozásában sokkal inkább azt kell elevenen tudatosítanunk, hogy a metaforológia – mint egy fogalomtörténet részfeladata, amely ugyanakkor egy egész is – egy olyan segéddiszciplína, amely már feltételezi a maga történetét megértő, és a maga jelenvalóságát betöltő filozófiát. Ennek megfelelően a metafora tipológiája arra irányul, hogy a filozófia történelmi önmegismerésének aspektusait – talán új aspektusait – nyerjük ki és differenci-

áljuk. Eközben határozottabban előtérbe kell lépnie az átmeneteknek, a metaforák specialitásainak és kifejezési funkcióinak.

Az „átmenet” ilyen fenoménja adódik a mítosz és a metaforika viszonyában. Ebből a nézőpontból Platón „mítoszai” semmiképpen sem tekinthetők a kijelentések homogén eszközeinek; de az is jól látható, hogy a mítosz és a logosz dualitása, illetve a „mítosztól a logoszhoz való átmenet” eszméje nem alkalmas arra, hogy kielégítően megragadjuk a funkcionális differenciákat. Az allegorikus mítosz-exegézis, ahogy azt először a szofisztika, majd a sztoicizmus művelte, a mítoszt a logosz „előzetes formájának” tekintette (mint amelyet elvileg nem lehet megváltoztatni). És ezzel a sémával fedésbe hozható a mítosznak egy máig le nem küzdött értelmezése, amely ezt egy „prelogikus” fenoménnek tekintti, és az emberi szellem „fejlődésének” egy korai formájával azonosítja, amelyet ma már a világmegértés pontosabb formái váltottak fel. De amit én „abszolút metaforának” nevezek, az nem oldódhat fel a logicitásban, és ebből már következik, hogy egy ilyen előre vetített kartezianizmus a történelmi anyagra egy nem megfelelő normát kényszerítene rá. A mítoszban mindig elevenek maradnak olyan kérdések, amelyek kivonják magukat az elméleti megválaszolás alól – a belátás nem teszi nélkülözhetővé őket.

Egy metafora terminologizálása: a „valószínűség”

E tanulmány címének értelmében nem töreksem a mítosz, a metafora és a logosz viszonyának kimerítő „tárgyalására”, hanem csak arra tartok igényt, hogy egy kérdésfelvetést és egy analitikus munkamódszert példászerűen bemutassak. A szerénységnek ezt a maximáját még erősebben figyelembe kell vennünk a metaforától a fogalomra való átmenet kérdését tárgyalva. Ennek profilját a „valószínűség” paradigmáján keresztül szeretném be-

mutatni. Itt a metafora feloldódik a szóban, ugyan nivellálva van a terminologizált kifejezésben, de a figyelem egy kis megerőltetésével máris észre lehet venni: ez az igazság *látszata*. S itt a látszat szó kettős értelemmel rendelkezik: egyrészt jelenti a visszfényt, a kisugárzást, az aurát, az áttetszőséget, a valamit képviselő és iránymutató felvillanást; másrészt jelenti a feszültséget, a félrevezető csallóka képet, a hamisítványt, a legitim szignatúrába való belopódzást.

A valószínűség az igazságnak a kegyelmen keresztül megkapott „képviselése”; ez menti meg a kereső embert, ha ki tud tartani. (Platón: *Timaios*, 56a.) Az igazság szinte teológiai méltósággal rendelkezik: a bizonyosság, amely az elért igazságból jön létre, csak az isteni egyetértésen (θεου ξυμψησαντος) keresztül lehet az ember részévé, ezzel szemben a valószínűség tökéletesen megfelel az ember státuszának (καὶ νυν) (72d). A *Kritiasz*ban (107d) az alacsony valószínűséget, ami az égi és a földi dolgokat, mint a tiszteletünk tárgyait kíséri, le kell választani a múlandó, és az emberi dolgok kutatásainak pontosságáról. A transzcendencia távolléte az igazságnak csak a gyenge visszfényt engedi meg. Ez a különbség mindenek előtt azért jelentős, mert a bizonyosság-fokot fordítva határozza meg, mint ahogy az majd a keresztény gondolkodásban történni fog, amelyben a hit-bizonyosság felülmúlja a természeti tudás „valószínűségét”. Ez a megfordítás döntően befolyásolja a valószínűségre vonatkozó elképzeléseink történetét.

Augustinusnál a „valószínűség” ambivalenciájának mindkét aspektusával találkozhatunk. Az akadémiai szkepszissel folytatott vitájában újra felértékeli a „platóni maradványt”. A *Contra academicos* című dialógusában (II 7,16) azt kérdezi a beszélgetőpartnerétől, Licentiustól, hogy igaznak tartja-e az akadémikusok tanítását; ő pedig ezt válaszolja: *Utrum verum sit, nescio: probabile est tamen*. Augustinus, azért, hogy tovább jusson a metafora tárgyalásában, átvált a *versisimele*-hez:

probabile... scisme ab ipsis etiam versimile nomonari? És a metafora valóban felkínál egy platónikus értelmezést. Ha valaki (ezt mondja Augustinus a partnerének) még soha nem látta az apját, és megpillantva a testvérét, azt bizonygatja neki, hogy hasonlít az apjukhoz – akkor nem fogjuk-e elmebajosnak vagy fecsegőnek tartani? Az igazsághoz hasonlót, mint egy leképezés eredményét, lezármazási viszonyba helyezük az igazsággal – ezt a metafora megengedi. Az augustinusi dialógus egy kerülőút után előadja a metaforából kifejlesztett történetet, arról a férfiről, aki az egyik fiúnak az apával való hasonlóságát állította, anélkül, hogy ismerné az apát, majd így következtet: *Ipsa res clamat similiter ridendos esse Academicos tuos, qui se in vita veri similitudinem sequi dicunt, cum ipsum verum quid sit, ignorent* (II 7,19). – A most a beszélgetésbe beugró Trygetius Augustinust a *verisimile*-től a *probabile*-hoz szeretné visszavezetni, hogy így ki tudjon térni a platóni következtetések elől (II 8,20). Alypius azt veti Augustinus szemére, hogy egy olyan szóba kapaszkodik, amely neki véletlenül a segítségére van, miközben nyugodtan ki lehetne cserélni. De Augustinus nem adja ki a kezéből a kincset: *Non est ista... verborum, sed rerum ipsarum magna controversia: non enim illos viros eos fuisse arbitror, qui rebus nescirent nomina imponere; sed mihi haec vocabula videntur elegisse, et ad occultandam tardioribus, et ad significandam vigilantioribus sententiam suam* (II 10,24). A szavak feltárják és elrejtik a dolgokat, a szubjektum mindenkor beállítottsága szerint – ez az újplatonisták egyik alapgondolata. Az előttünk lévő esetben ez a beállítottság ezt jelenti: a metaforának eleget tenni, a dologra vonatkozó útmutatásait elfogadni. Így aztán a következő beszélgetésben már Licentius is ráébred a metafora jelentőségére: *nihil mihi videtur esse absurdius, quam dicere, se verisimile sequi eum qui verum quid sit ignoret* (II, 12,27). A valószínűség pozitivitása az utalás funkciójában van: ezzel nem lehet megelégedni. Ha

önmagában hagyjuk érvényesülni a szkepticizmust, akkor az a negativitásba csap át. Ezt Augustinus a *Contra Academicos* (15,33-16,36) harmadik könyvében mutatja meg, és a *Retractiones*-ben (11,4) még egyszer visszatér rá. Ahol nincs szükség az utalásra, ahol az igaznak magának meg van a maga közvetlen jelenvalósága, az *et sumus et nos esse novimus et id esse ac nosse diligimus* szentháromsági ősbizonyosságában, ott a valószínűség elesik, és nem-igaz lesz: *in his autem tribus quae dixi nulla nos falsitas verisimilis turbat*.³

A „valószínűség” döntő funkcióváltozása a késő középkorban játszódik le. A folyamat strukturálisan hasonlít az akadémiai szkepszis keletkezéséhez: az igazság transzcendenciájának túlzott fokozása a valószínű autarkiajához vezet. A 14. és a 15. században létrejövő új szkepticizmus a *fideizmus* szolgáltatába lép: a *credo quia absurdum*-ban az észre rákényszerített hit-igazság mint az engedelmesség „teljesítménye” maga is valószínűtlenné válik; ez a fajta igazság „nem úgy néz ki”, hogy nem lehet vagy nem szabad rajta meglátni, hogy igaz. A valószínűség ugyanakkor autonómmá is válik, elveszti a maga mérhetőségét, egy abszolút igazsághoz képest.

Most térjünk vissza a metafora fogalomtörténetében meglévő filozófiai „átmenetre”. *Moses Mendelssohn* 1756-ban publikálta a *Gedanken von der Wahrscheinlichkeit* című írását, melyben egy felső állásponttól áttekinti az egész téma-komplexust. „Az összes ismeret közül, amelyre az emberi értelem képes, talán a valószínűség ismeretét tarthatjuk a legelőkelőbbnek, mert összhangban áll a mi korlátozott belátásunkkal, és a legtöbb esetben a közvetlen bizonyosságot képviseli. Az emberi tevékenységekre és mulasztásokra, és ezen keresztül az emberi boldogságra kifejett hatása a világbölcseknél is megjelent: inkább ezt hagyták érvényesülni, aminek következtében az igazság, és nem a valószínűség támasztékai inogtak meg.”⁴

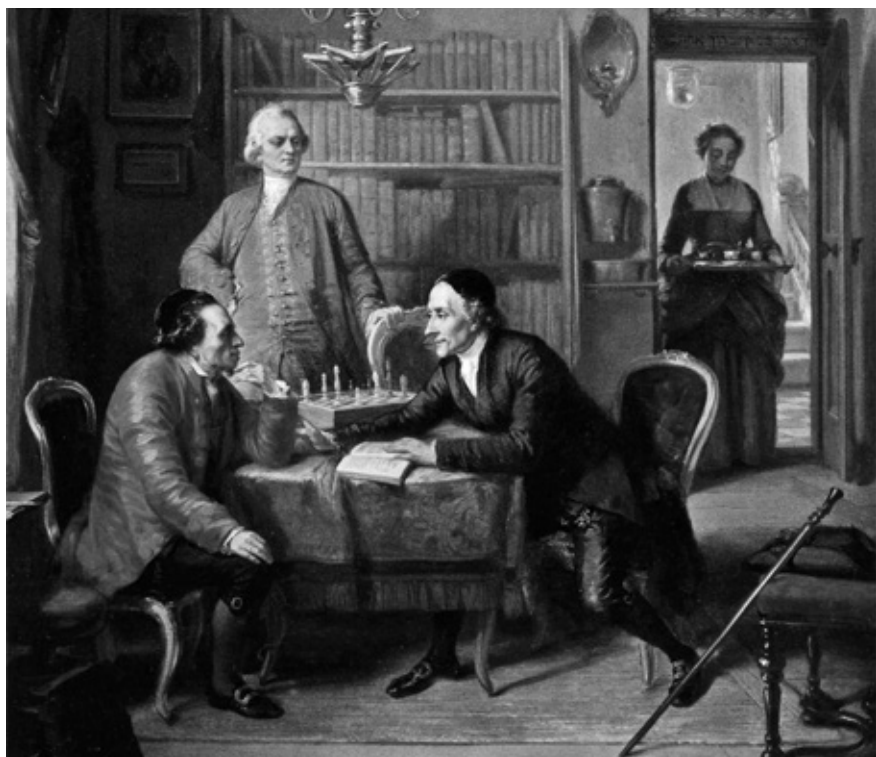
A valószínűséget Wolff tökéletlen igazságnak tekintette, s erre Mendelssohn azt vála-

szolta, hogy a valószínűt be kell emelni az igazba: „A valószínűség gyakran az az út, amelyen eljuthatunk a csalhatatlan bizonyosság-hoz. Ha nem tudjuk egyszerre áttekinteni az igazság-alapokat, amelyek egy szubjektumban benne vannak, akkor először is közülük néhányat fel kell tételeznünk, hogy lássuk, hogy mi következne belőlük, ha valóban ők tennék ki a szubjektum lényegét. Azt a sikert, amely ily módon létrejöhet, *hipotézisnek* nevezzük.”⁵ A valószínűség-eszme egész történetébe belejátszó teológiai mozzanat Mendelssohnál is játékba lendül: „S’Gravesand a világbölcsetségbe való bevezetésében megmutatta, hogy az Isten akaratából levezetett induktív következtetések megbízhatóak, mert a legtökéletesebb lénynek állandóan az általános törvények szerint kell cselekednie. De én mégis kételkedem abban, hogy a kísérleti következtetéseink alapját Isten akaratára tudnánk visszavezetni.”⁶ Ebben az összefüggésben nagyon érdekes Mendelssohn vitája egyes „világbölcsek” ama tézisével, hogy léteznie kell a végtelen értelem számára is egy lényegileg felülmúlhatatlan valószínűségnek, ha azt akarjuk, hogy az erkölcsi szubjektumok szabad aktusai egyáltalán lehetségesek legyenek.⁷ Ennek azonban érintenie kell a valószínűség mint „nem-tökéletes igazság” meghatározását éppúgy, mint a tradicionális mindent-tudás fogalmát. De a szabadság, ahogy Mendelssohn értelmezi, nevezetesen mint *indifferentia aequilibrii*, még egy lehetséges ismeretet sem tesz lehetővé, s így még ez az ismeret is Istenhez tartozik. Ez a következtetés arra indítja Mendelssohnt, hogy az esszenciális valószínűséggel szembeállítson egy determinisztikus koncepciót: „Én azt hiszem, hogy mind az isteni tulajdonságból, mind pedig a közönséges tapasztalatból kiindulva lehet bizonyítani, hogy minden önkényes elhatározásnak már előjáróban kell hogy legyen egy meghatározott bizonyossága”⁸

Érdekes lenne részletesen bemutatni, hogy a „valószínűség” milyen szerepet játszott a kopernikuszi világbép körüli vitában. Itt Men-

delsohn alkalmat ad arra, hogy a metaforikusból a terminológiai beszédbbe való átmenetet éppen ebben a specifikus vonatkozásban alátámasszuk.⁹ „A kopernikuszi világbépítményt most általában valószínűbbnek tekintik, mint a régi ptolemaioszit, habár a régiből sem hiányzott az excentricitás és nem hiányoztak az epiciklusok, amivel minden később megfigyelt jelenséget is meg lehetett magyarázni. Az újabb világ-építmény szerint viszont mindent egyszerű feltételezésekkel magyarázhatunk, és ehhez csak *kevés okra van szükségünk*; a réginel viszont minden különösebb jelenséghez egy új hipotézisre volt szükségünk. Bizonyos értelemben tehát meg lehet állapítani a valószínűség *fokát*, és ebben az új világ-építmény előnyben van a régihez képest.

A mai olvasó már könnyen elsiklik a fölöött, hogy a „valószínűségnek” van egy tágas terepe, s ez nem más, mint az *esztétika szférája*. Mi a műalkotást általában metafizikailag megemeljük, s ez azt váltja ki, hogy a művészetnek egy sajátos „igazságot”, sőt egy különös mértékű „igazságot” tulajdonítunk, és így a „valószínűség”, mint alacsonyabb rangú fogalom, már nem tűnik különösebben relevánsnak a művészetelmélet kérdéseiben. A klasszikus esztétikák még jól ismerték azt a fordulatot, hogy a műalkotásokat tekintve a „valószínűséget” előnyben kell részesítenünk az „igazsággal” szemben; s ez teljesen az arisztotelészi poétika keretei között mozog. Nála ugyanis a *mimesis* nem a konkrét-ületikus realitás szinguláris „igazságára” vonatkozik, hanem a reálisan nem-létező univerzalizálás „valószínűségére”. Az esztétikai valószínűség ragaszkodik a *verisimile* metaforikus értelméhez, amely szerint a műalkotásnak nem a tényszerűen igazolható igaz-léte, hanem az önmagában való evidens igaznak-tűnése a lényeges. Mint ismeretes, Lessing erőteljesen bírálta Caylus tézisét, mely szerint Homérosznál a költészet és a festészet ekvivalens lenne; szerinte annak a képzetnek, hogy az istennő az eposzban elhajt egy hatalmas követ, egy képzeletbeli festményben már

Mendelssohn, Lavater és Lessing, Moritz Daniel Oppenheim zsidó művész képzeletbeli portréján (1856).
A Judah L. Magnes Múzeum gyűjteménye

csak egy „szemléleti valószínűtlenség” felel meg.¹⁰ A *Laoókon* egy másik helyén (XXIX) Lessing Winckelmann téziséét referálja: eszerint „a természet pusztá utánzásával a legfelsőbb dolgok a festészetben éppúgy nem érhetőek el, mint a költészetben, és így mind a költőknek, mind a festőknek inkább a lehetetlenre, amely valószínű, kell törekedniük, és nem a pusztá lehetőségre”. Itt a valószínűség metaforikus kettős értelme oly módon esik egybe, hogy ez pusztá „látszat”, abban az értelemben, hogy nem is lehet igaz; másrészt ez mégis csak egy igazság megjelenése és felvillanása, aminek azonban semmi köze sincs a műalkotás reálisan lehetetlen tárgyiaságához. És éppen itt kínálkozik az a következtetés (amit sem Winckelmann, sem Lessing nem tudott levonni, és amit Kant ragadott meg elsőként), hogy a tárgyiaságról a műalkotás igazságértékében teljesen le

kellene tudnunk mondani, és a műalkotást már nem a „valószínűség”, hanem csak az igazság aspektusából szabadna szemlélnünk. Lessingnél – akire itt korlátozódunk, hogy ezt az írást ne hagyjuk egy autonóm tanulmánynyá duzzadni –, ahogy ezt egy beható vizsgálattal meg lehetne mutatni, az esztétikai „valószínűség” fogalma megfelel a vallásfilozófiában szereplő „belső igazságnak”. A „belső igazság” mindenk előtt azt jelenti, hogy a vallási tartalmak függetlenek a történelmi tényektől és ezek verifikálhatósági fokától.¹¹ A műalkotás „valószínűsége” olyan immanens kvalitás, amely csak meggyőző erőként manifesztálódik, s így közömbös lesz, hogy pl., amit a mesében elbeszélnek, annak van-e valamilyen vonatkozása a valóságra. „Csak ezért hiszem el, hogy egy dolog megtörtént, és hogy így és így történt meg, mert magasfokúan valószínű. És magasfokúan va-

lőszínűtlen lenne, hogy ha nem, vagy ha másként történt volna meg. Tehát egyedül a belső valószínűség hiteti el velem egy eset valamikori valóságát, és ez a belső valószínűség éppúgy megtalálható egy kitalált esetben is: ezért az első valósága nagyobb erőt gyakorol az én meggyőződésekre, mint a második valósága.”¹² Sőt még egy lépéssel tovább mehetünk: „a történetileg igaz, nem mindig valószínű”, miközben a költőnek meg van a „szabad ereje” ahhoz, hogy „mindazt, amit igazként ad ki, valószínűvé is váljék”. S ezért a mese meggyőző ereje mindig nagyobb, mint a „történelmi példázaté”. Lessing valószínűségre vonatkozó elméletét Leibniz indítványozására már *Johann Jakob Bodmer* átvitte az esztétikára, a *Critische Betrachtungen über die Poetischen Gemählde der Dichter* című munkájában. „A magam részéről nem tartom jónak, hogy oly kevés fáradságot fordítunk a valószínű dolgok tanulmányozására; ehhez nem csak egy mélyértelmű férfiúra lenne szükség, aki mindezeket egy dogmatikus tanításban előadná, ahogy azt Leibniz úr is már többször szorgalmazta, hanem egy olyan valakire, aki azt is meg tudná mutatni,

hogy mindezek a dolgok (ahogy azt a kifejtésben és a gyakorlatban is láthatjuk) tele vannak fogyatkozásokkal.” Lessing mindenesetre egy döntő lépéssel tovább lendítette a „költők poétikai festményeinek” tanulmányozását, és ennek egy új, máig ki-nem-merített potencialitást adott.

Fordította: Weiss János

Hans Blumenberg (1920–1996) a 20. század második felének egyik legjelentősebb német filozófusa. 1950-ben Kielben habilitált, majd professzori állásokat töltött be Hamburgban, Gießenben, Bochumban és Münsterben. A legjelentősebb művei: *Paradigmen zu einer Metaphorologie* (1960), *Die kopernikanische Wende* (1965), *Die Legitimität der Neuzeit* (1966), *Die Lesbarkeit der Welt* (1979), *Lebenszeit und Weltzeit* (1986). Alakjáról regény is készült: Sibylle Lewitscharoff: *Blumenberg*, Suhrkamp Verlag 2011.

Weiss János (1957) közgazdaságtant tanult Pécsen, majd filozófiát Budapesten, Frankfurtban, Berlinben és Tübingen. Utolsó könyvei: Michael Wolf–János Weiss: *Das frankfurter Intellektuellenmilieu war ein ganz anderes*, LIT Verlag 2022. Blandl Borbála–Boros Bianka–Czétány György–Goda Mónika–Grósz Eszter–Kövári Sarolta–Weiss János: *A kritika dialektikája*, Aron Kiadó 2022.

JEGYZETEK

- 1 Eredeti megjelenés: Anselm Haverkamp (szerk.): *Theorie der Metapher*, Darmstadt 1983. 285–315. A fordítás alapjául szolgált: Dorthee Kimmich / Rolf G. Renner / Bernd Stiegler (szerk.): *Literaturtheorie der Gegenwart*, Reclam, Stuttgart 2011. 248–258.
- 2 A világhosság és a meghatározottság ismérveit Descartes a következőképpen definiálja: *Claram voco illam (sc. ideam) quae menti attendenti praesens et aperta est...* (*Éuvres*, szerk.: Adam–Tannery, VIII. 13.). *Distinctam autem illam, quae, cum clara sit, ab omnibus aliis ita seiuncta est et praecisa, ut nihil plane aliud, quam quod darum est, in se contineat.* (I.m. VIII, 22.) Itt félreérthetetlen a függés a sztoikus ismeretelmélettől, és az ennek ideáljával szolgáló kateleptikus elképzeléstől, de ezt még alaposabban meg kellene vizsgálni.
- 3 *De civitate dei* XI, 26.

- 4 Moses Mendelssohn: *Gesammelte Schriften*, szerk.: Elbogen, Guttmann és Mittwoch, 1. kötet, Berlin 1929. 149.o. Egy kicsi, de mégis nagyon tanulságos változtatással ez a szöveghely megtalálható a *Philosophische Schriften* „javított kiadásában” (Berlin 1771, idézett kiadás, 1. kötet, 497.o.): „Azok közül az ismeretek közül, amelyekre mi szert tehetünk, a valószínűséget talán a legszükségesebbnek tarthatjuk, mert összhangban van a mi bekorlátozott szféránkkal, és a legtöbb esetben magát a bizonyosságot képviseli.”
- 5 I.m. 504.o.
- 6 I.m. 506.o.
- 7 I.m. 512.o.
- 8 I.m. 512.o.
- 9 I.m. 515.o.
- 10 *Laookon* XII (Gotthold Ephraim Lessing: *Werke*, szerk.: P. Rilla, 5. kötet, 102.o.) A „valószínűség” egy pregnáns értelme-

zése Lessingnél a *Briefe antiquarischen Inhalts* harminckilencedik darabjában található. Lessing a 38. levélben módosította a borghesi vívó értelmezését, és egyúttal igazolja is a tézis esztétikai értelmét. „Az antikvitás tanulmányozásában gyakran nagyobb megtiszteltetés a valószínű megtalálni, mint az igazat.” A megalapozás fontos, mert az „igazságot” a tiszta recipiált igazságaként fogja fel, ezzel szemben a „valószínűséget” a létrehozott minőségeként tekinti. „Az előbbi kialakításakor (a Chabrias-tézis valószínűsége) az egész lelünk tevékeny volt, a másik megismerésekor (a faktikus tényállás) talán csak egy szerencsés véletlenként adódhat a számunkra.”

- 11 Vö. Lessing: *Werke*, 7. kötet, 171., 179., 189., 190., 193.o.
- 12 Lessing: *Abhandlung über die Fabel* I, in: *Werke*, 4. kötet, 45.o.

Mozaiktársadalom felé

Ha szigorúan vesszük, átlagember nincs, nem is volt, ezt a kifejezést a köznapokon kívül nem használjuk, mert minden ember más, és az „átlag” egyébként is degradáló fogalom. Most, az identitás viták idején feltűnt, hogy a társadalom szétdarabolódott alcsoportokra, olyan kimondott (vagy ki nem mondott) szociológiai rétegekre, melyek szigorúan őrizik saját csoport-azonosságukat az összes többivel szemben. (Ld. pl. Amerikában nemcsak fehérek és színesbőrűek különülnek el, de ez utóbbin belül latinók másnak vallják magukat, mint az afro-amerikaiak; de az, LGBTQ-tagok is több frakcióval különülnek el egymástól, más gesztusaik vannak... Ehhez a kivívott státusukhoz igazítják aztán „politikai korrekt” nyelvhasználatukat is.) Olyan, hogy valaki átlagos, azaz, hogy nem tartozik egyik alcsoportba sem, olyan ma már egyre ritkábban fordul elő. Ez a mozaikosodás hazánkban is megjelent: ld. pl. „frankstadti vagyok nem újpesti”, „nem libsi vagyok, hanem nyóckeres”. E csoportok tagjai nyelvükben is elkülönülnek egymástól: másképp beszélnek

(más szóhasználatokkal, fordulatokat használva) szólnak a Telkiben élőkhöz, mint amelyekkel egymás között érintkeznek. E csoportidentitáshoz még jönnek a generációk különböző magatartási és szleng-beli szokásai: a Z-, X-, meg a millennium-generációk egymástól elkülönülnek – akár zártan, akár csak más koordinátában élve-vitázva. Mozaik-világban élünk, igaz, nem nagyon zavar ez senkit, kivéve, ha balhé van.

Ez a jelenség, ha jobban megvizsgáljuk, veszélyes, mert benne feldereng a demokráciák világméretű válsága. Európa pl. be van szorítva két óriásméretű blokkba: egyfelől az orosz agresszió (háború) következményeibe, beleértve Amerika fokozódó nyomását Európára; Kontinensünket, a másik oldalról meg Kína nyomja, a tökéletesen homogén (pártirányítású) közgondolkozással és expanziós nyomulásával. A két megablokk mindegyike azon igyekszik, hogy gyengítse, netán felszámolja a demokratikus intézmények maradványait (odahaza és – befolyásával – külföldön is.) E kettős nyomulással szebben nem csoda, hogy felerősödött a csoport-identitá-

sok védelme, immár nemcsak Amerikában, de Európában is. Hogy úgy mondjam, megindult a társadalmak mozaikosodása.

Ez az identitás-válság. A kifejezés azt jelenti, hogy pl. az „egységes Európai Unió” belül megerősödnek egyes államok, azok, melyek saját identitásuk felsőbbrendűségét, vagy csak különbségét hirdetik a többiekkel szemben. Ám az is előfordul, hogy az államokon belül is külön csoportok alakulnak ki, és ki-ki válogathat, hová tartozik, melyik csoport identitás-értékeit vallja mellőzve. Nagyon úgy tűnik, hogy a demokrácia alapját jelentő „egyenlőség” jelszó (ne felejtjük: ez a francia forradalom egyik, tán megmaradt vívmánya) felbomlott. Fontosabb az én (és csoportom önazonossága, mint az európaiság vagy – horribile dictu: lényegesebbnek tűnik, mint a nemzethez tartozás.

Ez a „mozaikosodás” odáig ment, hogy nyelvi háború tört ki az egyes csoportok között. Mondok egy példát. Tán emlékszünk még rá, hogy Joe Biden elnöki beiktatásakor egy huszonegy éves afroamerikai lány (Amanda Gorman) köszöntötte az új elnököt. Óriási sikere volt, minek következtében a verset egy fehér költő (a holland, Marieke Lucas Rijneveld) le akarta fordítani. Csakhogy mikor a sajtóból kiderült ez a szándék, akkor ez a kísérlet az amerikai kisebbség körében akkora felháborodást keltett, hogy a lírikus visszavonta javaslatát. A vita igazságtalan, magyaráz: értelmetlen formát öltött. A Gorman pártján álló feketék háborogtak: „hogy jön egy FEHÉR nő, hogy egy FEKETE lány versét fordítsa?”. Ez csak a vers meghamisítását jelentheti, mert az eredeti (színesbőrű lány által írott) szöveg érzelmi identitása eltűnik. Tökéletesen abszurd érv, de lakmuszpapírként mutatja az ország közvéleményének mozaikosodását, a PC túllihegését, a kisebbségek erőszakos hangjának uralmát.

A Gorman-vers fordítása körüli vita, illetve a csoportidentitás önvédelme- és mások támadásának divatja átterjedt Németországba is, ott a verset közölni szándékozó

kiadó három különböző børszínű fordítóra bízta – biztonság kedvéért, végül a dolog kútba esett. Vagyis Amerikában az afroamerikai nem érintkezik a korábbi (normális) módon a fehérekkel. Ugyanez történik a Franciaországban az algériaiakkal, másutt az LMBTQ tagok zárt közösséggé válásával (és közös üldözésével). Sok ilyen kisebb csoport jött hirtelen létre, mondván, hogy a korábbi „egyenlőség” jelszó – egy kupac egyenlőtlenséget (elnyomást) fedett, amit fel kell számolni. A társadalom egykori egésze mozaikosodik, azaz ki-ki kis „dobozokban” éli közös szociológiai életét.

Ez a mozgalom kezdetben csak a PC (*politically correct*) beszédmódra terjedt ki. Pl. a légitársaságokban már nem dívik a „Hölgyeim és Uraim” megszólítás – ami nem elég „korrekt” – helyette a németben nemek szerinti megszólítást kerülve, a „tisztelet utasok” szerepel. De ma már a csoportok egymással is vitában állnak. Németországban van olyan színház, melyben korábban fehér- és színesbőrű színészek, rendezők együtt alkottak nagy előadásokat. Nemrég viszont előfordult, hogy a színészek kiváltak ebből a színházból, saját teret, külön színházat igényelnek, mert az ő gondolataikat nem lehet elmondani fehérek nyelvén, a fehér ember – ma már vitatott – elnyomó gesztus világával.

Megjelent tehát a Nagy Szétválás a korábbi, globális nő világgkulturában: mint mondtam, egyfelől egy milliárdos monolit-hatalom (Kína); másfelől itt van Amerika, valamint a háborúban felfújódott orosz nagyhatalom. Ezek közé a blokkok közé beszorítva meg piheg Európa, még inkább Kelet-Európa – innen is, onnan is befolyásolva, szellemi nyomás alá helyezve. Ma már az a helyzet, hogy a demokrácia sokszínű gyakorlata Európában is ettől az „identitásválságtól” szenved.

Az „átlagember”-fazonjából ma már csak digitális adathalmaz létezik. Tehát valamilyen virtuális árnykép. Sci-fi formában kifejezve: ha pl. ez az átlagos kuncaft odamegy

egy interaktív ablakhoz, mert intézni akar valami ügyet, akkor az üvegfalon túl a robot csak egy számhalmazt lát, betűkkel teleszórva. Igaz, neki nem is kell más... Na jó, itt még nem tartunk, de az már igen valószínű, hogy az átlagember ma ilyen kvázi-létező, voltaképp szellemzerű alakzat, illetve egy rejtőzködő státus. Oda lehet menekülni, ha az ember nem akar ilyen-olyan etnikai, valósi, politikai vagy egyéb stemplit a hátára...

A csoportemberek

De hadd térjek vissza az identitásukat védőkhez. Illetve a „tagokhoz”, akik egy-egy ilyen védegyeletben élnek. Először is védik saját csoportidentitásukat (erdélyi vagyok – mondja egy fazon büszkén.) Amiben az a furcsa, hogy a csoportban résztvevők valódi, azaz személyes – mindenki mástól elütő – egyedi – identitásuk másodlagos kérdéssé egyszerűsödik. Ennek az a feltétele, hogy harcolnak a csoport integritásáért: ne akarjanak rámtukmálni semmit, főleg nem az ú.n. uralkodó (többségi) társadalom nézeteit...) Vagyis a csoportmber alárendeli személyiségét a csoportnak, jóllehet ennek nincsenek látható következményei, ez az önvédelem (önkéntes diszkrimináció) csak ideológia vitákban villan elő.

E jelenség egyik furcsasága, hogy az egyes alcsoportok tagjai más és más nyelven beszélnek. Kialakul egy sajátos *szemantikai közeg*, ill. kettős nyelv: a csoporton belül (titokban) másképp neveznek jelenségeket, embereket, mint a csoporton kívüli kommunikációban. Így pl. a hivatalos orosz kommunikációban – „kifelé” – nem ejtik ki azt a szót, hogy háború, helyette van a „speciális hadászati művelet” kifejezést használják. De ugyanígy egy csoporton belül tabu lehet más csoportok tagjainak néven nevezése: „az a facebook-os, aki”, mondják, de nem nevezik néven azt, akiről beszélnek. Vagyis az alcsoporton belül kettős nyelv alakul ki, van, amit egymás

között (netán száz elé tartott kézzel) ki lehet mondani, de a nyilvános (más alcsoportokkal szembesült) térben kimondása tabu. Közben persze van, amiről mindenhol normális nyelven lehet beszélni.

Ez a szemantikai játszma igencsak károsítja a kommunikációt, mert kizárja azokat, akik ezt a „másodlagos nyelvi utalást” nem értik, akár azért, mert a kommunikációt indító csoporttagnak ez volt a szándéka, akár azért, mert nem tájékozódott az új szóhasználat jelentéséről. Ezért az alcsoporton belül mihamarabb be kell szerezni az a szemantikai szótárt, ami „érvényesített” jelentéssel bír, különben bajok lehetnek a beszédhasználat során... Ami – valljuk be – nevetséges korlátozása az emberi beszédnek.

Kapcsolatok

Mi van akkor, ha a csoportmber beleszeret (párkapcsolat) egy másik csoport tagjába? Veszekednek, hogy kinek jobb a csoportja? Vagy ha ez nem téma, nyilván lehet elég kellemes (halálos) probléma közöttük. Több film is van már, hogy KZ lány beleszeret egy német tisztbe, vagy fordítva: és az ilyesmi azért lesz filmtéma, mert abszurdnak véljük (az is...). Vagy gondolj Polcz Alaine-re, (ill. regényére, az *Asszony a fronton-ra*), akit egy orosz tiszt megerőszakolt, aztán együtt élnek (a viszony alapja a túlélés volt ti. a tiszt szerzett kenyeret?). De ezekben az esetekben tényleg átlépnek egy vörös vonalat, és úgy élnek, mintha normális lenne, vagy tudják, hogy törvényen (etikán) túl lebegnek: durván fogalmazva a rabszolga szerelmes a rabszolgatartóba vagy fordítva. Gondolnád, ezek kivételek. Csak nézz körül hány házasság bomlik fel, mert kiderül, hogy a férj vagy feleség másik „alcsoportba” érzi jól magát. („Feleségem belépett valami szektába, azóta nem tudok vele normális szót érteni...”) Van ilyen, sajnos apróbb belső csoportkülönbségek el-fajulásából is veszekedésre/válásra kerül sor.

És az egyén?

A személyes identitást az alkalmazkodás, különböző elvárásokhoz való idomulás torzíja. Mert a mozaik társadalom valamelyik „kockájához” tartozáshoz kialakul az oda illő személyes válasz. Azaz olyan maszkot öltök, mint amit ott, abban a csoportban hordanak. Megjárom magam, ha valamelyik politikai frakció tagja kerül elélem, vagy ha kritikus állásinterjúm veszek részt. Ráadásul, ha több alcsoporthoz kapcsolódom, nekem is több identitás-féleségem alakul ki.

Az egyén valamiféle mimikrit vesz magára, hogy politikailag semleges profilként, netán a divatként villogó alcsoport tagjaként tekintsenek rá. Gondolom, van egy valós identitása, és ugyanakkor ölt magára egy vagy több maszkot is, hogy a körülötte játszó szociológiai tér számára fontos szegmenseiben elfogadják.

A mimikri viselkedések korszakában élünk, Jean Baudrillard híres kifejezésével, a „szimulakra” társadalma köszöntött ránk. Mert nemcsak én hordok ilyen-olyan maszkot, hanem a különböző mozaik-tagok legalább fele ilyen mimikriben játsza ezt a társasjátékot. Politikai szférában veszélyes helyzetek kerülését segíti – eljátszom, hogy kormánypárti vagyok, ha olyan beszélőpartner kerül elélem, és mást játszok, ha régi jóbaráttal beszélgetek. Kutyám sétáltatom, az utca kutyásaival megállok pár szóra, de első dolgom, kitapogatni, hogy most éppen milyen is ez az ismerős, tegnap még azt hallottam felőle, hogy szkeptikus ember, de vajon nem rakott fel magának egy másikat, mondjuk rendszerpárti maszkot? Akkor másképp kell nekem is beszélnem. És be kell vallanom, hogy én is váltogatom maszkjaimat: mást viselek, ha be akarok vágódni valamilyen jó hírrel bíró vállalatába, és mást egy vitaközösségben. Több arcú vagyok? Igen, és ez elég szomorú, mert jellemhiba. Tudom, hogy ez hasznos védekező szerkezet, ám valódi önazonosságom nagyban rombolja.

Ez a maszkosodás akkor válik veszélyessé, ha az egyén önmaga előtt is megjátssza magát, azaz hazudik magának, még a tükör előtt is. Ebben az esetben sérül, vagy el is tűnik igazi személyisége. Ilyenekből lesznek az életük végéig sértett emberek, meg azok, akik agresszív gesztusokban élik ki magukat másokkal szemben. És ne higgyük, hogy ezek kevesen vannak: egészséges – önmagával tisztában lévő emberek – kevesebben vesznek bennünket körül. Hát, mit mondjak, nehéz időket élünk, még önmagunkkal is.

A mozaik-társadalmi jelenségekben a szemantikai változatok sokasága a közös vonás. Nem vagyok nyelvész, de ez a körülmény azal ütött mellbe, hogy egy alapvetően szociológiai jelenség szemantikai (nyelvi fordulatokba) van csomagolva. Szeretek szlengben (is) írni, de barátaim figyelmeztettek, hogy azok a szleng kifejezések, melyeket néha használok árulkodnak író-létem földrajzáról, meg a korszakról is, amiben felszedtem ezeket a szavakat. Szóval, mondják, vigyázzak, és ha ilyesmivel dolgozom, polírozom fel a régi argo szavakat újabb (másképp fura) kifejezésekre, különben nem vesznek komolyan. ■■■

■ **Almási Miklós** (1932) az ELTE és a Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet professzor emeritusa. Érdeklődési köre: filozófia, drámaelmélet, a társadalom habitusának kutatása. Oktatóként esztétikával és gazdaságelmélettel foglalkozott. Legutóbbi könyvei: *A szerelem lehetetlensége*, 2012; *Pisztoly a könyvtárban*, 2019; *Ami bennünk van, a lélek a digitális kor viharában*, 2019; *Közeli jövőnk és a távoli jelen. A digitális társadalom kritikája*, 2021.